



T.C.

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ

BANGLADEŞ'TE İKLİM KAYNAKLI GÖÇ: KANITLAR VE ZORLUKLAR

Yüksek Lisans

ZEHRA ACIHAN

Asya Çalışmaları Anabilim Dalı

Ağustos 2023



T.C.

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
BÖLGE ÇALIŞMALARI ENSTİTÜSÜ

BANGLADEŞ'TE İKLİM KAYNAKLI GÖÇ: KANITLAR VE ZORLUKLAR

Yüksek Lisans

ZEHRA ACIHAN

Asya Çalışmaları Anabilim Dalı

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Kadir Onur UNUTULMAZ

Ağustos 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
Tezin Amacı	3
Araştırma Soruları	4
Çalışmanın Gerekçesi ve Önemi	4
Bangladeş'in Vaka Olarak Seçilme Nedeni	7
Metodoloji	10
Tezin Sınırlılıkları	12
Tezin Yapısı.....	13
BİRİNCİ BÖLÜM:	15
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDENLİ GÖÇ: TEORİK ÇERÇEVE.....	15
1.1 Kavramsal Çerçeve.....	15
1.1.1 İklim Değişikliği	15
1.1.2 Göç.....	15
1.1.3 İklim Değişikliğinden Kaynaklanan Göç	16
1.1.4 Yerinden Edilme	17
1.1.5 Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler (<i>Internally Displaced People (IDP)</i>).....	17
1.1.6 Yavaş Başlayan İklim Olayları	19
1.1.7 Hızlı Başlayan İklim Olayları	19
1.2 İklim Kaynaklı Göçün Özellikleri	20
1.3 Teorik Çerçeve: İklim Kaynaklı Göçün İtici ve Çekici Faktörleri.....	22
1.3.1 İtici Faktörler	22
1.3.2 Çekici Faktörler	23
İKİNCİ BÖLÜM İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDENLİ GÖÇÜN KANITLARI: BANGLADEŞ	
ÖRNEĞİ.....	24
2.1 Ani Başlayan Olaylar ve Göç	24

2.1.1 Tropikal Siklon ve Fırtınalar.....	24
2.1.2 Seller	26
2.2 Yavaş Başlayan Olaylar ve Göç	29
2.2.1 Deniz Seviyesinin Yükselmesi	30
2.2.2 Tuzluluk Oranının Artması.....	31
2.2.3 Kuraklık	33
2.2.4 Kıyı (Nehir) Erozyonu	34
2.3 Kademeli Etki ve Göç	37
2.3.1 Fiziksel Etki	37
2.3.2 Sosyal Etki	37
2.3.3 Ekonomik Etki	38
2.4 İkinci Bölümün Değerlendirilmesi	38
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İKLİM KAYNAKLI GÖÇTE KARŞILAŞILAN	
ZORLUKLAR:BANGLADEŞ ÖRNEĞİ	40
3.1 Ani Başlayan Olaylara İlişkin Zorluklar	40
3.2 Yavaş Başlayan Süreçlere İlişkin Zorluklar	41
3.3 Kademeli Etkiyle İlgili Zorluklar	43
3.3.1 Fiziksel Etki	43
3.3.2 Sosyal Etki	44
3.3.3 Ekonomik Etki	44
3.4 Üçüncü Bölümün Değerlendirilmesi.....	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM İKLİM GÖÇÜ HAKKINDA ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR ve	
BANGLADEŞ'İN POLİTİKA EYLEMLERİ	46
4.1 İklim Değişikliğine İlişkin Uluslararası Çalışmalar	46
4.1.1 Ülke İçinde Yerinden Edilme Konusunda Yol Gösterici İlkeler (1998)	47
4.1.2 Hyogo Eylem Çerçevesi (<i>HFA- The Hyogo Framework for Action</i>) 2005-2015	47
4.1.3 Kampala Sözleşmesi 2009	47
4.1.4 Afet Riskini Azaltmak için Sendai Çerçevesi, 2015-2030	48
4.1.5 Taraflar Konferansı (<i>COP'lar</i>).....	49
4.1.6 Güvenli, Sürekli ve Düzenli Geçiş için Küresel İlkeler Sözleşmesi (<i>GCM- Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration</i>)	52
4.1.7 Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat	52
4.2 İklim Göçü Hakkında Bangladeş'in Politika Eylemleri	52
4.2.1 2005 Ulusal Uyum Eylem Programı (<i>NAPA- National Adaptation Programme of Action</i>).....	53

4.2.2 2009 Bangladeş İklim Değişikliği Stratejisi ve Eylem Planı.....	53
4.2.3 Mujib İklim Refah Planı 2030 (<i>Mujib Climate Prosperity Plan</i>).....	55
4.2.4 Bangladeş Ulusal Uyum Planı (2023 – 2050) (<i>The National Adaptation Plan of Bangladesh</i>).....	56
4.2.5 2022 Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Ulusal Strateji	56
4.3 Dördüncü Bölümün Değerlendirilmesi	57
SONUÇ	59
BANGLADEŞ ÖRNEĞİNDEN ÇIKARILACAK DERSLER	64
ÖNERİLER	68
KAYNAKÇA	73



ÖZET

İklim değışikliğı ve göç arasındaki ilişki insanlık tarihi boyunca eskidir. Bu çalışmada; Güney Asya ülkesi olan Bangladeş özelinde iklim değışikliğı ve göç arasındaki bağlantı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmada; Bangladeş'te iklim değışikliğine sebep olan etmenler ile bu etmenlerin göçe yol açma süreçleri ele alınmıştır. Bangladeş gerek coğrafi gerek fiziksel olarak iklim değışikliğine karşı duyarlı olan ülkelerin başında gelmektedir. Bu durum, Bangladeş'i iklim değışikliğinin meydana getireceğı olumsuz etkilere karşı önem almaya itmiştir. Bangladeş'te ani başlayan olaylar ve hızlı başlayan olaylar iklim göçüne iten faktörler arasındadır. Aniden başlayan seller, toprak kayması, kasırgalar ile yavaş başlayan deniz seviyesinin yükselmesi, kuraklık, kıyı erozyonu gibi olaylar Bangladeş'te iklim değışikliğinin faktörleridir.

Bu çalışmada; Bangladeş'te ani başlayan olaylar ile yavaş başlayan olaylar açıklanarak, bu olayların göçle bağlantısı istatistiki olarak ele alınmış ve çalışma analizlerinde ikinci veriler ile gri metaryaller kullanılmıştır. Bangladeş'te iklim değışikliğinden dolayı yerinden edilen insanların verileri incelenerek durum analiz edilmiştir. Bangladeş örneğinden iklim değışikliğı ve göçe ilişkin elde edilen bilgiler doğrultusunda çeşitli görüş ve tavsiyelere yer verilmiştir. İklim değışikliğinin yaratmış olduğı etkilerin aynı zamanda bir güvenlik sorunu olduğı vurgulanmıştır. Bunun için ülkelerin konuya ilişkin çözüm üretmeleri, iklim ve göç arasındaki bağlantı olduğunun kabul edilmesi, göçmen grubu için uyum ve stratejik planların ortaya konulması gereklidir. Ayrıca çalışma, iklim ve göç alanındaki bağlantının önemine vurgu yaparak konunun ileriki çalışmalara yol gösterici olması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bangladeş, göç, yerinden edilme, ani başlayan olaylar, hızlı başlayan olaylar

ABSTRACT

The link between climate change and migration is as old as human history. In this study; An attempt has been made to reveal the connection between climate change and migration in the case of Bangladesh. In the study; The factors that cause climate change in Bangladesh are explained and the processes that lead to migration are revealed. Bangladesh is one of the countries that is sensitive to climate change. This situation has pushed Bangladesh to take precautions against the negative effects that climate change will create. Sudden onset events and rapid onset events are among the factors pushing climate migration in Bangladesh. Events such as sudden floods, landslides, hurricanes and slow sea level rise, drought and coastal erosion are among the factors of climate change in Bangladesh.

In this study; Sudden-onset events and slow-onset events in Bangladesh are explained, and the connection between these events and migration is discussed statistically. In this study, secondary data and gray materials were used. The situation was analyzed by examining the data of people displaced due to climate change in Bangladesh. Various opinions and recommendations are included in line with the information obtained regarding climate change and migration from the example of Bangladesh. It has been emphasized that the effects of climate change are also a security problem. For this purpose, it was emphasized that countries should produce solutions on the issue, accept the connection between climate and migration, and put forward adaptation and strategic plans for the immigrant group. In addition, the study aims to guide future studies on the subject by emphasizing the importance of the connection in the field of climate and migration.

Keywords: Bangladesh, migration, displacement, sudden onset events, rapid onset events

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Çalışmanın amaç ve araştırma sorularına göre veri ve analiz yöntemlerinin özeti

Tablo 2: Tropik kasırgalar ve fırtına nedeniyle yerinden olan insan sayısı

Tablo 3: Son 20 yılda Bangladeş'te sel kaynaklı göç



ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1: Dünyada ülke içinde yerinden edilme
- Şekil 2: Bangladeş'in farklı doğal afetlere karşı kırılganlığı
- Şekil 3: Muson yağmurlarının aylara göre etkisi
- Şekil 4: 2010-2020 yılları arasında yeni yerinden edilen kişi sayısı
- Şekil 5: Bangladeş'te siklonlar etkilenen bölgeler
- Şekil 6: Bangladeş'te sel riski olan bölgeler
- Şekil 7: Bangladeş'te kuraklığa eğilimli bölgeler
- Şekil 8: Bangladeş'in afetlere olan kırılganlığı

KISALTMALAR

ACHRP: Afrika ve Halk Hakları Komisyonu

ADB: Asia Development Bank (Asya Kalkınma Bankası)

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

BBS: Bangladesh Bureau of Statistics (Bangladeş İstatistik Bürosu)

BCCSAP: Bangladesh Climate Change Strategy and Action Plan (Bangladeş İklim Değişikliği Stratejisi ve Eylem Planı)

BM: Birleşmiş Milletler

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

BWDB: Bangladesh Water Development Board (Bangladeş Su Geliştirme Kurulu)

CAF: Cancun Adaptation Framework (Cancun Uyum Çerçevesi)

CCA: Climate Change Adaptation (İklim Değişimine Uyum)

COP: Conference Of Parties (Taraflar Konferansı)

CRI: Climate Risk Index (İklim Riski Endeksi)

DRR: Disaster Risk Reduction (Afet Riskinin Azaltılması)

EM-DAT: Research Of The Epidemiology Od Disaster (Afet Acil Durum Veri Tabanı)

GCM: Global Compact For Safe, Orderly And Regular Migration (Güvenli, Sürekli Ve Düzenli Geçiş İçin Küresel İlkeler Sözleşmesi)

HFA: Hyogo Framework For Action (Hyogo Eylem Çerçevesi)

ICCCAD: International Centre For Climate Change And Development (Uluslararası İklim Değişikliği Ve Kalkınma Merkezi)

IDMC: Internal Displacement Monitoring Centre (Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi)

IDP: Internally Displaced People (Ülke İçinde Yerinden Edilmiş İnsanlar)

IOM: International Migration Office (Uluslararası Göç Örgütü)

IUCN: International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (Dünya Doğa ve Doğal Koruma Birliği)

L&D: Loss and Damage (Kayıp ve Hasar)

MCPP: Mujib Climate Prosperity Plan (Mujib İklim Refah Planı)

MoDMR: The Ministry of Disaster Managment (Afet Yönetimi ve Yardım Bakanlığı)

MoEFCC: Ministry of Environment, Forest and Climate Change (Çevre, Orman ve İklim Değişikliği Bakanlığı)

MoFDM: Ministry of Food and Disaster Management (Gıda ve Afet Yönetimi Bakanlığı)

NAPA: National Adaptation Programme of Action (Bangladeş Ulusal Uyum Eylem Programı)

OCHA: The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affair (Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi)

PDD: Platform On Disaster Displacement (Afet Ve Yer Değiştirme Platformu)

RMMRU: Refugee and Migratory Movements Research Unit (Göç Hareketleri Araştırma Birimi)

SFDRR: The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction (Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi)

UNEP: The United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)

UNFCCC: United Nations Framework Convention on Climate Change (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi)

UNHCR: United Nations High Commissioner For Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)

UNISDR: United Nations Office For Disaster Risk Reduction (Birleşmiş Milletler Uluslararası Afet Azaltma Stratejisi)

WB: World Bank (Dünya Bankası)

WRI: World Resources Institute (Dünya Kaynakları Enstitüsü)

GİRİŞ

İklim göçü, özellikle iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız alanlarda, insanların iklim değişikliğinin etkisiyle yerlerinden edilmesi anlamına gelmektedir. Dünya nüfusunun artması, büyük ülkeler arasındaki enerji rekabeti gibi birçok alan iklim değişimine yol açan etmenler arasında gösterilmektedir. İklim değişimi artık insanlar da bir güvenlik sorunu olarak algılanmaktadır. Özellikle son 30 yılda iklim değişimine ilişkin adımlar atılmakta ve ülkeler iklim değişimiyle ilgili çeşitli kurumsal tedbirlere başvurumaktadırlar. İklim değişimi hemen hemen dünyanın tüm bölgelerini etkilemektedir. Yaşanan iklim değişimiyle ortaya çıkan durumlar yazılı ve sözlü basında da sık sık yer almaktadır.

Güney Asya, özellikle Bangladeş, Hindistan ve Pakistan gibi ülkeler önemli iklim göçüyle karşı karşıyadır. Bu ülkelere bakıldığında dünyanın el kalabalık ülkeleri arasında yer almaktadır. Ülkelerde yaşanan ekonomik, siyasal ve mezhepsel sorunların yanı sıra iklim değişiminin yaratmış olduğu olumsuz durumlar da bu ülkelere zarar vermektedir.

İçinde bulunduğumuz neoliberal çağda, iklim değişikliğinin etkisi küresel bir güvenlik sorunu haline gelmiştir. İklim değişikliğine sebep olan siklonlar, kıyı selleri, çamur akıntıları, tsunamiler gibi ani başlayan olaylar; çölleşme, arazi ve orman bozulması, deniz seviyesinin yükselmesi ve tuzlanma gibi yavaş başlayan süreçler; tamamen veya ayrı ayrı insanların anavatanlarında veya topluluklarında hayatta kalmalarını zorlaştırmaktadır (Ahsan ve Özbek, 2022a; Azam, 2011, Shamsuddoha ve Chowdhury, 2010).

Güney Asya'da iklim göçüne sebep olan ana faktörler arasında yükselen deniz seviyesi, siklonlar ve sel gibi aşırı hava olaylarının artan sıklığı ve yoğunluğu ile kuraklığa yol açan yağış düzenleri yer almaktadır. Bu faktörler, bölgenin tarımı, su temini ve genel geçim kaynakları üzerinde etkiler yaratarak insanları daha iyi koşullar arayışı içinde hareket etmeye zorlamaktadır. Deniz seviyesindeki yükselmeye ek olarak, 2020'deki Amphan Kasırgası gibi kasırgalar bölgede, özellikle Bangladeş ve doğu Hindistan'da yaygın bir yıkıma ve yerinden edilmeye yol açmıştır. Bu siklonlardaki artış iklim değişikliğine bağlanmakta ve genellikle arkalarında bir yıkım izi bırakarak insanları daha güvenli bölgelere göç etmeye zorlamaktadır.

Değişen yağış düzenleri, Güney Asya'nın birçok yerinde, özellikle Hindistan'da kuraklığa sebep olmaktadır. Bölgedeki birçok insanın temel geçim kaynağı olan tarım, bu kuraklıklardan ağır bir şekilde etkilenerek mahsul kaybına ve ekonomik istikrarsızlığa yol açmaktadır. Bu da,

insanları alternatif gelir kaynakları ve daha iyi yaşam koşulları arayışına ileterek kırdan kente göçü tetiklemektedir.

Güney Asya'daki iklim göçünün etkileri yalnızca etkilenen ülkelerle sınırlı kalmamakta aynı zamanda bölgesel ve küresel etkileri de bulunmaktadır. Hassas bölgelerden gelen göçmen akını, kentsel altyapı ve kaynaklar üzerinde baskı oluşturarak iş, barınma ve kaynaklar için artan rekabete yol açmaktadır. Aynı zamanda sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri şiddetlendirmekle birlikte potansiyel olarak sosyal ve politik çatışmaları beraberinde getirmektedir.

Güney Asya'daki iklim göçünü ele alma çabaları, uyum ve hafifletme önlemlerini içeren çok boyutlu bir yaklaşımı içermelidir. Bunlar, iklime dayanıklı tarım için altyapı yatırımları, aşırı hava olayları için erken uyarı sistemleri, kıyı savunmaları inşa etmeyi ve sürdürülebilir geçim seçeneklerini teşvik etme biçiminde olabilir. Bunlara ek olarak, etkilenen topluluklara ve ülkelere destek ve kaynak sağlamada uluslararası işbirliği de çok önemlidir. Ayrıca iklim değişimine yol açan enerji bağımlılığı ülkelerin atıkları daha çok küçük ülkeleri etkilemektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Çin Halk Cumhuriyeti gibi ülkeler enerji tüketiminde dünyanın önde gelen ülkelerindendir. Tüketilen enerji çeşitli kirlilikler meydana getirerek iklim değişikliğinin tetikleyicileri arasında yer almaktadır.

Son yıllarda, iklimsel ve diğer çevresel faktörlerin göçü nasıl etkilediğini hakkındaki nicel ve nitel çalışmaların sayısında istikrarlı bir artış gözlenmektedir. Çalışmaların çoğu, iklim koşullarının göç için önemli olduğu konusunda hemfikir olsa da, çalışmaların sonuçları önemli ölçüde farklılık göstermekte ve bu da iklim göçünün ne zaman ve hangi koşullar altında gerçekleştiğini tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. İklim değişikliğine sebep olan olaylar ilk oluş zamanında veya hemen sonrasında medyada çok fazla ilgi görmekte ve bu konu hakkında bir dizi çalışma yapılmaktadır. Ancak daha sonrasında söz konusu ilgi yavaş yavaş kaybolmaktadır. Ayrıca göç sorunlarını yönetmek için yapılan politikalar ve geliştirilen stratejiler gibi hükümet eylemlerinin de bilinmesine ihtiyaç vardır. Göçmenlerin geleceği için kanıt toplamak, politika boşluklarını bulmak ve ardından politika önerilerini dile getirmek son derece önemlidir. Bu nedenle, politika yapıcıların insan gözetiminin güvenliği sağlamaya bağlı olduğu gerçeğini anlaması ve buna göre gelecek planlaması yapması zorunludur.

2021 yılının sonu itibariyle 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük mülteci akını olan 89,3 milyon kişi çatışma, şiddet, zulüm korkusu ve insan hakları ihlalleri nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu sayı; on yıl önce zorla yerinden edilen 42,7 milyon insanın iki katından fazla olup İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en yüksek rakamdır (UNHCR, 2022). İklim

değişikliğinden kaynaklanan göç veya yer değiştirme özellikle ada ülkelerinde, gelişmekte olan ülkelerde ya da az gelişmiş ülkelerde meydana gelmektedir (Ahsan, 2020).

Güney Asya'daki iklim göçünün en dikkate değer örneklerinden biri Bangladeş'te yaşanmaktadır. Alçakta bulunan Ganj-Brahmaputra Deltası'nda bulunan ülke, yükselen deniz seviyesine karşı oldukça hassastır. Bangladeş, Güney Asya'da bulunan ve gelişmekte olan bir ülke olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte doğal afetlere karşı oldukça kırılgan olan dünyanın en büyük deltalarından biridir. Ayrıca dünyadaki iklim değişikliğine karşı en savunmasız yedinci ülke konumundadır (Eckstein vd., 2021). Bangladeş'in iklim değişikliğine karşı olan kırılganlığı hem ülke içine hem de sınır ötesinde iklim göçü sorununu oluşturmaktadır (Ahsan vd., 2014; Ahsan, 2022). 2019 yılında Bangladeş nüfusunun yaklaşık yüzde 2,5'inin (4,1 milyon kişi) iklim felaketleri nedeniyle yerinden edildiği tahmin edilmektedir. İklim değişikliğine bağlı olarak gelişen; tarımsal üretimdeki verimin düşmesi, su kıtlığı ve yükselen deniz seviyeleri 2050 yılına kadar, 13,3 milyon iç iklim göçmenini ortaya çıkaracağı ve gelecekte tüm Güney Asya iklim göçmenlerinin yaklaşık yüzde 27'sinin ise Bangladeş'ten olacağı ve bunun da kadınlar üzerinde daha fazla etki yaratacağı belirtilmektedir (Dünya Bankası, 2021). Ülkenin yetersiz mali kapasitesi, sınırlı bütçesi ve zayıf altyapısının yanı sıra iklim göçünün getirmiş olduğu yükte politika yapıcılar için ek zorluklar yaratmaktadır (Ahsan, 2020).

Sözde "kapana kısılmış nüfuslar" olarak adlandırılan insanlar; anavatanlarında güvenli bir geçim kaynağı elde edememekte, iç veya sınır ötesi göçe konu olmakta veya zorla ya da gönüllü olarak başka yerlere sığınmaktan başka alternatif çare bulamamaktadır (Leutz, 2013). Bu kişiler üzerinde sadece kendi ulusunun değil aynı zamanda uluslararası toplumun da sorumluluğu bulunmaktadır (Mayer, 2011). Bu nedenle, Bangladeş'te iklimden kaynaklanan göçe ilişkin tartışmalara, göçle ilgili itici güçlere, kanıtlara ve zorluklara ilişkin bilgilerin sunulması konunun önemini anlamak için gereklidir. Vaka olarak ele alınan Bangladeş'le birlikte konunun ciddiyeti tartışılmakta ve çıkarılabilecek dersler ve önerilere yer verilmektedir.

Tezin Amacı

Bu çalışmada, Bangladeş'te iklimden kaynaklanan göçe ilişkin kanıtlar sunulması ile ulusal ve uluslararası toplumun Bangladeş'teki iklim göçü özelinde konuya yaklaşımının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışma aşağıdaki hedeflere odaklanmaktadır.

1. İklim göçüne sebep olan kanıtları incelemek ve iklim göçüne iten zorlukları ortaya çıkarma,
2. İklim göçmenlerine yönelik ulusal ve uluslararası yaklaşımları araştırma,
3. Çalışma kapsamında Bangladeş bağlamında oraya çıkan sonuçlar çerçevesinde öneriler sunma,

Araştırma Soruları

Bu çalışmanın araştırma soruları aşağıda yer almaktadır.

1. İklim değişikliği nedeniyle meydana gelen göç dünyada neden önemlidir?
2. İklim değişimine bağlı göç konusunda Bangladeş'i diğer ülkelerden ayıran ve farklı kılan özellikler nelerdir?
3. Bangladeş'te iklim değişikliğinden kaynaklanan göçe ilişkin kayıtlar ve kanıtlar nelerdir?
4. Bangladeş hükümetinin bu bağlamda karşılaştığı ve üstesinden gelmesi gereken zorluklar nelerdir?
5. Bangladeş'teki politika yapıcılarının iklim değişikliği nedeniyle göç edenlere bakışı nasıldır?, Bu insanlar nasıl tanımlanıyor ve bu insanlar için hangi politikalar geliştiriyor?
6. Bangladeş örneğinden iklim göçü ile ilgili hangi sonuçlar çıkarılabilir ve hangi uygulanabilir politika önemleri alınabilir?

Çalışmanın Gerekçesi ve Önemi

2021'in sonunda bulunduğu yerleri çeşitli sebeplerle terk etmek zorunda kalan insan sayısı 89,3 milyon kişi olarak belirtilmiş, bu kişilerin 38 milyondan fazlası ülkeleri içinden yerinden edilmiş; 14.4 milyonu çatışma ve şiddetten 33,7 milyon kişi ise afetlerden dolayı göç etmek zorunda kalmıştır. (IDMC,2022) IBM'in 2022'de yayınlanan raporunda acil küresel ve ulusal önemler alınmazsa özellikle üç bölgede (Sahra altı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika) 143 milyon insanın 2050 yılına kadar ülkeleri içinde yer değiştirebileceğinden bahsedilmektedir (IOM, 2022). Ayrıca, kuraklık bağlamında göçmen sayısının 2000–2015 dönemiyle karşılaştırıldığında 2059'a kadar Afrika'da yaklaşık 22 milyon, Güney Amerika'da 12 milyon ve Asya'da 10 milyon artacağı söylenmektedir (IOM, 2022).

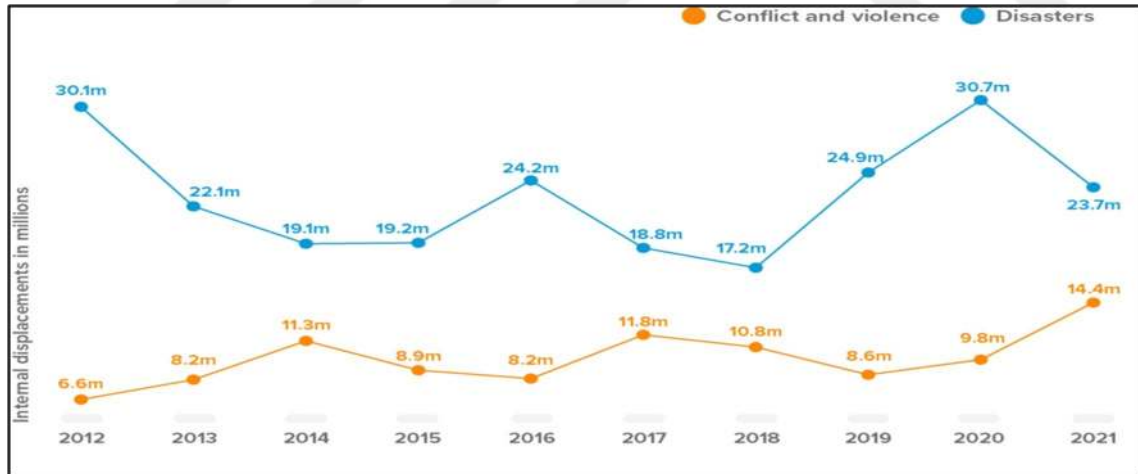
Şekil 1'de çatışma ve şiddetler ile afetler nedeniyle meydana gelen yerinden edilenlerin sayılarına yer verilmiştir. Ancak burda yavaş başlayan olaylardan dolayı yerinden edilenlerle hızlı başlayan olaylardan dolayı yerinden edilenler arasında bir ayrım yapılmamıştır. Bu

verilerin Bangladeş'teki duruma ilişkin kısmi bir tablo çizdiğini söylenebilir. Ek olarak yer değiştirmeye yol açan yavaş başlayan olaylar büyük ölçekli felaketlerden daha sık meydana gelmektedir. Ancak genellikle yavaş başlayan olayların tetiklediği yerinden edilme ülkeler tarafından eksik bildirilmekte ya da bildirilmemektedir. (IOM, 2022)

İklim değişimi ve doğal afetler arasındaki ilişkiye dair çeşitli söylemler mevcuttur. Bu alandaki kimi çalışma, doğal afetlerin iklim değişimin bir sonucu olduğunu belirtmekte, kimisi ise doğal afetlerle iklim değişimi arasında net bir ayırmadan bahsetmemektedir. Bu çalışmada; ani başlayan olaylar (bkz. 3.1) ve hızlı başlayan olaylar (bkz. 3.2) iklim değişimin sonuçları olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte kıtlık, kuraklık, kirlenmenin insanların yer değiştirmesinde önemli yer tuttuğu bilinmektedir.

İklim değişiminden dolayı göç eden ya da yerinden edilen insanların sayısına dair net bilgilere ulaşmak hayli zordur. Özellikle yavaş başlayan ve etkileri uzun vadede ortaya çıkan olaylardan dolayı göç edenlerin sayısını belirlemek oldukça güçtür. Ayrıca zaman zaman bu kişiler ekonomik göçmenlerle karıştırılabilmektedir. Bu da verilerin belirsizliğine neden olabilmektedir.

Şekil 1: Dünyada ülke içinde yerinden edilme



Kaynak: IDMC, 2022

Göç ve yerinden edilme konularıyla ilgili birçok çalışma yapılmış ve iklim değişikliğinden kaynaklanan göç özellikle ana akım medyada büyük ilgi görmüştür. Ancak dünya, insan faaliyetinin küresel iklim sistemi ile etkileşimini düzenlemeyi amaçlamakta ve küresel bir çerçevenin görüldüğü “küresel iklim rejimi” olarak adlandırılan bir rejimden geçmektedir (UNEP ve WRI, 2011). Bu rejimin oluşturulmasına atılan ilk adım 1992 yılında

imzalanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Çerçeve Sözleşmedir. Sözleşme uluslararası işbirliğinin genel çerçevesini çizmiş ancak sera gazına ilişkin herhangi bir yükümlülük getirmemiştir. İkincisi ise 1997 yılında oluşturulan Kyoto Protokolüdür. Protokol 2008-2012 yılları arasında gelişmiş ülkeler için emisyon azaltım yükümlülükleri koymuştur (Mazlum, 2019). Bu rejime doğru atılan en büyük adım ise küresel sera gazları emisyonunu düşürerek sıcaklık artışını 1,5 derecede tutmaya çalışan 2015 Paris İklim Anlaşmasıdır (Aşıcı, 2021). Neticede söz konusu rejimden kastedilen küresel ekonomi, ticaret, diplomasi gibi uluslar üstü kurum ve kurallardan oluşan yapıdır. Bu yapıyla, iklim değişiminin uluslararası düzeyde diplomatik çabalarla bağlayıcı bir anlaşma veya rejim çerçevesinde yönetilmesi amaçlanmaktadır.

İklim değişiminden kaynaklanan göç sorunlarıyla ilgili afet öncesinde ve sonrasında daha dikkatli adımlar atılmaktadır. Ancak bu durum uzun sürmemekte ve afetin üzerinden zaman geçmesiyle odak noktası değişmektedir. Kısa vadede, doğal afetlerin neden olduğu göç veya yerinden edilmeye ilgili temel etkinin insani olduğu bilinmektedir; bu nedenle, politika yapıcılar ve politika uygulayıcıları, etkilenen nüfuslara uzun vadede sürdürülebilir bir gelecek sunmalıdır.

İklim açısından riskli ülke gruplarına daha fazla dikkat edilmelidir (Ahsan ve Varol, 2020). Başka bir ifadeyle; konuya ilişkin vakaların belirlenmesi, ulusal ve uluslararası politika boşluklarının bulunması, uygulanabilir politikaların formüle edilmesi ve yeterli politikaların uygulanmasına büyük ihtiyaç duyulmaktadır (Azam, 2011, Ahsan, 2019; Ahsan ve Özbek, 2022). Bununla birlikte, ülkenin iklim değişiminden dolayı yerinden edilmeye ilişkin kanıtları ve zorlukları toplamak, bunları tasvir etmek ve politika önerilerini sunmak zorlu bir iş olsa da bu sebepten dolayı göç eden insanlar için oldukça gereklidir.

Bu nedenle, Bangladeş gibi iklim açısından kırılgan ve gelişmekte olan ülkelerin iklim göçü sorunlarını azaltmak için zamanında planlama yapmaya, politika oluşturmaya, bu politikaları uygulamaya ve diğer uygun çabalara ihtiyaç vardır. Bu tür zorlukların üstesinden gelinememesi, uzun vadede daha fazla kırılganlığa sebep olmakta ve üstesinden gelinemeyecek daha büyük zorluklar ortaya çıkarabilmektedir. Bu durumda, politika yapıcılar insangüvenliğini sağlamayı ve gelecek planlamaları yapmalıdır. Ayrıca politika üretimi hak ve hakkaniyete uygun olarak yapılmalı ve üretilen politikalarayırımcılık gözetmeksizin etkilen tüm topluluklara eşit olacak şekilde dağıtılmalıdır.

Çalışma, Bangladeş gibi savunmasız gelişmekte olan bir ülke perspektifinden öğrenilen derslerin kamu politika yapıcılarına, iklim politikası belirleyicilerine, çevre bilimcilere, göç uzmanlarına, coğrafyacılar, sosyologlara, uluslararası ilişkiler uzmanlarına vb. görev alanlarına dair olası stratejileri ele almalarına ve uygun kararlar vermelerine yardımcı olmayı hedeflemektedirBangladeş özelinde iklim ve göç arasındaki bağlantı ele alınarak iklim değişiminin göçe etkisiyle ilgili Türkiye akademisinde daha fazla çalışma yapılmasına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Son olarak, iklim değişiminden kaynaklanan göçleri ülke güvenliğine olası etkisi vizyoner bir bakış açısıyla incelemek önemlidir. Bu çalışma, iklimin neden olduğu ve göçlerin yaşandığı savunmasız ülke gruplarına makul önerilere cevap vermeyi amaçlamaktadır. Yine gelişmekte olan ülkelerden alınacak dersler diğer gelişmekte olan ülkelere de yön verebilecektir.

Bangladeş'in Vaka Olarak Seçilme Nedeni

Bangladeş, iklim değişikliğinden kaynaklanan göçe ilişkin yapılan literatür taramaları sırasında çalışmanın amacı ve hedefleri doğrultusunda vaka olarak seçilmiştir. Bangladeş, 169 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilen toplam nüfusu ile dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden¹ biridir (Dünya Bankası, 2022). Ayırt edici coğrafi konumu, kırılgan sosyo-ekonomik yapısı, yoksulluk, finansal ve teknolojik kapasitelerin yetersiz olması Bangladeş'i daha kırılgan bir ülke haline getirmektedir (Ahsan, 2019; MoEF, 2009; MoEF, 2005). Bangladeş, aşağı yukarı her yıl seller, nehir kıyısı erozyonu, kasırgalar, tuzlu su girişi, toprak kaymaları, fırtına dalgaları ve kuraklıklar gibi hem yavaş hem de ani başlayan felaketlere ve tekrarlayan şiddetli iklim olaylarına maruz kalmaktadır (Rakib vd., 2018).

Bangladeş, son on yılda (2009-2019) aşırı hava olaylarından etkilenen dünyanın ilk 10 ülkesi arasında yedinci sıradadır (Eckstein vd. 2021). Aşırı hava olaylarını ya da aşırı iklim olaylarını yılın belirli bir yerinde ve zamanında nadir görülen bir olay olarak tanımlayabiliriz. Burada “nadir” tanımlamaları uygulamalara bağlı olarak çeşitlidir. Bazı araştırmalar eşi benzeri görülmemiş bir olayı aşırılık olarak kabul ederken; diğer araştırmalar, yılda birkaç kez meydana

¹ En Az Gelişmiş Ülkeler”(EAGÜ), Birleşmiş Milletlerin 1971'de yaptığı bir tanımlama. Bir ülkenin EAGÜ sayılabilmesi için üç kıstasa uygunluk koşulu aranıyor.

a)gelir düşüklüğü kıstası: kişi basma yıllık milli gelirin üç senelik ortalamasının 900 Dolar'ın altında olması (ortalama 1035'i aştığında bu gruptan çıkılmakta)

b)insan kaynaklarında zayıflık kıstası: beslenme, sağlık, ömür beklentisi eğitim ve yetişkin okuryazarlığı düzeylerim dikkate alan yaşam kalıntısı göstergesine uygunluk.

c)ekonomide çeşitlilik eksikliği kıstası: tarım üretimindeki istikrarsızlık, mal ve hizmet ihracatındaki istikrarsızlık, geleneksel olmayan faaliyetlerin (imalat ve hizmet sektörünün) ekonomideki ağırlığı, mal ihracatındaki sınırlı sayıda üründe yoğunlaşma ve ekonomik boyutların yetersizle unsurlarım kapsayan bir göstergeye uygunluk. Ayrıca ülke nüfusunun 75 milyonu aşmaması koşulu da aranıyor. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022)

gelen olayları orta dereceli aşırı olaylar olarak kabul etmektedir. Sabit büyüklüğe sahip bir olayın nadirliği, insan kaynaklı iklim değişikliğine göre değişir, bu da şu ana kadar görülmemiş olayları mevcut koşullar altında oldukça olası hale getirir, ancak gözlemsel kayıtlarda benzersizdir - ve bu nedenle genellikle "sürprizler" olarak kabul edilmektedir (Seneviratne vd. 2021). İklim değişikliğinin en yıkıcı sonucu ise aniden veya yavaş başlayan olaylar sebebiyle insanların evlerini, geçim kaynaklarını ve topraklarını terk etmek zorunda kalmasıdır (Ahsan, 2019; Islam vd. , 2022). İklim değişikliğinin etkilerine karşı hassas olan Bangladeş'te deniz seviyesinin öngörüldüğü gibi 80 cm veya üzerine çıkması durumunda 2100 yılına kadar 30 milyon kadar insanın evlerini terk etmek zorunda kalabileceği tahmin edilmektedir (Barua vd., 2017).

2016 Dünya Risk Raporuna göre, Bangladeş dünya çapında doğal afet riskinde 173 ülke arasında 167. sırada yer almaktadır. İklim değişikliği riski açısından Bangladeş, Uzun Vadeli İklim Riski Endeksi (CRI) açısından dünyada 7. sırada bulunmaktadır (Eckstein vd., 2021). 2000-2019 İklim Riski Endeksi'nde Bangladeş, bu çalışmada analiz edilen duruma ilişkin tüm ülkeler arasında yıllık ölümlerde 9. sırada yer almaktadır (Eckstein vd., 2021). Bangladeş hükümeti, iklim değişikliği ile ilgili harcamalar için her yıl ulusal bütçenin % 6-7'sine denk gelen 1 milyar dolarlık harcama kalemi ayırmaktadır (Ahsan, 2019).

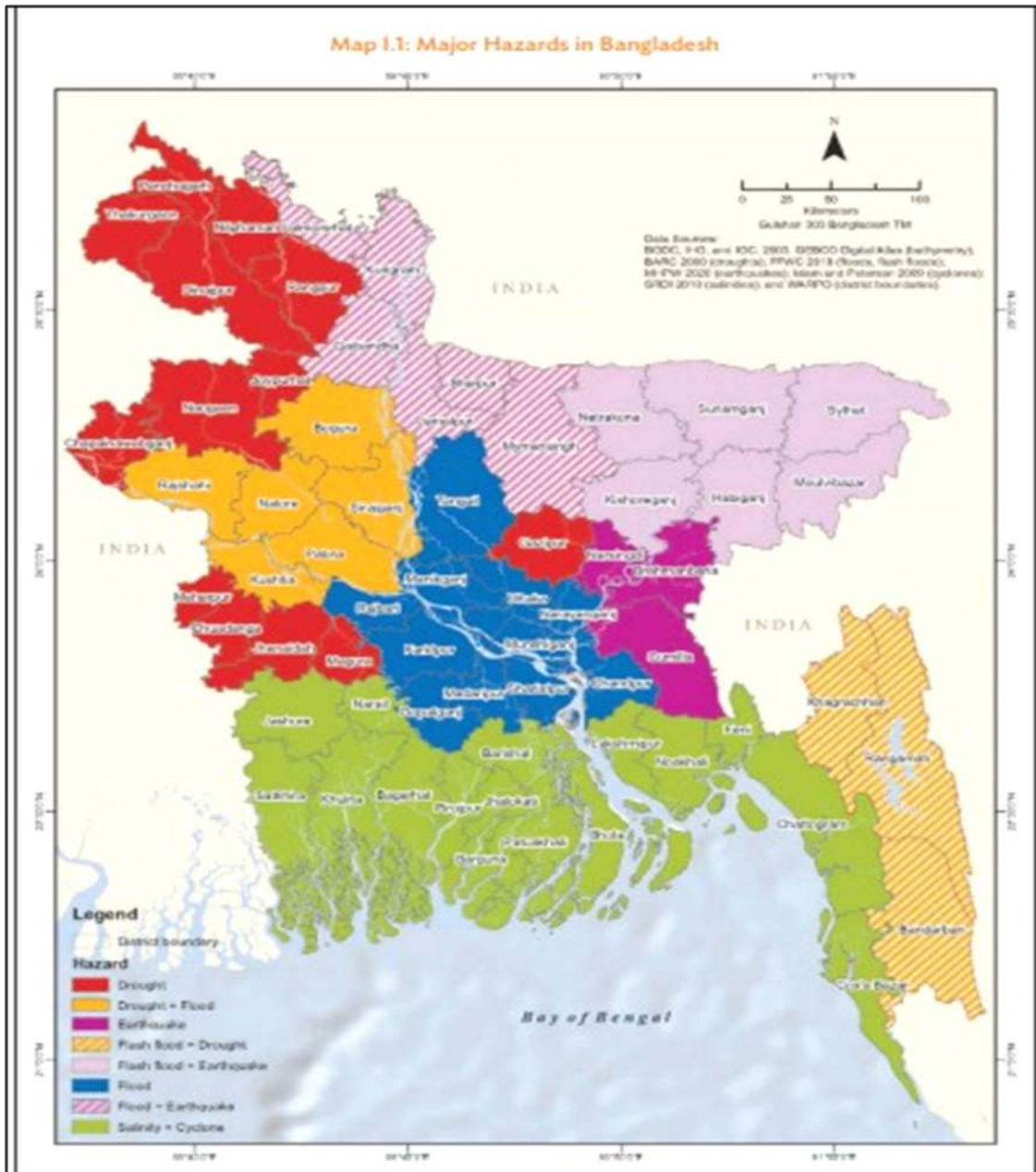
Son yıllarda, yer değiştirme ve göçte artışa neden olan iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle hava ile ilgili tehlikelerin sayısında artış meydana gelmiştir. 2017 yılında ülkenin üçte birini birkaç hafta boyunca sular altında bırakan seller nedeniyle 436.000'den fazla insan yerinden olmuştur. 2019 yılında meydana gelen sel felaketi Bangladeş'in 21 ilçesinde yaşayan insanları etkilemiş ve 2017 yılında yaşanan sel felaketi 307.000'den fazla insanı yerinden etmiştir. Bir nehir ülkesi olan Bangladeş, nehir kıyısı erozyonuyla da karşı karşıyadır. Bununla birlikte, nehir kıyısı erozyonu ülkede tek başına her yıl yaklaşık 100.000 kişinin yerinden olmasına neden olmaktadır (Mollah ve Ferdaush, 2015). İklim kaynaklı göç ve yer değiştirmenin önceki tarihine, dünya ülkelerinin mevcut ticaret durumlarına ve 2050 yılına kadar olan tahminlere bakıldığında doğal afetlerin, çevresel bozulmanın ve iklim değişikliğinin tek başına büyük göç akımlarına yol açabilecek güce sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Uyum stratejisi de dahil olmak üzere, iklim değişikliğinden dolayı ortaya çıkan yerinden edilme ve yeniden yerleştirme konusunda bir dizi çalışma yapılmıştır (Ahsan vd., 2014; Alam, 2017; Fang vd., 2018; Liu vd., 2020; Ahsan, 2019a; Hossain ve diğerleri, 2020). Ancak konuya

yeterince odaklanılmamasından dolayı iklim kaynaklı ülke içi yer değiştirme ve bununla ilişkili tehlikelere karşı uyum politikalarının uygulanmasında eksiklikler bulunmaktadır.

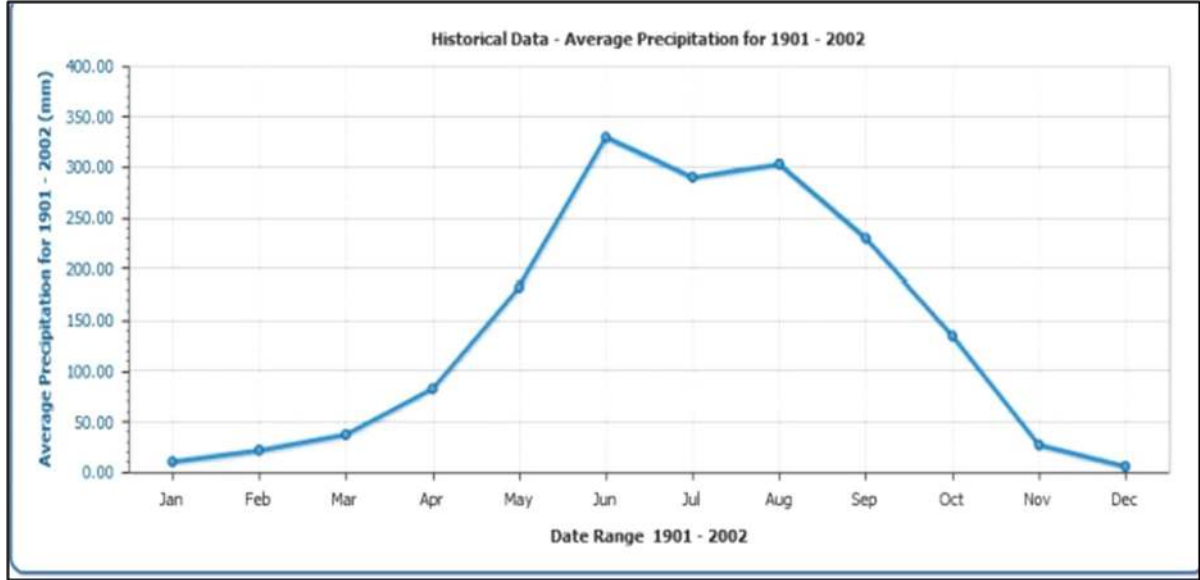
Sonuç olarak, bu çalışma, hükümetin karşılaştığı kanıtları ve zorlukları inceleyerek bu boşluğun bir kısmını doldurmayı amaçlamaktadır. Ülke içinde yerinden edilmiş bireylerin sayısı artma eğilimindedir. Bangladeş'in savunmasız bölgelerinde güçlü hükümet müdahalesiyle iklim değişikliğinin etkilerini azaltmanın yolunu bulmak önem arz etmektedir. Şekil 2'de Bangladeş'in bölgesel olarak hangi iklim olaylarına veya doğal afetlere karşı olan kırılganlığı daha net görülmektedir.

Şekil 2: Bangladeş'teki farklı doğal afetlere karşı kırılganlığı



Kaynak: (Asia Development Bank, 2021)

Şekil 3: Muson yağmurlarının aylara göre etkisi



Kaynak: (Dünya Bankası, 2011)

Şekil 3'te tarihsel olarak (1901-2002) yılları arasında muson yağmurlarının en etkili olduğu ayların mayıs, haziran temmuz, ağustos ve eylül olduğunu görmekteyiz. Şekil 3, ülkenin yılın yarısına yakın zamanını yağışlarla geçirdiğini göstermektedir. Yağan yağışların son yıllardaki aşırılığı nehirlerin taşmasına, su basmalarına ve sellere neden olarak insanları yerinden edilmesine sebep olmaktadır. Yaşanan sellerle birlikte mahsul üretimi düşmekte ve ülkede gıda sorunu ortaya çıkmaktadır.

Metodoloji

Çalışma temel olarak güncel ikincil veri ve gri malzeme analizine dayanmaktadır. Çalışmanın amaç ve hedeflerine ulaşmak için "Bangladeş" vaka olarak seçilmiştir. İkincil verilerin güvenilir ve dikkatli bir şekilde analiz edilmesi, herhangi bir araştırmanın amacına uygun yanıtlar verebilir. Çalışmanın amacına ulaşmak için özellikle hükümet belgeleri, resmi istatistikler, uluslararası kalkınma kuruluşları raporları, akademik dergiler, konferans belgeleri, çalışma belgeleri vb. seçilmiştir. Bu nedenle, ana kaynaklar arasında IDMC (Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi), Uluslararası İklim Değişikliği ve Kalkınma Merkezi (ICCCAD), IUCN (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği), UNHCR (Birleşmiş Milletler

Mülteciler Yüksek Komiserliği), IOM (Uluslararası Göç Örgütü), Dünya Bankası, BM istatistikleri ile birlikte diğer göç temelli ulusal ve uluslararası STK'lerin, Bangladeş İstatistik Bürosunun (BBS) verilerine kitaplar ve makaleler gibi akademik kaynaklara yer verilerek hazırlanmıştır.

Bu kaynaklar, Bangladeş'teki iklim göçmenlerinin sorunlarını tasvir etmek için hem niteliksel hem de niceliksel veriler sağlamaktadır. Gri malzeme analiziye, ulusal ve uluslararası politikalar ve zorluklar hakkında derinlemesine bilgi sağlayacaktır. İkincil verilerden ve diğer kaynaklardan elde edilen bilgiler, çalışmanın amaçlarına uygun olarak yorumlanmış ve analiz edilmiştir. Tablo 1 çalışmanın amaç ve araştırma soruları bağlamında ne tür verilerin toplandığı ve nasıl analiz edildiği ile ilgili bir özet sunmaktadır.



Tablo 1: Çalışmanın amaç ve araştırma sorularına göre veri ve analiz yöntemlerinin özeti

Amaç	Araştırma Soruları	Yöntemler Listesi	Analiz Listesi	Toplanan veriler/analitik sorunlar
Aniden başlayan olayların, yavaş başlayan olayların ve bunların kademeli etkisinin iklim değişimi ve göç arasındaki bağlantılarını açıklamak	İklim değişikliğinin göçe yol açması hangi kanıtlarla ortaya konulabilir?	İkincil veri analizi	İtici Faktörler	Ani başlayan iklimsel felaketler: seller, tropikal siklonlar ve fırtına dalgaları.
	Hangi zorluklar mevcut?			Yavaş başlayan iklimsel felaketler: kıyı erozyonu, deniz seviyesinin yükselmesi, tuzlanma, kuraklık
				Kademeli etki: fiziksel, sosyal ve çevresel bozulma.
Bangladeş'te iklimden dolayı göç eden insanlara yönelik hükümet müdahalesini açıklamak	Bangladeş'in politika yapıcıları iklim değişikliğinden dolayı ortaya çıkan göçmenleri ülkeye zorluk olarak değerlendiriyor mu?	Gri materyal analizi	Ulusal politikaların, yasal çerçevelerin, yasaların uygulama sürecinin, programların, projelerin, yasal engellerin değerlendirilmesi	- Ulusal Uyum Eylem Programı
		İkincil ve Gri materyal analizi		- İklim Değişikliği Stratejisi ve Eylem Planı
				- Afet yönetim politikaları, delta politikası,
				- Göç politikaları
				- diğer ilgili politikalar, planlar
Bangladeş'teki iklim değişikliğinden dolayı ortaya çıkan göçe ilişkin uluslararası toplumun tepkilerini ölçmek	Uluslararası politika yapıcıları iklim göçmenlerini nasıl bir zorluk olarak ele alıyor ve bu kişileri nasıl tanımlıyor?	Gri materyal analizi	Sözleşmelerin, protokollerin, çerçeve anlaşmalarının ve gündemlerin değerlendirilmesi	1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, Doha Sözleşmesi, Cancun Sözleşmesi, Varşova Uluslararası Mekanizması, Rio+20, Nairobi Çalışma Programı, UNFCCC, SDG, Sendai Afet Riski Çerçevesi kapsamında afet kaynaklı sınır ötesi yerinden edilme ve çalışmaya ilişkin Nansen Girişimi, Paris İklim Değişikliği Anlaşması, yeni protokoller ve sözleşmeler
Uluslararası ve yerel politikaları göz önünde bulundurarak tavsiyeler ve yapılabilir politika reçeteleri sunmak	İklim değişikliğinden dolayı ortaya çıkan göçmenler için en uygulanabilir politika önerisi ne olabilir?			Hedef 1, 2 ,3'ten elde edilen bulgular

Tezin Sınırlılıkları

Teze devam etmeden önce bazı sınırlandırmalara değinmek gerekmektedir. Tezin sınırlılıkları aşağıdaki gibidir:

- Bu çalışmada iklimin göçü tetikleyen itici faktörleri ele alınmış olup çekici faktörlere yer verilmemiştir. İklim değişikliği, Bangladeş gibi göç veren veya yerinden edilen kişilerin bulunduğu ülkeler için itici bir faktördür.
- Ampirik araştırma, göç araştırmasının kök nedenlerini ve kanıtlarını bulmak için faydalıdır, ancak bu çalışmada zaman ve kaynak yetersizliği nedeniyle yalnızca ikincil temelli araştırmalar kullanılmış ve çeşitli kurumların verileri analiz edilmeye çalışılmıştır.
- Bu çalışma esas olarak iklim değişikliğinden dolayı göç eden kişilerin toplam sayısını vurgulamaya ve iklim kaynaklı büyük doğal afetlere odaklanmaktadır. Dolayısıyla demografik ayrıma (yaş, cinsiyet gibi) yer verilmemiştir.
- Bu araştırma, göçmen sorunlarının yönetim, strateji ve politika zorluklarındaki boşlukları bulmaya çalışmaktadır. Bu çalışma, yeni seçenekler sunmak yerine literatürdeki mevcut baskın önerileri tartışmayı ve hangisinin daha uygun olduğunu bulmayı amaçlamaktadır.
- Bu çalışma, politika perspektifi açısından derinlemesine inceleme yapmaya çalışılmaktadır. Ancak çalışmada, finans gibi bazı önemli konuları ele alınmamıştır.

Tezin Yapısı

Tez giriş ve dört farklı bölüm halinde düzenlenmiştir. Giriş bölümü, tezin yapısı, sınırlılıkları, metodoloji, araştırma sorularına yer verilerek tezin tanıtılması hedeflenmiştir. Birinci bölüm, ayrıntılı bir literatür taraması yoluyla iklim kaynaklı göçle ilgili farklı kavramları açıklamaktadır. Bu kavramlar arasında; iklim değişikliği, yer değiştirme ve ülke içinde yerinden edilmiş insanlar, göç, iklim değişikliğinden dolayı ortaya çıkan göç, bu göçün özellikleri, yavaş başlayan iklim olayları, hızlı başlayan iklim olayları ve keza bunların etkisi bulunmaktadır.

İkinci bölümde, Bangladeş'te iklim kaynaklı göçün kanıtları tartışılmaktadır. İklim söylemi tanımlanmış ve iklimsel faktörlerin göçle ilgili araştırmalara nasıl önemli bir bileşen oluşturduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Tropikal kasırga ve fırtına dalgalanmaları, sel, nehir kıyısı erozyonu, çölleşme ve deniz seviyesinin yükselmesi, tuzlanma, kuraklık, nehir kıyısı erozyonu ve 'çağlayan' gibi ani başlangıçlı büyük olayların göçe etkisi (fiziksel, sosyal veya ekonomik bozulma) tartışılmıştır. Son olarak üçüncü bölümün eleştirel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, iklim değişiminden dolayı ortaya çıkan göçün sebep olduğu zorluklar tartışılmıştır. Burada ani başlayan iklim olaylarıyla ilgili zorluklar, yavaş başlayan süreçlerle

ilgili zorluklar ve 'kademeli' etkiyle ilgili zorluklar belirtilmiştir. Dördüncü bölümün eleştirel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Dördüncü bölümde iklim göçü açısından uluslararası politikalar ve belgeler ele alınmış ve Bangladeş hükümetinin konuya ilişkin politika müdahalelerine ve tepkilerine yer verilmiştir. Son olarak sonuç, Bangladeş örneğinden çıkarılacak dersler ve önerilere yer verilmiştir.



BİRİNCİ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDENLİ GÖÇ: TEORİK ÇERÇEVE

1.1 Kavramsal Çerçeve

Tezin bu kısmında iklim değişimi ve göç konusuna dair kavramlar açıklanmıştır. İklim değişikliği, göç, yavaş ve hızlı başlayan olaylar, yerinde edilme ve ülke içinde yerinde edilme konuları ele alınmıştır. Kavramların açıklanması ile göç ve iklim değişimi arasındaki bağlantının daha iyi açıklanması hedeflenmiştir.

1.1.1 İklim Değişikliği

20.yy'nin başlarında iklim değişimine, geçmişe ait olay gözüyle bakılmış ancak son 10 veya 20 yılda iklimin tüm zamanlar boyunca değişerek bugünkü hâline geldiği konusunda hem fikir olunmuş ve hükümetler de iklim değişikliğiyle ilgilenmeye başlamıştır (Kadıoğlu, 2007).

AFAD, iklimi; dünya üzerinde bir bölge veya yerde, o yerin uzun dönemdeki atmosferik koşullarının ve meteorolojik parametrelerinin uç ve ortalama değerlerinin tamamı olarak tanımlar. Başka bir deyişle her gün gerçekleşen hava olaylarının uzun bir zaman süresi içindeki genel ortalamasını ifade etmektedir. İklim değişimi ise hem genel ortalama hem de 30 yıllık veya daha uzun dönemler itibarıyla istatistik olarak iklimde ortaya çıkan değişikliklerdir. Bu, yerkürenin doğal sürecinin veya harici kuvvetlerin etkilerine veya insan kaynaklı olarak atmosferde oluşan kalıcı değişimlere bağlı olarak değişmektedir (AFAD, 2022).

1.1.2 Göç

Göç geniş anlamıyla, insanların yaşadıkları ya da ikamet ettikleri yerleri daha iyi yaşam koşulu bulmak veya çalışmak amacıyla terk ederek geçici ya da kalıcı olarak yerleşmeleridir. AFAD'a göre bir grubun uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirmesine ilişkin nüfus hareketleri, göç kapsamına girer. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir (AFAD, 2022).

Türkiye'de hukuki olarak 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanuna göre ise göç “*Yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den*

çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancılara yasa dışı yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını, Türkiye'den çıkışını ve Türkiye'de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı” kapsamaktadır. Göçmen ise genellikle ekonomik nedenler veya ülkedeki sosyal hoşnutsuzluktan dolayı ülkesini gönüllü olarak terk eden başkaya ülkeye yasal veya yasal olmayan yollarla giriş yapan ve orada yaşayan kişidir (Ziya, 2012).

1.1.3 İklim Değişikliğinden Kaynaklanan Göç

Göç ile iklim arasında pek çok sebepten ötürü ayrılmaz bir ilişki bulunmaktadır. Göç en basit ifadeyle insanların bulundukları yerden farklı bir yere hareket etmesidir. Nitekim iklim değişikliği-göç arasındaki bağ tartışılmakta ve çevresel sebeplerden dolayı yer değiştiren insanları tanımlayan kavramlar arasında sürekli bir anlaşmazlık bulunmaktadır (Akbaş, 2018).

Küresel ısınmayla birlikte çevre düzeni değişmekte ve insanlar iklim değişiminden dolayı yeni veya alışkın olmadığı koşullarla karşı karşıya kalmaktadır. İklim değişikliği yiyecek, içecek su ve enerji kaynaklarına erişimi etkilemektedir. İklim değişiminin sebeplerine ilişkin yapılan çalışmalar; güneş ve volkanlar gibi doğal faktörlerin çevresel değişime sebep olduğunu belirtirmekte ve aynı zamanda insan kaynaklı sebeplerin de varlığına işaret etmektedir. Bununla birlikte insan kaynaklı nedenlerin ve doğal nedenlerin tek başlarına küresel ısınmadan sorumlu tutulmayacağı sonucuna varmışlardır (Seyhan Doğan, Mutlu Tüzer, 2011). Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar insan faktörünün iklim değişimi üzerindeki olumsuz faktörleri daha fazla gözler önüne sermiştir.

İnsanların kuraklık, içecek temiz suya erişimin zorlaşması, deprem, tayfun, hortum, sel gibi çevresel etkenler nedeniyle bulunduğu bölgeden/ülkeden başka bölgeye/ülkeye hareket etmesi iklim göçü olarak adlandırılmaktadır. Çevre koşulları nedeniyle yer değiştirme sorununa ekilebilir tarım alanlarının tahribatı, kuraklık gibi etkenler yol açmaktadır. Yer değiştirmeye (*displacement*) yol açan etkenlerle birlikte insanlar sürekli yaşadıkları yeri terk edip geçici ve daimî olarak başka yere yerleşmek zorunda kalmaları iklim mültecileri (*climate refugees*) ya da çevre mültecileri (*environment refugees*) gibi kavramları ortaya çıkarmıştır (Ekşi, 2016).

Tezin bundan sonraki aşamasında iklim değişiminden dolayı ortaya çıkan göçmenler için “iklim göçmeni” kavramını kullanılacaktır.. İklim kaynaklı göçmenler için özel bir tanım bulunmamaktadır.. Bununla birlikte, “iklim göçü²” kavramı muhtemelen ilk kez 1976'da Brown

² Bu tezde iklim mültecileri kavramı kullanılmamıştır.

- İklim Mültecileri ya da çevre mültecileri (*environment refugees*) kavramının hukuki olarak karşılığı bulunmamaktadır.(Warner, 2010)

ve diğerkleri tarafından popöler hale getirilmiştir. Worldwatch Enstitüsü'nde "ekolojik mülteciler" olarak tanımlamaktadır. El-Hinnawi, çevre mültecileri kavramını ilk olarak UNEP için hazırladığı raporunda önermiştir. Ona göre çevresel mülteciler, varlıklarını tehlikeye atan ve/veya kaliteyi ciddi şekilde etkileyen belirgin bir çevresel bozulma (doğal ve/veya insanlar tarafından tetiklenen) nedeniyle geleneksel yaşam alanlarını geçici veya kalıcı olarak terk etmeye zorlanan kişiler olarak tanımlanmaktadır (1985: 4).

IUCN, ölkeler arasında geniş çapta kabul gören bir çalışma tanımından bahsetmiştir; buna göre varlıklarını tehlikeye atan ve yaşam kalitelerini ciddi şekilde etkileyen belirgin çevresel bozulmalar nedeniyle geleneksel yaşam alanlarını geçici veya kalıcı olarak terk etmek zorunda kalanlar insanları çevresel göçmen ya da iklim göçmeni olarak adlandırmıştır (IUCN 2015).

IOM'ye göre çevre göçmenleri “çevrede yaşamlarını veya yaşam koşullarını olumsuz etkileyen ani veya aşamalı değışikliğin zorlayıcı nedeniyle, alıştıkları evlerini terk etmek zorunda kalan veya bunu yapmayı seçen kişi veya kişi gruplarının geçici veya sürekli olarak kendi ölkesi içinde veya dışında yer değıştirmesidir” (IOM, 2009: 13). Bununla birlikte, “çevresel göçmen”, “çevresel mülteci”, “iklim mültecisi” veya “iklim göçmeni” gibi bir dizi benzer terimler birbirinin yerine kullanılabilir, ancak bu terimler arasındaki farklı tartışmalar da mevcuttur.

1.1.4 Yerinden Edilme

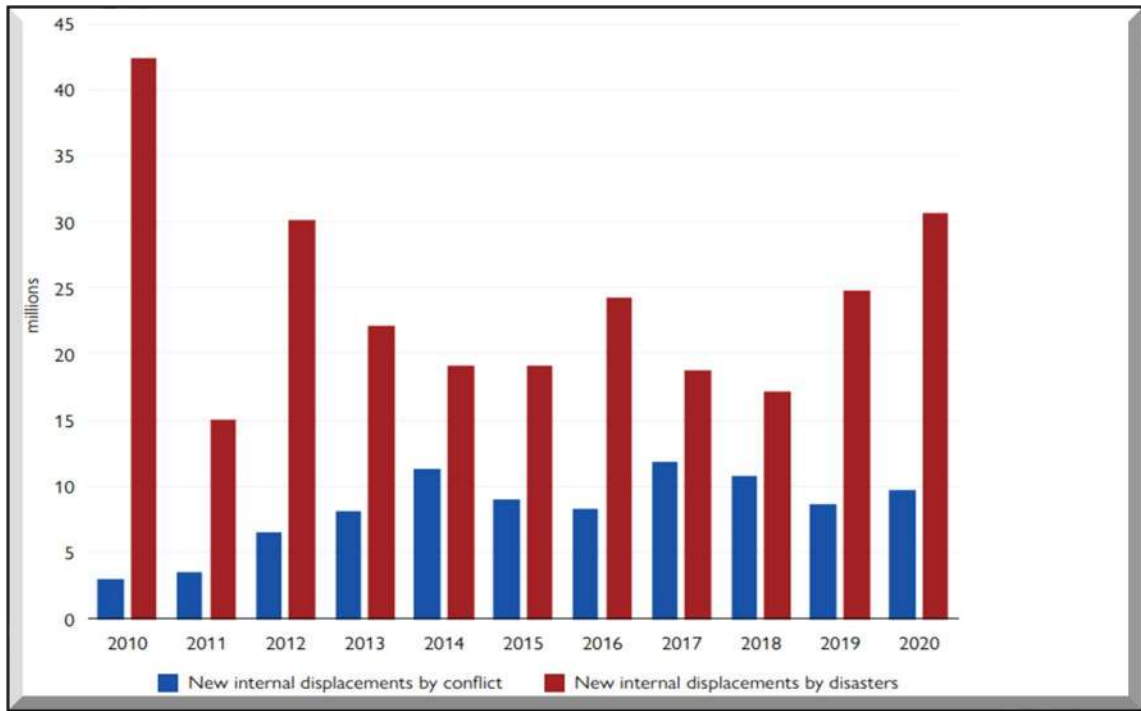
“Yerinden edilme” terimi, “insanların ağırlıklı olarak evlerini veya mutad meskenlerini terk etmeye zorlandıkları veya mecbur bırakıldıkları durumları” ifade etmektedir (PDD, 2019). “Yavaş başlayan olaylarla ilgili yerinden olma” ise etkilenen kişilerin yavaş başlayan olaylara maruz kaldıklarında çok savunmasız olduklarını, bu tehlikenin etkilerine dayanmakta zorlandıklarını ve sonunda bu durumdan dolayı yaşadıkları yerleri terk ettikleri şeklinde ifade edilebilir. Bununla birlikte, yavaş başlangıçlı olaylarla (bkz. 2.1.6 numaralı başlık) ilgili yer değıştirme, karmaşık ve çok nedenlidir; yavaş başlangıçlı olaylar, yer değıştirmenin birçok faktöründen biridir.

1.1.5 Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler (*Internally Displaced People (IDP)*)

-
- İklim Mültecisi, medyada genellikle kuraklık, deniz seviyesinin yükselmesi gibi afetlerin yanı sıra kasırga, tsunami veya deprem gibi aşırı hava olayları bağlamında yerinden edilmiş bir kişiyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu kavram uluslararası hukukta yoktur ve Nansen Girişimi tarafından desteklenmemektedir.

Yerinden olma, ülke içinde (ülke içinde yer değiştirme) veya uluslararası sınırlar ötesinde (sınır ötesi yer değiştirme) gerçekleşebilir. Yerinden edilme; şiddet, çatışma, iklim değişikliği, doğal afetler gibi sebeplerle ortaya çıkabilir. Şekil 4'te doğal afetlerden kaynaklanan yerinden edilmenin çatışma ve şiddetten kaynaklanan yerinden edilmeden sayıca fazla olduğu görülmektedir. 2020'nin sonunda, 42 ülke ve bölgede çatışma ve şiddet nedeniyle; 144 ülke ve bölgede afetler nedeniyle 40,5 milyondan fazla insan yerinden edildi. Bu yeni yer değiştirmelerin yüzde yetmiş altısına (30,7 milyon) afetler;, yüzde 24'üne ise (9,8 milyon) çatışma ve şiddet neden olmuştur. (IOM, 2022)

Şekil 4: Yeni yerinden edilen kişi sayısı (2010-2020)³



Kaynak: IOM, 2022

Genelleştirilmiş şiddet durumları, insan hakları ihlalleri veya doğal veya insan yapımı felaketler nedeniyle uluslararası kabul görmüş devlet sınırını geçmemiş kişiler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler olarak adlandırılır (OHCHR, 1999). Ancak bu, özel ve yasal statü sağlamayan tanımlayıcı bir kavramdır. Çünkü ülkelerinde bulunan IDP olarak adlandırılan bu kişiler o ülke vatandaşları ve ülkelerinin diğer mutlak sakinleri olarak tüm haklara ve garantilere sahip olarak yaşamaktadır. Bu nedenle, zorla yerinden edilmeyi önleme ve IDP olarak değerlendirilen insanları koruma konusunda birincil sorumluluk ulusal makamlara aittir.

³ "Yeni yerinden edilmeler" terimi, zaman içinde yerinden edilmeden kaynaklanan toplam birikmiş yerinden edilmiş kişiler stokunu değil, belirli bir yılda meydana gelen yerinden olma hareketlerinin sayısını ifade etmektedir.

Burada ulusal makamlar diğer yurttaşlarına sağladığı korumayı mevcut yasalarına göre IDP olarak kabul edilen kişiler için de uygulanmalıdır.

1.1.6 Yavaş Başlayan İklim Olayları

İklim değişikliğinin etkileri arasında, yer değiştirme ve göç dahil olmak üzere kayıp ve hasarla sonuçlanan yavaş başlayan olaylar da bulunur. UNFCCC'ye (2012) göre, yavaş başlayan olaylar, yıllar içinde meydana gelen artırımlı değişikliklerden veya tekrar eden olayların artan sıklığı veya yoğunluğuna bağlı olarak kademeli gelişmektedir. Başlangıçta Cancun Anlaşması (COP16) kararında, yavaş başlangıçlı olaylarla ilgili olarak işbirliğinin ve kolaylaştırmanın artırılması tartışılmıştır. Anlaşmaya göre, aşağıdakiler gibi yavaş başlayan olaylardan artan sıcaklıklar; çölleşme; biyolojik çeşitliliğin kaybına sebep olmakta, buzulların geri çekilmesi; okyanus asitlenmesine, deniz seviyesi yükselmesine tuzlanmaya ve arazi ve orman bozulmasına neden olmaktadır (UNFCCC, 2012). PDD'ye (*Platform of Disaster Displacement*) göre, yavaş başlayan olaylar; kuraklık, çölleşme, tuzluluk oranının artması, yükselen deniz seviyeleri veya permafrostun erimesi gibi çevresel bozulma süreçleriyle ilgilidir (PDD, t.y.). Bangladeş'te başlıca "yavaş başlayan süreçler" kıyı erozyonu, deniz seviyesinin yükselmesi, tuzlu su girişi, değişen yağış düzeni ve kuraklık olarak sıralanabilir. Bangladeş'in kıyı bölgeleri tuzlanmadan ve deniz seviyesinin yükselmesinden dolayı verimsizliğin artmasıyla karşı karşıyadır. Ülkenin kuzey kesimleri ise kuraklığının yoğun yaşandığı bölgelerdir.

1.1.7 Hızlı Başlayan İklim Olayları

Hızlı başlayan iklim olayları, ani başlayan olaylardan farklı olarak bir anda ortaya çıkan ve etkileri iklim olayının yaşandığı anda başlayan ve daha sonraki süreçte de devam eden iklim olaylarıdır. Bu olaylar, sel, rüzgar fırtınası veya çamur kayması gibi hidro meteorolojik tehlikeler ile depremler, tsunamiler veya volkan patlamaları jeofizik tehlikelerdir (PDD, t.y.). Yavaş başlangıçlı olay, hızlı başlangıçlı bir felakete dönüşebilir (örneğin, deniz seviyesinin yükselmesinin neden olduğu sel nedeniyle ani konut kaybı). Yavaş başlangıçlı bir olay geçim kaynaklarının ciddi şekilde kesintiye uğrattığında (örn. çölleşmenin neden olduğu gıda güvensizliği) hareket etme kararı zorunlu hale gelmektedir.

1.1.8 Kademeli Etki

Kademeli etki, sistemi etkileyen bir eylem nedeniyle kaçınılmaz ve bazen öngörülemeyen olaylar zinciridir. Kademeli etkinin sistem üzerinde olumsuz bir etki yaratma

ihtimali varsa sonuç/etki analizi ile etkilerin analiz edilmesi mümkündür. Kademeli etkiyle göç arasındaki bağlantıya, göçü artıran fiziksel, sosyal veya ekonomik bozulma gibi farklı türde bozulmaları inceleyerek ulaşabiliriz.

1.1.9 Devlet Egemenliği ve Göç

Devlet⁴, hem ulusal hem de uluslararası açıdan nihai karar almada en önemli aktördür... Egemenlik kavramı ise bir toprak parçası üzerinde hükümetin en yüksek ve bağımsız güce veya otoriteye sahip olması olarak tanımlanır. Egemen devlet kimin devletin tercihli veya zorunlu üyesi olacağını belirleme yetkisine sahiptir. Farklı bir ifadeyle kimin vatandaşı olacağını belirleme yetkisine sahiptir. Konuyla ilgili önemli bir noktaysa, çevresel göçmenin yeni yerleşim yerlerindeki bireylerin egemenliğinin belirlenmesi meselesidir. Çünkü vatansız bireyler uygun bir alternatif ikamet yeri bulma veya arazilerini ve mülklerini kaybetmeyle karşılaşabilirler. İklim kaynaklı göçmenler ulusal kimliklerini mi koruyacaklar yoksa yeni topraklarında yeni bir kimlik mi oluşturacaklar yoksa vatansız mı kalacaklar” soruları ile karşı karşıyadır.

Göçmenlerin ulusal kimliklerini korumalarının arzulanması halinde “iklim göçmenlerine” yeni yerleşim yerlerinde toprak tahsis etme veya kiralama seçeneği olarak sunulabilir.. Ancak bunun için devletlerin ortak bir belge üstünde mutabık kalmaları ve bunu dair uluslararası bir metni imza altına almaları da önemlidir.

1.2 İklim Kaynaklı Göçün Özellikleri

İnsanlar varoluşlarından itibaren çeşitli nedenlerle göç etmişlerdir. Modern dünyada insanların göç etmesi ekonomik nedenlere, şiddet ve ayırım gözetmeyen çatışmalara dayanmaktadır. Dünya nüfusunun kalabalıklaşmasıyla artan enerji ihtiyacı gibi sebepler iklim değişikliğini de tetikleyerek insanların göç etmelerine sebep olmaktadır.

İklim kaynaklı göç, diğer göç türlerinden farklıdır. Çeşitli çalışmalardan, iklim kaynaklı göçün aşağıdaki özellikleri sıralanabilir:

- İklim göçü ülke içerisinde, bölgesel veya uluslararası olarak gerçekleşebilir. İklim göçü esas olarak ülke içerisinde gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, konuyla ilgili tartışılan çoğu ampirik araştırma, iklim göçünü kırsaldan kente

⁴ Devlet şu niteliklere sahip olmalıdır: (a) Daimi bir nüfus; (b) Tanımlanmış bir bölge; (c) Hükümet; ve (d) Diğer devletlerle ilişkilerde girme kapasitesi.

göç veya ülke sınırları içindeki hareket olarak algılamaktadır (Ahsan, 2019; Adri, 2014).

- İklim değişikliğinden kaynaklanan göç ilk etapta zorunlu değildir. Göç, özellikle yavaş başlayan olaylar için hala bir seçim meselesidir. Bu nedenle; öncelikli olarak ülkelerin mülteci noktasından ziyade göç yönetimine ve anlaşmalara odaklanması gereklidir.
- İklim göçünün zorunluluğu, ani gelişen iklim olaylarında nispeten tartışmasız olabilir. Benzer şekilde, göçün gönüllü olması ve etkilenen nüfus tarafından çevresel ve iklim değişikliğine normal veya normale yakın bir uyum stratejisi olarak kullanılması daha olasıdır. Ancak göçün zorunlu olması ile gönüllü olması arasındaki ayrım net değildir.
- İklim göçü uzun, geçici veya kalıcı olabilir. İklim olayı sürecinin türüne ve bunların ciddiyetine göre değişmektedir. Örneğin, deniz seviyesinin yükselmesi sonucu oluşan göç, etkilenen popülasyonların ülke içinde veya üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilmesini gerektirebilir ve kalıcı hale gelebilir.
- Çevre ve iklim nedenleriyle ortaya çıkan göçü, özellikle insani, siyasi, sosyal, çatışma veya ekonomik nedenlerden dolayı meydana gelen göçten ayırmak zordur.
- Göç çok yönlü bir olgudur (Leutz, 2013; Ahsan vd., 2014; Ahsan, 2019). İklim değişikliğine bağlı nedenlerle göç edenler için özel bir mülteci statüsünün oluşturulması, çözüm arananın tam tersi sonuçlar da doğurabilir: Korunmaya muhtaç insanların dışlanmasına yol açabilir.
- Zulüm ve devam eden çatışmalar nedeniyle bu kadar çok insanın korunmaya muhtaç olduğu dünyamızın durumu düşünüldüğünde, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne iklim mültecilerinin eklenmesi mülteci statüsünü zayıflatabilir.
- İklim göçü genellikle bir adaptasyon başarısızlığı ve kötü durum senaryosu olarak tasvir edilebilir. Bununla birlikte; göç, akut bir savunmasızlığın tezahürü olabileceği gibi, aynı zamanda, bin yıldır kullanılan ve gelecekte önemi muhtemelen artan, mantıklı ve meşru bir geçim kaynağı çeşitlendirilmesini ve uyum stratejisini de temsil edebilir.
- Göç; yaşamlara, geçim kaynaklarına ve ekosistemlere yönelik risklerin azaltılmasına yardımcı olabilir, gelir çeşitlendirmesine katkıda bulunabilir ve

hanelerin ve toplulukların iklim değışikliğinin olumsuz etkileriyle başa çıkma kapasitelerini geliştirebilir.

- Düzenli göç yolları, iklim göçmenleri için uygun koruma sağlayabilir ve çevresel faktörlere yanıt olarak göç stratejilerini kolaylaştırabilir. Uluslararası göç hareketleri açısından iklim değışikliği, çevresel bozulma ve felaketlerin ortaya çıkardığı zorluklara yanıt vermek için birçok göç yönetimi çözüm yolu olarak sunulabilir. Bununla birlikte insani vizeler, geçici koruma gibi iklim değışikliğinin etkileri bağlamında hareket eden insanlar için bir statü sağlayabilir. Bunlara kalma izni, bölgesel ve iki taraflı serbest dolaşım anlaşmaları ve diğerleri örnek verilebilir.

1.3 Teorik Çerçeve: İklim Kaynaklı Göçün İtici ve Çekici Faktörleri

İklim kaynaklı göçün nedenleri çok ve çeşitlidir. Bu nedenler birleşik etkiler olabilir ve biri diğerine yol açabilir. Genel olarak, göçün iki faktörü vardır: çekme ve itme. İtme faktörlerine hem iklimsel hem de iklimsel olmayan baskılardan sebep olabilir. Çekme faktörleri de hem iklimsel hem de iklimsel olmayan çekimlerden elde edilebilir.

Göçte en yaygın kullanılan teorilerinden birigöçün anlamlandırılmasında ve analizinde çok yaygın olarak kullanılan “itici-çekici faktörler” yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, göç olgusunu itme- çekme kuramına dayandırarak açıklamaya çalışmıştır. 1960’lı yıllarda Lee tarafından geliştirilen bu kuramda, bireylerin bulundukları yerlerde ve göç ettikleri yerlerde itici ve çekici faktörlerin varlığından bahsedilir. Lee, bu kuramı semboller kullanarak açıklamaya çalışmıştır. Ona göre göç olguna olumlu yönde sirayat eden durumlar “+”, olumsuz yönde sirayet eden durumlar “-“ ve herhangi etkisi bulunmayan durumlar içinse “0” sembollerini kullanmıştır. Bu bakımdan göç veren yer içinde göç alan yer içinde itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. (Lee, 1966)

1.3.1 İtici Faktörler

Çalışmada; yerinden edilmeye yönelik ana itici faktörler iklim veya çevreyle ilgili olan konulardır. İklim değışikliği nedeniyle doğal afetlerin sayısı ve etkisi önemli ölçüde artmaktadır. İklimle ilgili olaylarda (esas olarak sel ve fırtınalar) yaşanan artışlar toplam iklim ile ilgili olayları da önemli ölçüde arttırmıştır. 2000'den beri EM-DAT, 1994-2000 ortalamasından %44 artışla ve 1980-1989'daki seviyenin iki katından fazla, yılda ortalama 341

iklimle ilgili felaket kaydetmiştir.⁵ Afetlerden, kalkınma projelerinden, yeşil kalkınma projelerinden (karbon dengeleme, eko-turizm, biyo-yakıt üretimi), endüstriyel kazalardan, yeni kentsel politika etkisinden vb. kaynaklanan çevresel çatışmaların çok sayıda insanın göç etmesine sebep olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan, çevre dışı etkenler: nüfus artışı, hızlı kentleşme, yetersiz sağlık tesisleri, yetersiz eğitim tesisleri, topraksızlık, kaynaklar üzerindeki çatışmalar, güvenlik endişeleri, suç, siyasi istikrarsızlık, iç savaş, dini/etnik çatışma, kabineler arasındaki gerginlikler, başka yerlerde daha iyi fırsatlar, salgın hastalıklar ve hatalı hükümet politikaları, iyi yönetim eksikliği vb. çevresel göçün itici faktörlerine sebep olmaktadır.

1.3.2 Çekici Faktörler

İstihdam fırsatları/para kazanma, aynı kültür/etnisite, aynı dil, “menşe” topluluğa yakınlık, daha iyi veya daha yüksek eğitim tesisleri, daha iyi sağlık hizmeti gibi göçmenlerin varış yerlerindeki çekici faktörleri arasındadır. Bununla birlikte varış ülkesindeki aile ile birlikte hareket etme kapasitesi, kaynaklar konusunda çatışma olmaması, güvenlik endişesinin olmaması, siyasi istikrar, iç savaş olmaması, dini/etnik çatışma olmaması, iyi yönetim vb. çevresel göçün çekici faktörlerine katkıda bulunmaktadır.

İklim değişikliğinin yaratmış olduğu baskı, ekonomik veya sosyal streslerle çakıştığında, kırsal alanlardan zorunlu göç potansiyeli artmaktadır. Göç Enstitüsü, geçim kaynaklarının tehlikeye düşmesiyle toplumun tüm katmanlarında ortaya çıkan göçün “taşma noktası” veya bu durumun “göçün ani tetikleyicisi” olarak belirtmektedir. Bu noktaya gelindiğinde insanlar bulundukları yerleri terk etmeye başlar (IOM, 2009, Leutz, 2013). Durum böyle olunca göçmenler, isteklerinin asgari düzeyde karşılanabileceği bir yer arama gayretine girer..Göç edilen bölge veya ülke için çekici faktörlerin etkisi analiz edilebilir. Ancak bu çalışmada; Bangladeş’te iklim değişiminden dolayı ortaya çıkan etki itici bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

5 <http://reliefweb.int/report/world/human-cost-natural-disasters-2015-global-perspective>

İKİNCİ BÖLÜM

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDENLİ GÖÇÜN KANITLARI: BANGLADEŞ ÖRNEĞİ

2.1 Ani Başlayan Olaylar ve Göç

Bangladeş'te son on yılda gerçekleşen siklon, sel ve toprak kayması gibi ani gelişen doğal olaylar nüfusun büyük bir bölümünün yer değiştirmesine ve göç etmesine sebep olmuştur. Ülke İçinde Yerinden Olma İzleme Merkezi'ne (IDMC) göre Bangladeş'te, 2010 ile 2020 yılları arasında yaşanan ani olaylar nedeniyle 10,4 milyon insan yerinden edildi. Bangladeş, afet nedeniyle yerinden edilmiş insanların fazlalığına bakıldığında dünyada ilk sırada yer almaktadır (IDMC, 2021). Bunun arkasında yatan temel etmenin iklim değişikliği olduğunu söylemek mümkündür. Uluslararası İklim Değişikliği ve Kalkınma Merkezi (ICCCAD), Bangladeş'i deniz seviyesinin yükselmesi, artan sıcaklıklar ve aşırı hava olayları dahil olmak üzere iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız ülkelerden biri olarak nitelendirmiştir (ICCCAD, 2020). İklim değişikliğinin yanısıra; yoksulluk, çarpık kentleşme ve plansız nüfus artışı da Bangladeş'teki insanların yerinden edinmesine ve göç etmesine sebep olmaktadır (World Bank, 2021).

Ülke aynı zamanda hızlı bir kentleşme yaşamakta, birçok insan ekonomik fırsat arayışıyla şehirlere göç etmekte bu da aşırı kalabalıklaşmaya ve ani olaylara karşı duyarlılığın artmasına yol açmaktadır. Bunlarla birlikte, Bangladeş son yıllarda afete hazırlık ve müdahale kapasitesini geliştirmek için çok sayıda önlem almaya başlamıştır. Bu noktada; ülke, ani başlayan olayların etkisini azaltmak için erken uyarı sistemleri, geliştirilmiş altyapı ve afet riski azaltma girişimleri uygulamaya ilişkin adımlar atmıştır (Clement vd., 2021).

Bunlara ek olarak; özellikle iklim değişikliği açısından; Bangladeş'te yerinden edinme ve savunmasızlığın temel nedenlerini ele almak için diğer etmenlerin göz önüne bulundurulması önemlidir.

2.1.1 Tropikal Siklon ve Fırtınalar

Uzun yıllardan beri tropikal kasırgalar ve fırtına dalgaları, Bangladeş'te yerinden edilme ve göçün önde gelen nedenleri arasında olmuştur. IDMC'ye göre, 2000 ile 2010 yılları arasında Bangladeş'te 23 milyondan fazla insan doğal afetler nedeniyle yerinden oldu ve bunların çoğuna kasırgalar ve seller sebep olmuştur. (IDMC, 2021).

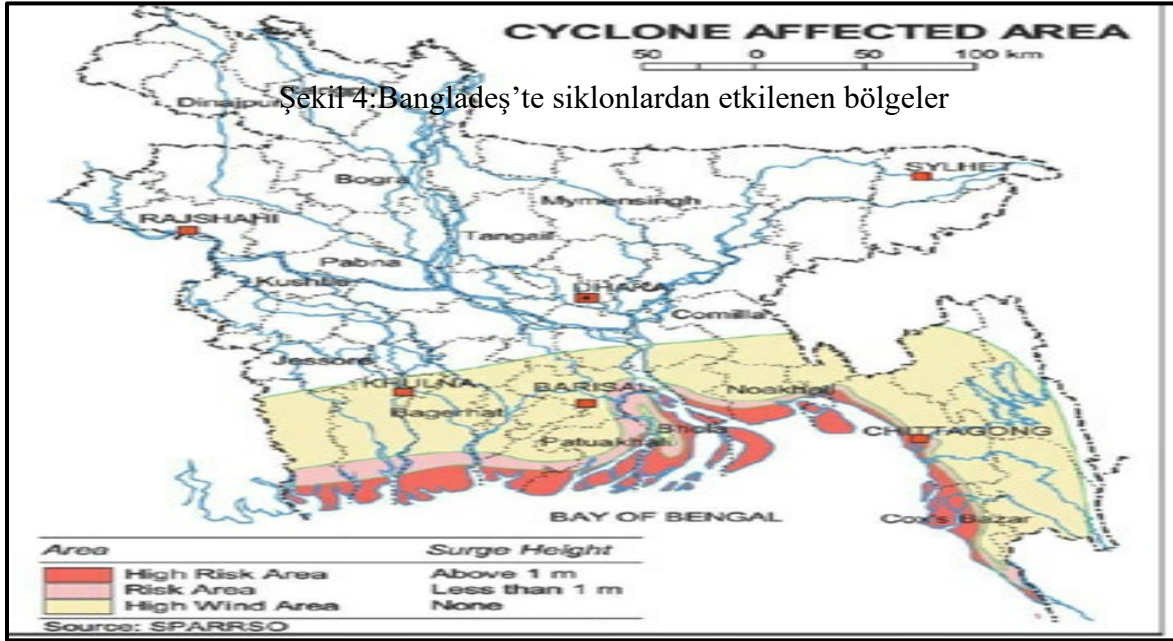
Bangladeş, son yirmi yılda birkaç yıkıcı kasırga ve fırtına dalgası yaşamıştır. Bu fırtına ve kasırgalara ilişkin bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Tropik kasırgalar ve fırtına nedeniyle yerinden olan insan sayısı

Yıl	Olay	Yerinden Edilen İnsan Sayısı
2007	Sidr KASIRGASI	2.2 milyon
2009	Aila Kasırgası	1.3 milyon
2015	Komen Kasırgası	500,000
2020	Amphan Kasırgası	1.5 milyon

Kaynak: İslam vd., 2021; Ahsan, 2022

Tablo 2’de görüldüğü gibi, 2007’de meydana gelen Sidr Siklonu nedeniyle 2,2 milyondan fazla insanı yerinden edilmiş, 2009’da meydana gelen Aila Kasırgası nedeniyle 1,3 milyondan fazla insan yerinden edilmiş, 2015’te meydana gelen Komen Kasırgası nedeniyle 500 binden fazla insan yerinden edilmiş ve en şiddetli su baskınlarına ve toprak kaymalarına neden olmuştur (Khatun, 2019). 2020’de meydana gelen Amphan Kasırgası ise 1,5 milyondan fazla kişinin yerinden edilmesine sebep olmuştur.



Kaynak: Akter and Khan (2013)

2.1.2 Seller

Bangladeş'te sel baskınları yaygın doğal afetlerden biridir ve göçün önde gelen nedenlerindendir. Bangladeş, 2001 ile 2020 yılları arasında 77 milyondan fazla insanı etkileyen ve 8,5 milyondan fazla insanı yerinden eden toplam 25 önemli sel yaşamıştır. 2004, 2007, 2010 ve 2019 yıllarında 10 milyondan fazla kişi sel nedeniyle yerinden olmuştur. Bu felaketler yalnızca ekinlere ve altyapıya büyük zarar vermekle kalmamış, aynı zamanda milyonlarca insanın geçim kaynaklarını da kesintiye uğratarak birçoğunun alternatif gelir kaynağı aramak için göç etmesine neden olmuştur (MoEFCC, 2022).

Aila Kasırgası'ndan sonra yükselen deniz seviyelerinin neden olduğu gelgit selleri, Bangladeş'in kıyı bölgelerini tahrip etmiştir. Bu kasırgadan; 236 kadar ilçe etkilenmiş ve bu bölgelerdeki köyler son üç yılda günde iki kez tuzlu su altında kalmıştır. Bu bölgelerdeki toplam nüfusun yaklaşık %32'si (toplam 7.693.331 kişiden 2.462.789'u) tekrarlanan siklonlar ve su gelgitleri nedeniyle evlerini ve topraklarını kaybetmiştir (Displacement Solutions, 2012).

Sellerden etkilenen bu bireylerin % 64'ü (veya 1.568.980 kişi) yerel bölgeler içinde yerinden edilmiş, toprak setlere veya açık alanlardaki daha yüksek yerlere sığınmıştır. Bun insaların % 27'si (veya 675.113 kişi), başkent Dakka da dahil olmak üzere Bangladeş içindeki diğer yerlere yerleştirilmiştir. % 9'luk bir kesimse (veya 218.656 kişi) uluslararası sınırları

geçmek zorunda kalmıştır (Displacement Solutions, 2012). 2020 yılında yaşanan sel Bangladeş'te yaklaşık 7,5 milyon kişi etkilemiş ve 1,5 milyon kişi yerinden etmiştir (IDMC, 2021; OCHA, 2021). Seller, kısa vadeli etkilerine yanı sıra önemli uzun vadeli etkileri de beraberinde getirir. Seller, yoksulluğu ve gıda güvensizliğini şiddetlendirebilir, sağlık ve eğitim sistemlerine zarar verebilir. Yaşanan veya yaşanacak olan böylesi durumlar, bireylerin daha iyi yaşam koşulları ve ekonomik fırsatlar arayışıyla göç etmesine ortam hazırlayabilmektedir (Displacement Solutions, 2012).

Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) 2020 yılındaki raporlarına göre seller, Bangladeş'teki iç ve dış göçün ana itici gücü olarak ön plana çıkmaktadır ve her yıl milyonlarca insanı etkilemektedir. Aynı zamanda seller bölgenin de temel sorunlarından biridir. Yakın zamanda Pakistan'da muson yağmurları nedeniyle gerçekleşen sel felaketi 33 milyon fazla insan etkilenmiş ve binden fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Bu rakamlar ülkenin yaklaşık yüzde 15'ine tekabül etmektedir.

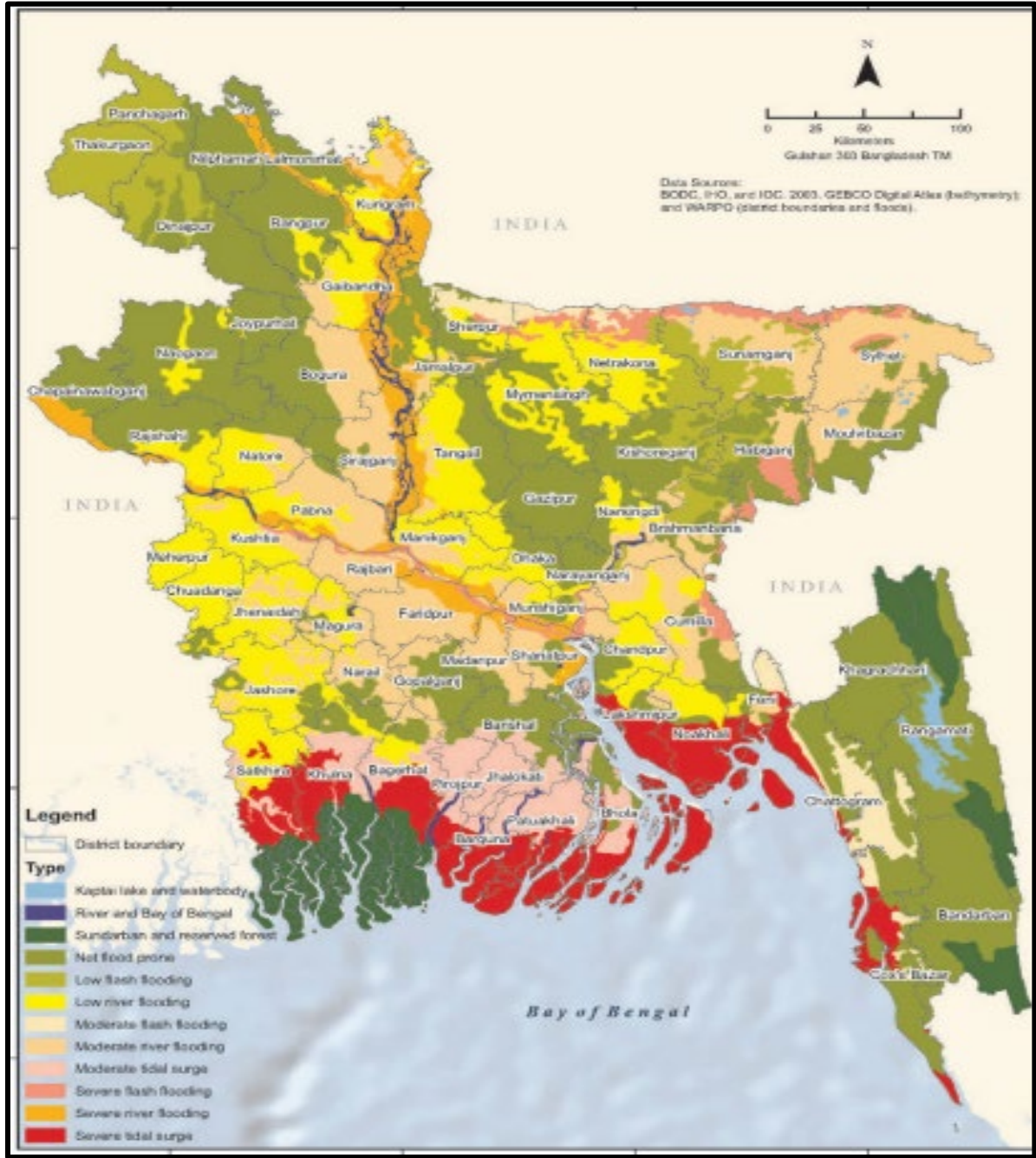
Tablo 3: Son 20 yılda Bangladeş'te sel kaynaklı göç

Yıl	Büyük Sel Sayısı	Etkilenen İnsanlar (Milyon)	Yerinden Edilen İnsanlar (Milyon)
2001	1	5,1	0,8
2002	2	8,9	0,5
2003	3	2,3	0,3
2004	2	34,2	10,5
2005	1	1,9	0,2
2006	2	8,3	1,2
2007	2	30,4	10,4
2008	1	0,6	0,1
2009	1	1,9	0,3
2010	1	26,9	10,5
2011	1	1,3	0,3
2012	1	1,1	0,2
2013	1	2,1	0,2
2014	1	0,8	0,1
2015	2	3,3	0,3
2016	1	3,7	0,2
2017	1	7,9	0,7
2018	1	7,5	0,6
2019	1	10,5	4,2
2020	1	5,4	1,5

Kaynak: Yazarın Derlemesi

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Bangladeş son yirmi yılda toplam 25 önemli sele maruz kalmıştır. Bu sellerin en çok zarar verenleri 2004, 2007, 2010 ve 2019 yıllarında meydana gelmiştir. Bu felaketlerden, 77 milyondan fazla insanı etkilemiş ve 8,5 milyondan fazla insanı yerinden edilmiştir.

Şekil 5:Bangladeş'te sel riski olan bölgeler



Kaynak: (ADB,2021)

Şekil 5’de özellikle kıyı kesimlerinin gelgit nedeniyle sel riski altında olduğu, yukarılara doğru ilerledikçe özellikle nehir taşkınlarının sele sebep olduğunun söylenmesi mümkündür.

2.2 Yavaş Başlayan Olaylar ve Göç

Bangladeş, nehir kıyısı erozyonu, tuzluluk, çölleşme ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi yerinden edilme ve göçle sonuçlanabilecek yavaş başlayan süreçlere karşı da son derece

hassastır. Bangladeş, yavaş başlayan afetlerin her yıl yaklaşık 1,5 milyon kişiyi yerinden etmesiyle dünyanın afete en duyarlı ülkelerinden biridir (IDMC, 2021; IUCN, 2015).

Son on yılda, yavaş başlayan iklim değişimine ilişkin olaylar, iki milyondan fazla Bangladeşliyi evlerini terk etmeye zorlamıştır (Rana, 2021). Bu göçmenlerin çoğu, deniz seviyesinin yükselmesi ve tuzluluk müdahalesinin en büyük risk oluşturduğu kıyı bölgelerinden gelmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesi, Bangladeş kıyılarını etkileyen, yavaş başlayan bir süreçtir. Bangladeş'te, deniz seviyesindeki 1 metrelik yükselişten etkilenme riski yaklaşık 32 milyon insandır. Bu da Bangladeş'i deniz seviyesinin yükselmesine en duyarlı ülkelerden biri yapmaktadır (World Bank 2021).

Yavaş başlayan olaylar yoksulluğu ve gıda güvensizliğini arttırmakta ve bunun yanı sıra halk sağlığını ve eğitimi de olumsuz etkilemektedir. Göç, genellikle yavaş başlayan süreçlerden etkilenen topluluklar için bir başa çıkma mekanizması olarak görülmekte, aynı zamanda yerinden edilme, mülk kaybı ve sosyal ve ekonomik marjinalleşme gibi önemli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bangladeş, yavaş başlayan süreçlerin altında yatan nedenleri ele almalı ve bu süreçlere karşı kırılganlığı azaltmak ve dayanıklılığı artırmak için önemler almalıdır. 2050 yılına kadar, deniz seviyesinin yükselmesi ve fırtına dalgalarının etkileri Bangladeş'te 13 milyon insanı farklı bir yere yeniden yerleşmeye zorlayabilir (Clement, 2021; McLeman ve Smit, 2006).

2.2.1 Deniz Seviyesinin Yükselmesi

Dünyanın en yoğun nüfuslu bölgelerinden biri olan Bangladeş'in geniş bölgeleri, deniz seviyesinin hemen üzerinde ve üç büyük nehrin ağzında yer almaktadır. Üç ana nehir olan Ganj, Brahmaputra ve Meghna'nın delta bölgesindeki konumu, ülkeyi deniz seviyesinin yükselmesinin etkilerine karşı özellikle hassas hale getirmektedir. Bu süreçlerin şiddetlenmesi ve beklenen diğer iklim olaylarından dolayı meydana gelen deniz seviyesinin yükselmesi Bangladeş kıyı şeridinin yüzde 13'e kadarlık kısmını 2080 yılına kadar sular altında bırakabilir (Displacement Solutions, 2012). 2001 yılında IPCC, deniz seviyesinin 0,45 m yükselmesi durumunda 15.668 km²'lik arazinin kaybolacağını ve 5.5 milyon insanın topraksız kalacağını bildirmiştir.

Bangladeş'te göç üzerinde önemli etki yaratan yavaş başlayan süreçlerden biri deniz seviyesinin yükselmesidir (Ahsan, 2022a). Bangladeş'te deniz seviyesi, son on yılda dünyadaki en büyük oranlardan biri olan yılda ortalama 6 milimetre yükselmiştir. Deniz seviyesindeki bu yükselme, tarım arazilerinin ve tatlı su kaynaklarının tuzlanmasına neden olabilmekte ve bu

durum gıda güvenliğini ve geçim kaynaklar için ciddi bir risk unsuru oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak, deniz seviyesinin yükselmesi kıyı erozyonuna, sel ve alçak alanlarda su baskınına neden olduğundan yer değiştirme ve göç olaylarının yaşanmasına yol açmaktadır(IUCN, 2015; Displacement Solutions, 2012). Yükselen deniz seviyesi topraktaki tuzluluk oranını da arttıracaktır. Bu da başta pirinç üretimi olmak üzere sebze türlerinde, mercimek, soğan gibi diğer ürünlerde verim düşüklüğünü de beraberinde getirebilmektedir.

IDMC'ye göre Bangladeş, deniz seviyesinin yükselmesi de dahil olmak üzere doğal afetler nedeniyle yerinden edilmeyi en çok yaşayan on ülkeden biridir. 2050 yılına kadar yaklaşık 18 milyon Bangladeşlinin deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle yerinden edileceği tahmin edilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, yaklaşık 7,6 milyon Bangladeşlinin deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle sel riski tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecek bölgelerde yaşadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, yükselen deniz seviyesi nedeniyle ülkede halihazırda 2,5 milyon kişi yerinden edilmiş durumdadır (Islam, 2021; Karim, 2008).

Deniz seviyesinin yükselmesinin olumsuz etkileri yoksullar, kadınlar ve çocuklar gibi savunmasız nüfuslar üzerinde daha şiddetli hissedilmektedir. Kadınlar ve çocuklar, yerinden edilme durumlarında fuhuş ve hayır işleri gibi kayıt dışı ve korunmasız gelir kaynaklarına güvenmek zorunda kaldıkları için genellikle en çok etkilenenlerdir. Ayrıca bu gruplar sömürüye, insan kaçakçılığına ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı daha hassastırlar (Garai, 2016).

2.2.2 Tuzluluk Oranının Artması

Tuzluluk oranının artması, toprak ve suyun giderek daha tuzlu hale gelmesi sürecidir. Tuzluluk oranının artması toprak verimliliğini azaltmakta, başta gıda güvensizliği olmak üzere insanlar üzerinde çeşitli etkiler yaratmaktadır. Tuzluluk oranının artması, Bangladeş'te iklim değişikliğiyle şiddetlenen önemli bir çevre sorunudur. Bangladeş'in kıyı bölgelerinde, tuzluluk göçün başlıca nedenlerinden biri olarak tanımlanmıştır. Bangladeş'te son yirmi yılda tuzlanmanın neden olduğu göçe dair artan kanıtlar bulunmaktadır (Lam, 2022; IDMC, 2021).

Tuzlanmanın yarattığı önemli olumsuzluklar arasında çiftçiler ve balıkçılar için gelir ve geçim kaynaklarının kaybı bulunmaktadır. Tarım arazilerinin tuzlanması mahsul verimini ve üretkenliği azaltmakta, üreticilerin yaşam standartlarını korumalarını zorlaştırmaktadır. Benzer şekilde su kaynaklarının tuzlanması kıyı toplulukları için önemli bir gelir kaynağı olan balıkçılık sektörünü de etkilemektedir. Tuzlanmanın neden olduğu göç konusu, nüfus hareketliğinin yönetimi ve planlaması açısından yerel ve ulusal yönetimler için zorlukları

beraberinde getirmektedir. Göç, yerinden edilmiş birçok kişinin taşındığı kentsel alanlarda sosyal hizmetlere, konutlara ve altyapıya zarar verebilmektedir.

Özellikle Bangladeş'in güney kıyı bölgesi, tuzlanmanın neden olduğu göçlere en duyarlı yerlerdir. Bazı kıyı bölgelerinde yeraltı suyu tuzluluğunun yüzde 40'a varan oranda artması, suyu insan tüketimi ve tarımsal kullanım için elverişsiz hale getirmiştir. Bangladeş'te çevresel faktörler nedeniyle yerinden edilen toplam 6,8 milyon kişinin (IDMC, 2021; IOM, 2018a). 1,5 milyondan fazlası bölgelerindeki tuzluluk oranının artmasıyla göç etmek zorunda kalmıştır (IDMC, 2021; IOM, 2018a).

Khulna, Satkhira, Bagerhat, Patuakhali, Barguna ve Bhola ilçeleri Bangladeş'in güney kıyı bölgesini oluşturmaktadır (Evertsen, ve van der Geest., 2020). Bu ilçeler tuzluluğun artmasına en duyarlı bölgeler arasındadır. Çiftçiler sonuç olarak topraklarını terk etmeye ve yeni geçim kaynağı arayışıyla kentsel alanlara göç etmeye zorlanmıştır (Islam ve Shamsuddoha., 2017).

Bangladeş'teki Khulna ve Satkhira kıyı bölgeleri, en yüksek tuzluluk oranına sahiptir. Bu bölgelerdeki yeraltı sularının yaklaşık % 82'sinin tuzlu olduğu ve tüketime veya sulamaya uygun olmadığı belirtilmektedir. Tuzluluk, bölgelerde yaşayan insanların da sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. İçme suyundaki yüksek sodyum seviyeleri, hipertansiyona ve diğer sağlık sorunlarına neden olabilir. Ayrıca tuzluluk, ürün kalitesini olumsuz etkileyerek gıda güvensizliğine de yol açabilmektedir.

Bangladeş İstatistik Bürosu (BBS), 2010 ve 2019 yılları arasında, tuzluluk oranının artmasıyla Khulna ve Satkhira kıyı bölgelerindeki göçmen sayısının önemli ölçüde arttığını bildirmiştir. BBS verileri, iki ilçede 2010 yılında toplam 199.000 göçmen olduğunu ortaya koymuştur. Sadece on yılda, tuzlanma kaynaklı göç %62 artmış ve bu sayı 2019 yılında 323.000'e ulaşmıştır (BBS, 2019; IOM, 2018b; Islam, 2021).

Bangladeş'te tuzlanma, son yirmi yılda milyonlarca insanın yerinden olmasına yol açan önemli bir çevre sorunudur. Ayrıca muhtemelen gelecekteki kıyı bölgelerinin tuzluluğunun artması deniz seviyesinin yükselmesi ve iklim değişiminden kaynaklanacaktır (IUCN, 2015). Tuzlanmanın ele alınması, sürdürülebilir toprak ve su yönetimi uygulamaları, temiz içme suyuna erişim ve etkilenen topluluklar için alternatif geçim fırsatlarını içeren çok yönlü bir stratejiyi gerektirecektir.

2.2.3 Kuraklık

Bangladeş'te tahmin edilmeyen yağış modellerinin, daha az yağış alan kuzey ve batı bölgelerinde kuraklığa yol açacağı öngörülmektedir. Bu kuraklıklar, tarımsal üretime zarar verme potansiyeline sahiptir ve insanların gelir ve gıda kaynaklarında önemli aksamalara neden olmaktadır. Kuraklık Bangladeş'te belirgin olsa da hali hazırda Bangladeş'te nüfusun yerinden edilmesinin başlıca nedeni olarak görülmemektedir. Bununla birlikte, yağış düzenleri değiştikçe, daha sık ve şiddetli kuraklıklarla karşılaşma olasılığının artacağı ve bunun da ülke genelinde kitlesel göç için önemli bir itici güç olacağı tahmin edilmektedir (Displacement Solutions, 2012). BBS'ye göre, 2000 ile 2019 yılları arasında yaşanan toplam on üç kuraklık 53 ilçeyi etkilemiş ve iki milyondan fazla insanı yerinden etmiştir. 2019'da 30 ilçede 3,3 milyondan fazla kişi yakın tarihin en şiddetli kuraklığından etkilenmiştir. (BBS, 2019) Rajshahi, Rangpur ve Dinajpur gibi kuzey ve kuzeybatı bölgeleri kuraklığa en duyarlı bölgelerdir (Rahman ve Lateh, 2016).

Tarıma bağlı olan bölgelerde; kuraklık, çiftçiler için ürün kıtlığına ve gelir kaybına neden olmaktadır. Ayrıca, Khulna, Satkhira ve Bagerhat gibi ülkenin kıyı bölgeleri son yıllarda kuraklıktan etkilenerek balıkçılar ve yetiştiriciler için gelir kaybına neden olmaktadır (Hoque, 2019; Sarker, 2019). Uluslararası Göç Örgütü'ne göre, 2020'de kuraklıklar nedeniyle Bangladeş'te 60.000'den fazla kişi ülke içinde yerinden edilmiş bu insanları çoğu ülkenin kuzey ve kıyı bölgelerinde yaşamaktadır (IOM, 2022). Ayrıca, IOM'ye göre, Bangladeş'te iklim değişikliği kaynaklı kuraklık, gelecek yıllarda kitlesel göçlere neden olabilir. Araştırmaya göre, 2050 yılına kadar ülkede 13 milyon kadar insan kuraklık ve iklim değişikliğinin diğer etkileri nedeniyle yerinden olabilir (IOM, 2008a).

Bangladeş'te kuraklığın neden olduğu göçün sadece iç göçle sınırlı olmadığını, uluslararası göçe de kaynaklık ettiği söylenmektedir. IOM'ye göre, kuraklık, çok sayıda Bangladeşli göçmenin tarım ve inşaat sektörlerinde çalıştığı Hindistan ve Orta Doğu gibi ülkelere göçün önemli bir motivasyon kaynağıdır (IOM, 2018b). Kanıtlar, kuraklığın Bangladeş'te, özellikle ülkenin kuzey ve kuzeybatı bölgelerinde önemli bir göç nedeni olduğunu göstermektedir. Etkili uyum modelleri ve stratejileri uygulanmazsa, gelecekte kuraklık nedeniyle yerinden edilen insan sayısının artması muhtemeldir. Aşağıdaki şekil 6'da Bangladeş'te kuraklığa eğilimli bölgeler ele alınmıştır. Bu haritada özellikle Bangladeş'in kuzey bölgelerinin kuraklığa daha yatkın olduğu görülmektedir.

Şekil 6: Bangladeş'te kuraklığa eğilimli bölgeler



Kaynak: <https://en.banglapedia.org/index.php?title=Drought>

2.2.4 Kıyı (Nehir) Erozyonu

Nehir kıyısı erozyonu, özellikle ülkenin orta bölgelerinde nüfusun yer değiştirmesinin başlıca nedenidir. Nehirlerin değişen rotası, nehir kıyısı erozyonunun doğal bir nedenidir ve su kaynaklarının iyi yönetilememesi sorunu şiddetlendirebilir. Bangladeş, nehir kıyısı erozyonunun kademeli olarak başlaması nedeniyle yerinden edilme ve göçün yaşandığı bir nehirler ülkesidir (Displacement Solutions, 2012). “Sessiz ve artan” nehir kıyısı erozyonu tek başına her yıl yaklaşık 100.000 kişinin yerinden olmasına neden olmaktadır (Mollah ve Ferdaush, 2015; Rahman, 2014). Bangladeş yaklaşık 283 küçük yerleşke ve 85 kasaba ile yaklaşık 2400 kilometrelik nehir kıyı hattı erozyona karşı hassastır (Mollah ve Ferdaush, 2015).

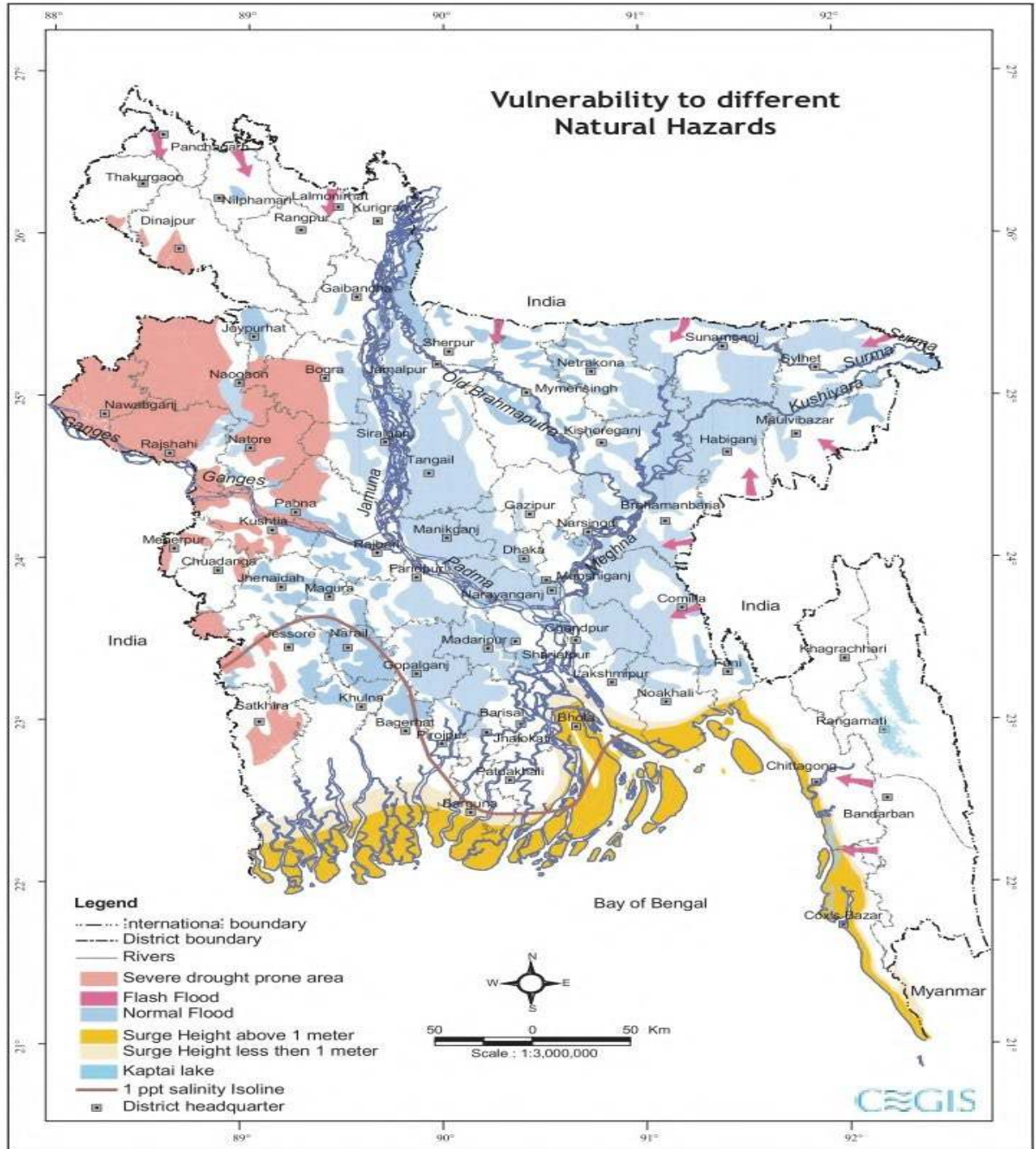
Bangladeş Su Geliştirme Kurulu (BWDB- The Bangladesh Water Development Board) lkede çoğunluğu erozyona neden olabilecek 230 nehir olduğunu tahmin etmektedir. BWDB, en ciddi etkilerin Brahmaputra, Ganj ve Meghna nehirlerinin aktığı ülkenin kuzey ve orta bölgelerinde meydana gelen nehir kıyısı erozyonu nedeniyle yılda yaklaşık 5.000 hektar arazinin kaybolduğunu belirtmektedir. Son yirmi yılda nehir kıyısı erozyonu 1,5 milyondan fazla insanı yerinden etmiştir. Ayrıca bu rakamın iklim değişikliğinin devam etmesiyle birlikte artacağı öngörülmektedir (Martin vd., 2013; Rahman, 2022; Sarker ve Thorne, 2014; Rahman, 2022).

Nehir kıyısı erozyonu, Bangladeş'in anakara bölgelerindeki 179 ilçeyi etkilemiştir. İncelemelere göre, son otuz yılda, etkilenen nahiyelerdeki köylerin çoğu, ani seller nedeniyle her yıl erozyon yaşamaktadır. Genellikle sellerle birleşen yıllık nehir kıyısı erozyonu, nüfusun yüzde 42'sini temsil eden toplam 3.490.500 kişiden 1.452.588'inin evlerinin ve topraklarının tahrip olmasına yol açmaktadır. Yıllık nehir erozyonu ve taşkınlardan etkilenen 1.452.588 kişiden yüzde 66'sı, yani 951.531 kişi, yakınlardaki daha yüksek yerlere yerleştirilmiştir. 375.793 kişi olan yaklaşık etkilenenlerin yüzde 26'sı, yıllık nehir erozyonunun ve sellerin evlerini ve topraklarını tahrip etmesi nedeniyle Dakka da dahil olmak üzere Bangladeş'in diğer bölgelerine taşınmak zorunda kalmıştır. Ayrıca bu afetlerden etkilenen insanların yaklaşık yüzde 8'i veya 125.264 kişisi, evlerini ve topraklarını terk etmelerine neden olan yıllık nehir erozyonu ve sellerin bir sonucu olarak uluslararası sınırları aşamak zorunda kalmıştır (Displacement Solutions, 2012).

Nehir kıyısı erozyonu, diğer Bangladeş bölgelerini de etkilemektedir. Kuzey bölgede, Brahmaputra ve Teesta nehirleri önemli yer değiştirmelere neden olurken, güney bölgede Padma ve Meghna nehirleri ise erozyonun önemli bir sorunu olmuştur. Doğu bölgesinde Kuşıara ve Surma nehirlerinin aşınması nedeniyle yer değiştirme meydana gelirken, batı bölgesinde Ganj ve Padma nehirlerinin aşınması önemli bir sorun oluşturmuştur (Sarker ve Huque, 2003; Das, 2014; Bhuiyan, 2017).

2018'de IOM, nehir kıyısı erozyonunun Bangladeş'teki i gn önde gelen nedeni olduğunu belirterek yerinden edilmiş hanelerin yüzde altmışından fazlasının göçünü bu nedene bağlamıştır. Çalışma ayrıca, nehir kıyısındaki erozyonun neden olduğu yerinden edilmenin, yeni yerleşkelerinde temel hizmetlere erişmekte ve sürdürülebilir geçim kaynaklarını güvence altına almakta sıklıkla zorluk çeken kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi savunmasız grupları orantısız bir şekilde etkilediğini ortaya koymuştur (IOM, 2018a).

Şekil 7: Bangladeş'in farklı doğal afetlere olan kırılganlığı



Kaynak: Xenarios ve Polatidis, 2014

Bununla birlikte, Bangladeş iklim değişikliğinin etkilerinin devam etmesiyle konuya daha savunmasız hale gelmektedir. Bangladeş'teki iklimin sebep olduğu yer değiştirmenin ve göçün başlıca nedenleri, kıyı bölgelerindeki gelgitlerin artması (gelgitsel sellere yol açmaktadır) ve anakara bölgelerindeki nehir kıyısı erozyonudur. Yerinden edilmenin başlıca ikincil nedenleri, kıyı bölgelerindeki tropik kasırgalar ve fırtına dalgalanmaları ve anakaradaki nehir taşkınlarıdır. Anakaradaki kıyı bölgeleri ve nehir deltası bölgeleri yerinden edilme birincil

bölgelerini oluşturmaktadır. Bangladeş'in 64 ilçesinden 24'ü kıyı ve ana kara bölgesi olarak iklim nedeniyle yerinden edilmiş insanlara ev sahipliği yapmaktadır. (Displacement Solutions, 2012) Displacement Solutions'a (2012) göre, Satkhira, Khulna, Bagerhat, Pirojpur, Barguna, Patuakhali, Bhola, Feni, Laxmipur, Noakhali, Chittagong ve Cox's Bazaar gibi kıyı bölgeleri ile Nilphamari, Kurigram, Rangpur, Gaibandha, Jamalpur, Bogra, Sirajganj, Munshiganj, Manikganj, Rajbari, Faridpur ve Shariatpur gibi anakara bölgeleri yerinden edilmiş insanların yaşadığı bölgeler olarak gösterilmektedir (Displacement Solutions, 2012)

2.3 Kademeli Etki ve Göç

Bangladeş, siklonlar, seller, nehir kıyısı erozyonu, kuraklıklar ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi iklimle ilgili çeşitli tehlikelere karşı oldukça savunmasız bir ülkedir. Bu tehlikeler, ülkenin fiziksel, sosyal ve ekonomik sistemleri üzerinde art arda gelen bir etkiyi de beraberinde getirmektedir. Ayrıca insanlar bu tehlikelerle başa çıkma mekanizması olarak göç etmeyi tercih edebilmektedir.

2.3.1 Fiziksel Etki

Kasırgalar ve seller, Bangladeş'te önemli fiziksel bozulmalara neden olmaktadır. 2001'den 2020'ye kadar Bangladeş, 28 milyondan fazla insanı etkileyen ve yaklaşık 14 milyar dolar ekonomik kayba neden olan 27 kasırga tarafından sarsılmıştır. Buna ek olarak, Bangladeş mevsimsel sellere eğilimlidir ve 2000'den 2020'ye kadar 16 milyondan fazla insan 32 önemli selden etkilenmiştir.

Kasırgalar ve sellerin göç üzerinde kademeli bir etkisi vardır, bu da yerinden edilmeye birlikte; konutların, altyapının ve geçim kaynaklarının zarar görmesine ve hastalıkların artmasına sebep olmaktadır (Canton, 2021; Hossain ve Mullick, 2020). 2000 ile 2020 arasında BBS'ye göre ülkede 22 milyondan fazla kişi yalnızca sellerden dolayı yerinden oldu (BBS, 2021). Örneğin, 2007'deki Sidr Kasırgası sırasında 3.363 kişi öldü ve 3,5 milyondan fazla kişi etkilendi sonuç itibarıyla etkilenen bölgelerde göçe sebep oldu (Mallick vd., 2017). Benzer şekilde, Bangladeş'teki 2020 selleri 1,5 milyondan fazla kişiyi yerinden etti (IDMC, 2020). Bu noktada; göç, öncelikle bu tehlikelerin neden olduğu fiziksel bozulmadan kaynaklanmaktadır.

2.3.2 Sosyal Etki

Bangladeş'in sosyal sistemi de iklimle ilgili tehlikelerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Politik çatışmalar, etnik gerilimler ve toplumsal şiddet sosyal bozulmalara yol açabilir. Yerinden edilmiş nüfusun sosyal bağları ve destek ağları doğal afetler nedeniyle

bozulmaktadır. Konutların ve toplulukların kaybı sosyal ağların ve destek sistemlerinin parçalanmasına neden olabilmektedir.

2017'den bu yana 750.000'den fazla Rohingyalı mülteci Myanmar'daki zulüm ve şiddetten Bangladeş'e kaçmıştır. Krizin yarattığı toplumsal bozulma, Bangladeşli ev sahibi toplum üzerinde önemli etkiler yaratarak gerilimlere ve yerinden edilmelere neden olmuştur. Rohingya mülteci krizi, yalnızca mültecileri değil aynı zamanda yerel toplulukları ve onların göçmen akışını yönetme kapasitelerini de etkilediğinden, toplumsal bozulmanın göç üzerindeki art arda gelen etkisine bir örnek olarak gösterilmektedir (BMMYK, 2021; Dünya Bankası, 2021; Kanton, 2021).

2.3.3 Ekonomik Etki

İklimin değişikliğiyle birlikte, Bangladeş ekonomik olarak da yıpranmakta ve bu durum iş kaybına ve gelir düşüşüne neden olmaktadır. Ülkenin ekonomik bel kemiği olan tarım; kuraklık ve sel gibi iklimle ilgili tehlikelere karşı son derece duyarlıdır (Hassani-Mahmooei, 2012). Dünya Bankası'na göre, 2015-2016 yılları arasında yaşanan kuraklıklar tarımsal üretimi % 6,5 azaltarak kişilerin işlerini kaybetmesine ve gelirlerinin azalmasına yol açmıştır. Gelir ve geçim araçlarının kaybı, bireylerin yeni istihdam kaynaklarına yönlendirir ve bu durum da insanları göç etmeye zorlar (Dünya Bankası, 2018). Birçok insanın iş aramak için kırsal alanlardan kentsel alanlara göçü, Bangladeş'in kentleşme sorunlarını daha da şiddetlendirmiştir (BMMYK, 2021; Dünya Bankası, 2021).

2.4 İkinci Bölümün Değerlendirilmesi

Tezin bu bölümünde Bangladeş'te iklim kaynaklı göçün çeşitli etkenleri, etkileri ve zorlukları kapsamlı bir şekilde tartışılmaya çalışıldı. Ayrıca bu bölümde; Bangladeş'te iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan yavaş başlayan afetler, ani başlayan afetler ve bu etkilerin ortaya çıkardığı kademeli etki incelenmiştir. Çeşitli kaynaklardan elde edilen istatistiksel veriler ve bilgilerle, iklim kaynaklı bu faktörlerin neden olduğu yer değiştirmenin ölçeği ve büyüklüğü hakkında bilgiler sunulmuştur.

Bangladeş'te göçün itici faktörlerine yer verilmiştir. Bu bölümde yer alan veriler, sık sık meydana gelen sellerin, kasırgaların ve nehir kıyısı erozyonunun nüfus hareketi üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. İklim değişikliğinin meydana getirdiği hızlı başlayan afetler; toplulukları yerinden eder, altyapıyı yok eder ve geçim kaynaklarını bozar. Tuzlanma ve kuraklık gibi yavaş başlayan çevresel süreçlere dair kanıtlar, bunların tarım üzerindeki uzun

vadeli etkilerini ortaya koymakta ve insanlar alternatif gelir kaynakları ararken göçe etmek zorunda kalabilmektedir.

Ayrıca iklim değışikliğinin meydana getidiği olaylar, Bangladeş'te iklim ve göçün birbirine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Kentleşmenin göçün çekici gücü olduğu bilinmekte ve Bangladeş'teki kentsel alanların hızlı büyümesini ve bunun sonucunda ortaya çıkan zorlukları gözler önüne sermektedir. Yetersiz barınma, temel hizmetlere erişimdeki sınırlılık ve kayıt dışı yerleşimlerin çoğalması, kent merkezlerinde fırsat arayan göçmenler için yeni zorluklar yaratmaktadır. Göçlerle birlikte, kentlerdeki alt yapıların revize edilmesi, sürdürülebilir bir kentleşme planı hazırlaması ve kapsayıcı bir büyüme modeli oluşturulmasını zorunlu hale gelmektedir.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKLİM KAYNAKLI GÖÇTE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR:BANGLADEŞ ÖRNEĞİ

3.1 Ani Başlayan Olaylara İlişkin Zorluklar

Bangladeş, dünyanın iklim açısından en hassas ülkelerinden biridir. İklim değişikliğinin etkisiyle ani başlayan olaylar, Bangladeş'te göçü ortaya çıkaran en önemli sorunlardandır. Ülkenin coğrafyası ve nüfus yoğunluğu, deniz seviyesinin yükselmesi, su baskını ve aşırı hava olaylarının etkilerine karşı kırılganlığı Bangladeş'i iklim değişimine karşı savunmasız hale getirmektedir. İklim değişikliğinden dolayı meydana gelecek olayların artması halinde, yerinden edilmeyi ve göçü şiddetlendireceği tahmin edilmektedir. Buna ek olarak, COVID-19 salgını, özellikle yoğun nüfuslu mülteci kamplarında ve diğer yüksek riskli bölgelerde ani olaylara ve yerinden edilmeye müdahale etme konusunda zorlukları beraberinde getirmiştir (Mohammad, 2015; Phyu, 2019). İklim değişikliğinin yanı sıra, Bangladeş'te ani başlayan olaylar ve göçle ilgili diğer bazı zorluklar şunlardır:

- **Yoksulluk ve savunmasızlık:** Yoksulluk ve sosyoekonomik kırılganlık, Bangladeş'teki bazı topluluklar arasındaki mevcut eşitsizlikleri şiddetlendirerek ve ani olayların etkilerine karşı daha duyarlı hale getirmektedir.
- **Sınırlı kaynaklar:** Bangladeş, insanların gereksinimlerini karşılamak için sınırlı kaynaklara sahip, düşük gelirli bir ülkedir. Bu da; ani olaylardan ve yerinden edilmeden etkilenen insanlara yeterli destek ve yardım sağlamayı zorlaştırmaktadır. Hükümet ve uluslararası yardım kuruluşları kasırga ve fırtına dalgalarından sık sık etkilenen insanlara yardım etmekte zorlanmaktadır.
- **Aşırı Kalabalık:** 160 milyondan fazla nüfusu olan Bangladeş nüfusuna göre nispeten küçük bir bölgede yer almaktadır. Bu da Bangladeş'i dünyanın en yoğun nüfuslu ülkelerinden biri yapmıştır. Ani başlayan olayların ve yerinden edilmenin aşırı kalabalığa yol açabileceği ve zaten kıt olan kaynaklar üzerinde ek yük oluşturabileceği anlamına gelmektedir.
- **Siyasi istikrarsızlık:** Bangladeş kuruluş zamanında ve daha sonraki süreçte siyasi istikrarsızlık yaşamış bir ülkedir. Bu durum, ani başlayan olayları ve

yerinden edilmeyi yönetme ve bunlara yanıt vermeyle ilgili zorlukları şiddetlendirebilecektir.

- **Sınırlı altyapı:** Bangladeş, yollar, köprüler ve binalar dahil birçok alanda yetersiz altyapıya sahiptir. Bu, bir afet sırasında insanları tahliye etmeyi veya etkilenlere yardım sağlamayı zorlaştırmaktadır.
- **Sınırlı hazırlık kapasitesi:** Bangladeş hükümeti afete ilişkin hazırlıklarını geliştirse de; kaynaklar, altyapı ve hazırlık kapasitesi açısından hala yeterli kapasitesi bulunmamaktadır. Bu durum da, afetlere etkili bir şekilde müdahale etmeyi zorlaştırmaktadır.
- **Karmaşık göç kalıpları:** Ani başlayan iklimsel felaketlerin bir sonucu olarak, Bangladeş'teki göç kalıpları, insanların hem ulusal sınırlar içinde hem de sınır ötesinde hareket etmesi nedeniyle karmaşıktır.. Böyle bir ortamda, hükümetin bireylerin hareketlerini izlemesini ve gerektiğinde yardım etmesini zorlaştırmaktadır.
- **Yeterli hazırlık eksikliği:** Bangladeş'te göçle ilgili en önemli sebeplerden biri de sellerdir. Bangladeş'teki sellerin sıklığı sellerin etkilerini hafifletmeyi ve zorunlu göçü önlemeyi zorlaştırmaktadır (Displacement Solutions, 2012). Hükümet ve diğer paydaşlar, Bangladeş'in anakarasında sık sık meydana gelen sel nedeniyle acil yardım çabalarına öncelik sırasındadır. Ancak Bangladeş'in kırsal nüfusunun devlet birimlerine erişimi sınırlıdır. Bangladeş, sel erken uyarı sistemlerini geliştirmede önemli ilerleme kaydetmiş olsa da, kırsal alanlardaki pek çok kişi yetersiz iletişim altyapısı nedeniyle zamanında uyarı alamayabilir (Matthew 2010). Bu, sel sırasında ne zaman ve nereye taşınacakları konusunda bilinçli kararlar verme yeteneklerini de engelleyebilir (Displacement Solutions, 2012; Matthew, 2010).

3.2 Yavaş Başlayan Süreçlere İlişkin Zorluklar

Yavaş başlayan süreçler, Bangladeş'in birçok yerinde, özellikle kıyılarda zorunlu göçü doğuruyor. Bangladeş'te yavaş başlayan sürece ilişkin zorluklar şu şekilde ifade edilebilir.

- **Güvenilir ve güncel veri eksikliği:** Bangladeş'te yavaş başlayan olayların göçün nedeni olduğuna değinilmişti. Ancak yavaş başlayan olaylar ile göç arasındaki bağlantıyı anlamak için mevcut veri toplama yöntemleri yetersizdir.

Bangladeş'te yavaş başlayan olaylarla gn dinamiklerini daha iyi anlamak adına ayrıntılı ve doğru bilgilere ihtiyaç vardır.

- **Yeterli planlamanın olmaması** bir başka önemli zorluktur. Bangladeş hükümeti henüz g ve yavaş başlayan süreçler arasındaki kolerasyonu çözmek için kapsamlı bir plan uygulamaya başlamadı. Ancak yavaş başlayan süreçlerin bir sonucu olarak g etmek zorunda kalan topluluklara ve bireylere yardımcı olabilecek etkili politikalara ihtiyaç vardır. Hatta devletin afetlere karşı olan kırılganlığı göz önünde bulundurarak savunmasız gruplara düzenli destek sağlaması gerekmektedir.
- Bangladeş'te yavaş başlayan olaylarla ortaya çıkan g sorunu, **yoksulluk ve eşitsizlikle** yakından ilintilidir. Yavaş başlayan süreçlerin etkilerine karşı en hassas gruplar genellikle, değişen bir ortama uyum sağlayacak kaynaklara ve kapasiteye sahip olmayan, toplumun en yoksul üyeleridir. Belirtilen durum, Bangladeş'in gn ele almak için daha eşitlikçi ve kapsayıcı bir yaklaşıma duyulan ihtiyaı göstermektedir.
- **Mülkiyet güvencesinin olmaması ve arazi güvensizliği**, Bangladeş'te nehir kıyısı erozyonunun neden olduğu gn en büyük zorluklarından biridir. Yerinden edilen insanlar, yerleşmek zorunda kaldıkları arazi üzerinde sıklıkla yasal haklardan yoksundur ve bu yoksunluk onları, arazi sahipleri tarafından tahliye edilmeye ve taciz edilmeye açık hale getirmektedir. Bu sorun, özellikle aile arazisinden miras almaları sıklıkla yasaklanan ve alternatif gelir kaynakları elde etmek için çok az seçeneğe sahip olan kadınları daha çok etkilemektedir.
- **Arazi tahsisi** konusu Bangladeş'te başkaca bir sorundur. Güçlü bireylerin veya grupların yerleşim arazilerini ele geçirerek yerinden edilmiş nüfusu evsiz bıraktığı örnekler de mevcuttur. Bu konu, arazi hırsızlığını önlemek ve yerinden edilmiş kişilerin yeniden yerleşimini sağlamaya yönelik etkili arazi yönetim sistemlerine olan ihtiyaı vurgulamaktadır.
- Yavaş başlayan süreçlerle g arasındaki konuya ilişkin **farkındalık ve eğitim eksikliği** de önemli bir zorluktur. Çok sayıda birey, özellikle kırsal alanlarda yaşayanlar, yavaş başlayan süreçlerin toplulukları ve geçim kaynakları üzerindeki uzun vadeli etkilerinden habersizdir. İnsanların gn ve yavaş başlayan süreçlerin risklerini ve potansiyel sonuçlarını anlamalarına yardımcı olmak için daha fazla eğitime ve bilinçlendirme girişimlerine ihtiyaçları vardır.

- Yavaş başlayan olaylar ve göç konusu **karmaşık ve çok boyutlu** olmasından dolayı çeşitli paydaşların işbirliğine dayalı çabası gerekir. Bangladeş'te yavaş başlayan olaylara dayalı göçün zorluklarını ele almak için devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşların yakından ilişkileri önemlidir (Ahmed ve Eklund, 2021; Displacement Solutions, 2012; Islam, 2017).
- Politika yapıcılar, kalkınma ajansları ve genel olarak halk **konunun yeterince farkında değildir**. Örneğin, Bangladeş'teki pek çok insan nehir kıyısı erozyonunu doğal bir olay olarak görmektedir. Ayrıca insanlar nehir kıyısı erozyonunun neden olduğu yer değiştirmenin sosyal, ekonomik ve çevresel sonuçlarına karşı yeterince bilinçli değildir. Bu farkındalık eksikliği, sorunu çözmeye yönelik siyasi irade eksikliğine yol açarak, bunun için kaynakları seferber etmeyi zorlaştırmaktadır (Khan vd., 2021; Rahman ve Gain, 2020; Bhuiyan, 2017; Das, 2014; Mutton ve Haque, 2004). Nehir kıyısındaki erozyondan etkilenenlerin çoğu, sıklıkla gecekondu mahallelerinde ikamet etmektedir. Bu insanlar ayrıca kentlere göç ettiklerinde farklı sorunlarla karşılaşabilmektedir.

İklim değişikliğinin Bangladeş'teki tuzluluk oranını daha da kötüleştireceği ve göçü artıracığı tahmin edilmektedir. Etkilenen toplulukların güvenliğini sağlamak için uzun vadeli uyum stratejilerinin uygulanmasını gerektirecektir (Islam, 2021; Khan, 2021; Baten vd., 2015). Hatta kuraklıktan kaynaklanan göçün etkisi, etkilenen bireylerin ve toplulukların ötesine geçerek göç ettikleri alanlara kadar uzanmaktadır. Ani göçmen akını, ev sahibi toplulukların kaynaklarını ve altyapısını zorlayarak iş, barınma ve diğer temel hizmetlere erişimde rekabetin artmasına neden olabilir. Bu durumda; göçmenlere karşı sosyal gerilimlere, çatışmalara ve düşmanlığa da yol açabilir (Walsham, 2010; Martin 2013; Ahsan, 2014).

3.3 Kademeli Etkiyle İlgili Zorluklar

Birden çok olayın veya faktörün etkisini ifade eden “kademeli” etki, Bangladeşlilerin göçünde önemli bir sorundur. Seller, nehir kıyısı erozyonu, tuzluluk, kuraklık ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi iklim değişikliğinin neden olduğu felaketlerin ortaya çıkardığı fiziksel, sosyal ve ekonomik aksamalar “kademeli etki” olarak nüfusun yerinden edilmesine sebep olmaktadır. Nüfusun yerinden edilmesine sebep olan bazı etmenler şu şekildedir:

3.3.1 Fiziksel Etki

Doğal afetler, nehir kıyısı erozyonu ve diğer iklimle ilgili olaylar nedeniyle yerinden edilen insanlar sıklıkla fiziksel bozulmaya neden olmaktadır. İnsanlar evlerini, topraklarını ve varlıklarını terk ederek başka alanlara taşınmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, su ve sanitasyon tesisleri, sağlık tesisleri ve eğitim kurumları gibi temel olanaklardan sıklıkla yoksun olan yeniden yerleşim alanlarında tıkanıklığa yol açabilir. Ayrıca bir bütün olarak nüfusun sağlığına zarar veren hastalıkların ve rahatsızlıkların çoğalmasına neden olabilir (Franzke vd., 2022). "Kademeli" etki, hazırlık ve müdahale kapasitesinde bir eksikliktir. Bangladeş'in güçlü bir afet yönetim sistemi vardır, ancak yönetim öncelikle sel ve kasırga gibi münferit olaylara odaklanmıştır. Birden çok faktörün bileşik etkilerini oluşturan 'kademeli' etki, nüfusun yer değiştirmesinin büyüklüğünü ve etkilenen nüfusların gereksinimlerinin tahmin edilmesini ve planlanmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca bahsedilen durum kalıcı yerinden edilmeye neden olabilmektedir (Rana ve Ilina, 2021; Naser, 2019; Ahsan, 2019).

3.3.2 Sosyal Etki

Göçün “kademeli” etkisi aynı zamanda sosyal bozulmaya da neden olmaktadır. Yerinden edilen insanlar sıklıkla sosyal çevresini terk etmek zorunda kalmaktadır, böylelikle zamanla bu durum sosyal desteğin kaybolmasına ve sosyal uyumun bozulmasına yol açmaktadır. Bu durum; suç, şiddet ve sosyal huzursuzluğun artmasına neden olmaktadır. Yerinden edilmeyi en çok yaşayan kadınlar ve çocuklardır. Böylelikle bu savunmasız gruplar toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, sömürü ve insan kaçakçılığına açık hale gelmektedir (Franzke, 2022; Karim, 2020). "Kademeli" etkinin, özellikle kadınlar ve kız çocukları için önemli sosyal sonuçları da olabilir. Kadınlar ve kız çocukları, sosyal ve ekonomik olarak marjinalleştirilme olasılıkları daha yüksek olduğundan, iklimle ilgili felaketlerden ve yerinden edilmelerden sıklıkla orantısız bir şekilde etkilenmektedir. Kademeli etkinin, insanlar üzerinde uzun süreli etkileri olabilir ve onların iyileşme ve yaşamlarını yeniden inşa etme kapasitelerini engelleyebilmektedir (Rana ve Ilina, 2021; Naser, 2019; Ahsan, 2019).

3.3.3 Ekonomik Etki

Göçün “kademeli” etkisi aynı zamanda ekonomik karışıklığa yol açabilmektedir. Yerinden edilen insanlar aynı zamanda geçim kaynaklarını da kaybeder böyle bir durumda hükümetten ve diğer hayır kuruluşlarından gelecek yardımlara muhtaç durumda kalabilmektedir. Böyle bir kademeli etki yoksulluk ve eşitsizliğin artmasına ve sosyal uyumun daha da bozulmasına da yol açabilmektedir. İnsanların yerinden edilmesi, iş gücü kaybı ve tedarik zincirlerinin bozulmasına yol açtığı için yerel ekonomi üzerinde de önemli bir etkiye

sahiptir (Franzke vd., 2022; Karim, 2020). Bangladeş, sınırlı kaynakları olan düşük gelirli bir ülkedir, bu durum afetlere ayrılacak kaynak miktarını da azaltmaktadır.. Ayrıca, halihazırda yoksul olan ve kaynaklara erişimi sınırlı olan nüfuslar, sıklıkla yerinden edilmeye yatkın gruplardır (Rana, 2021; Naser, 2019; Ahsan, 2019).

3.4 Üçüncü Bölümün Değerlendirilmesi

Bangladeş'in coğrafi konumu ve çevresel özellikleri, doğal afetlere ve iklim değişikliğe karşı kırılganlığının en önemli sebeplerindendir. Bangladeş'teki çevresel ve iklimsel faktörlerin ortaya çıkardığı zorlukları çözmek için uyum stratejilerine, sağlam altyapılara ve iklim değişikliği azaltma önlemlerine ihtiyaç vardır. Etkili politika önerileri ve yönetim mekanizmaları, Bangladeş'teki göç sorunlarının ele alınması için çok önemlidir. Konuya ilişkin yapılan çalışmalar; , göçün temel nedenlerini ele alan, göçmenlerin haklarını koruyan ve sosyal güvenlik ağları sağlayan politikaların önemini vurgulamaktadır. Etkili politika uygulaması için ilgili paydaşlar arasında koordinasyonun güçlendirilmesi de gerekmektedir.

Bu zorlukları etkili bir şekilde yönetmek için sürdürülebilirlik göstergelerini entegre edebilecek bütüncül bir yaklaşımı benimsemek önemlidir. Bu, göçün temel nedenlerini ele alan, çevresel risklere karşı direnci artıran, sağlık hizmetlerine ve temel hizmetlere erişimi iyileştiren ve kapsayıcı kentsel gelişimi destekleyen kapsamlı politikaların uygulanmasını içermektedir. Uluslararası işbirliği ve destek Bangladeş'in bu zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olmak ve göçmenlerin refahını ve korunmasını sağlamak için hayati önem taşımaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKLİM GÖÇÜ HAKKINDA ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR ve BANGLADEŞ’İN POLİTİKA EYLEMLERİ

Bu bölümde, iklim değişiminin boyutlarını ele alan çeşitli uluslararası çalışmalara ve Bangladeş’in politika eylemleri ele alınacaktır. Son yıllarda çeşitli uluslararası çalışmalar, iklim değişiminin göçe ve insanların yerinden edilmesine sebep olduğuna ilişkin çeşitli belgeler yayınlanmıştır. Bangladeş uluslararası çalışmalara örnek olan ve bu uluslararası çalışmaları benimseyen ülkelerden biridir. Ülke iklim değişiminin göçe sebep olduğunu ve yerinden edildiğini kabul eden ve uluslararası camia da bunu yüksek sesle dile getirmektedir. Ancak bu noktada ülkenin ekonomik olarak gelişmemiş olması politika eylemlerini uygulamasını zorlaştırmaktadır.

4.1 İklim Değişikliğine İlişkin Uluslararası Çalışmalar

İklim değişikliğinin neden olduğu göçle ilgili uluslararası bir hukuk olmamasına rağmen, iklim değişikliğine uyum, dayanıklılık ve afet riskinin azaltılması (DRR- disaster risk reduction) konularında amaç ve hedeflere ulaşmak için fırsat sağlamak ve inisiyatif almak için çok sayıda uluslararası anlaşma, çerçeve, plan ve politika bulunmaktadır.

Bu kısımda, iklim mültecileri/yerinden edilme/kayıp ve hasar ile ilgili uluslararası yasaların/mekanizmaların ilerlemesiyle başlayan uluslararası düzeydeki faaliyetlere ilişkin bilgi sunulmaya çalışılacaktır. Son birkaç yılda bu alana dair ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, yine de iklim değişimi sorununun yasal çerçevesine yönelik çalışma planının, komite formülasyonunun, uzun vadeli çerçevenin vb.tam anlamıyla yeterli olduğu söylenemez. İklim değişimine ilişkin Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi (SFDRR) 2015-2030, Paris Anlaşması ve Taraflar Konferansı'nın (CoP) hazırlanmasından sonra konuya dair daha fazla ilerleme kaydedilmiştir. Afet Riskini Azaltma Sözleşmesi 2015-2030 için Sendai Çerçevesi (Sendai Çerçevesi olarak da adlandırılır), 2015 sonrası kalkınma gündeminin ilk ana sözleşmesidir. Sözleşme, 2020 yılına kadar, iklim değişikliğinin azaltılması ve iklim değişikliğine uyum, afetlere dayanıklılık ve Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi 2015-2030 ile uyumlu olarak her düzeyde bütünsel afet risk yönetimi geliştirip uygulamaya odaklanmıştır.

İklim mültecileri için genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Bu nedenle, yerinden edilmiş kişilere ilişkin kapsamlı veriler de dahil olmak üzere iklim değişikliği

nedeniyle yerinden edilmiş kişileri belirten tanımın netleştirilmesine ve onları korumak için uluslararası bir mekanizma oluşturmaya acil ihtiyaç vardır. 1985 yılında “İklim mültecileri” terimi UNEP araştırmacısı Essam El-Hinnawi ile ortaya çıkmış, ancak iklim mültecilerini ayırt etme konusunda geniş kriterler sağlamamıştır (El-Hinnawi 1985: 4). Bununla birlikte, “iklim mültecileri” terimi ilk olarak, kısmen hava durumuyla ilgili felaketlerin neden olduğu, artan büyük ölçekli göçü ve sınır ötesi kitlesel insan hareketlerini tanımlamak için kullanılmıştır.

4.1.1 Ülke İçinde Yerinden Edilme Konusunda Yol Gösterici İlkeler (1998)

1998 yılında, Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi (OCHA) tarafından Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Kılavuz İlkeler, hakları veya kendi ülkelerinin sınırları içindeki doğal veya insan kaynaklı felaketler, silahlı çatışmalar, yayın şiddet durumları, insan hakları ihlalleri sonucunda yerinden edilmiş kişilerin korunması için bir çerçeve sağlamıştır. (Ülke İçinde Yerinden Edilme Konusunda Kılavuz İlkeler, E/CN.4/1998/53/Add.2.). İlgili ilkeler, sınır ötesi hareket için geçerli ve bağlayıcı olmayan (yumuşak) bir yasa önerir (McAdam, 2012). Devlet, ülke içinde yerinden edilmenin önlenmesi ve hafifletilmesi için ana organ olduğundan, bu ilkeler ulusal düzeyde politikalar ve planlara odaklanmıştır.

4.1.2 Hyogo Eylem Çerçevesi (HFA- *The Hyogo Framework for Action*) 2005-2015

Hyogo Eylem Çerçevesi (HFA) 2005-2015, afet kayıplarını azaltmak için tüm farklı sektörlerin ve aktörlerin yapması gereken çalışmaları açıklayan, tanımlayan ve detaylandıran ilk plandır. Bu Eylem Çerçevesi, “Ulusların ve Toplulukların Afetlere Karşı Direncinin Oluşturulması” konusunu tartışmaktadır. Ayrıca bu eylem planı, kurumları geliştirebilen ve güçlendirebilen ve yakın çevre ile ilgili risk ve tehlikeler için hasarı azalmanın bir ön koşulu olan tehlikeye karşı dayanıklılığı nasıl oluşturabileceğine odaklanmıştır. Söz konusu çerçevenin Paragraf 19’u yerinden edilmiş kişilerin hareketlerini (afetler, çatışmalar, savaş vb. kaynaklı olsun) ve yerinden edilmiş kişilere karşı oluşabilecek riskleri ve kırılganlıkları azatma çabalarını kabul etmiştir (UNISDR, 2005). Bu paragraf, yerinden edilmiş kişilerin riskle karşı karşıya olduklarını ve savunmasızlıklarını kabul ederek bu durumlara karşı savunma mekanizması geliştirerek gelecekte göç etme olasılıklarının azalacağına ilişkin görünüm vermektedir.

4.1.3 Kampala Sözleşmesi 2009

2009 yılında, Afrika'da Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişilerin Korunması ve Yardımına İlişkin Afrika Birliği Sözleşmesi (Kampala Sözleşmesi olarak bilinen), devletlere

ülke içinde yerinden edilme sorununa sürdürülebilir ve kalıcı çözümler bulmak için çağrıda bulunmaktadır. Kampala Sözleşmesi, zorunlu göç, çevresel bozulma, çatışmalar ve insan hakları ihlalleri gibi konularda dahil olmak üzere bölgesel bazlı sorunlara çözüm arayışı neticesinde oluşturulmuştur. Bu nedenle, 2009 yılında Afrika İnsan ve Halk Hakları Komisyonu (ACHPR), doğal afetlerden etkilenenler de dahil olmak üzere iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkisinin altını çizen önemli bir karar aldı. Nihayet 2009 Afrika Birliği Sözleşmesi, doğal afetlerin etkisinin bir sonucu olarak ülke içinde yerinden edilmeye vurgu yapan IDP'nin (International Development Program) bağlayıcı ilkeleri haline gelmiştir.

4.1.4 Afet Riskini Azaltmak için Sendai Çerçevesi, 2015-2030

2015 yılında, BM tarafından iki büyük küresel çerçeve kabul edildi. Birincisi: Dünyamızı dönüştürmek: (Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi ve Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi 2015–2030). BM, yeni sürdürülebilir kalkınma hedeflerine sürdürülebilir kalkınma gündeminde yer verilmiştir. Bu hedef özellikle iklim değişikliğine odaklanıyor ve hükümetlerin "iklim değişikliği ve etkileriyle mücadele etmek için acilen harekete geçmesini" gerekli kılmaktadır. Asıl hedefe, ağırlıklı olarak iklim değişikliğinin etkileriyle başa çıkmak için gereken uyum konusuna odaklanan ve kapasite gerektiren politika ve planlarda iklim değişikliğinin ana akımlaştırılmasına vurgu yapan beş hedef (13.1, 13.2, 13.3, 13.A, 13.B) aracılığıyla ulaşılabileceği yollar ve bunun politika ve planlama için ortaya koyduğu zorluklar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde doğrudan ele alınmamaktadır. İnsan hareketliliği iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmede ve bunlara uyum sağlamada hedeflerine ulaşmada sunduğu zorluklarda bulunmaktadır.

Afet Riskini Azaltma için Sendai Çerçevesi, 2015-2030 (SFDRR- **The Sendai Framework for Disaster Risk Reduction**) (UNISDR, 2015) şu an için başlıca küresel çerçevedir. Çerçeve, devletin afet riskini azaltmak için birincil role sahip olduğunu ancak bu sorumluluğun diğer paydaşlarla paylaşılması gerektiğini kabul eden, gönüllü, bağlayıcı olmayan bir anlaşmadır. Bu Çerçeve, 2020-2030 arasındaki on yılda 100.000 başına ortalama

küresel rakamı 2005-2015 dönemine kıyasla düşürmeyi hedeflemektedir. Bu çerçeve, küresel politika diyaloglarında insan hareketliliğinin ele alınma biçimindeki bir evrimi temsil etmektedir. Sendai Çerçevesi, göçmenlerin afet riskine karşı kırılgalığının azaltılması gerektiğini ve bu kişilerin yönetimine dahil edilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Birleşmiş Milletler 2015):

Paragraph 7: governments should engage with relevant stakeholders, including [...] migrants [...] in the design and implementation of policies, plans and standards.

Paragraph 27(h): empower local authorities, as appropriate, through regulatory and financial means to work and coordinate with [...] migrants in disaster risk management at local level.

Paragraph 36(a)(vi): Migrants contribute to the resilience of communities and societies and their knowledge, skills and capacities can be useful in the design and implementation of disaster risk reduction.

Bununla birlikte, selevi olan Hyogo Eylem Çerçevesinde 2005-2015 (HFA), yalnızca zorunlu göçe maruz kalmayı ve savunmasızlığı artırabileceği kabul edilmiştir. HFA'nın aksine, SFDRR, afetlerden sonra iklim ve iklim dışı kaynaklı yer değiştirmenin yanı sıra göçmenlerin varış noktalarında dayanıklılığa katkısı dahil olmak üzere, diğerk küresel diyaloglarda eksik olan bir dizi konuyu ele almıştır.

4.1.5 Taraflar Konferansı (COP'lar)

2007 Bali İklim Değişikliği Konferansında, iklim değişikliğine ilişkin kayıp ve hasarı ele alan araçlar belirtilmiştir. Bali Eylem Planı 2007'nin 1C (iii) maddesi, “İklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı özellikle savunmasız ve gelişmekte olan ölkelerde iklim değişikliğinin etkileriyle bağlantılı kayıp ve hasarları ele almak için afet azaltma stratejileri ve araçlarını” ele almıştır (UNFCCC, 2008:4). Tarafların Konferansının bir parçası olan Cancun, Meksika'da düzenlenen 2010 İklim Değişikliği Konferansı'nda (COP 16/ CMP 6) Cancun Uyum Çerçevesini (CAF) benimsendi 2010 COP 16. Cancun Anlaşmalarının 14(f) paragrafı, göç, yer değiştirme ve planlı yeniden yerleştirme ile ilgili önlemlere duyulan ihtiyacın önemli bir küresel teyididir. Bu paragraf, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde iklimden kaynaklanan göçün üç ana olgusunu belirtmektedir. Bu üç ana konu; iklim değişikliği kaynaklı yerinden etme, göç ve planlı yeniden yerleştirme biçimindedir (UNFCCC, 2011:5). İklim değişikliği kaynaklı yerinden etme, göç ve uygun olduğunda planlı yeniden yerleştirme ile ilgili olarak ulusal,

bölgesel ve uluslararası düzeylerde anlayışı, koordinasyonu ve işbirliğini geliştirmeye yönelik önlemleri tartışılmıştır. Bu sayede Ar-Ge konusunda çalışma çerçevesi oluşturulmuştur. 2012'deki Doha İklim Değişikliği Konferansı'nın COP 18'i, COP'un üzerinde anlaşmaya varılan kayıp ve hasarı ele almadaki rolünü tartışılmıştır. 2013 yılındaki Varşova İklim Değişikliği Konferansı (COP 19), çevresel veya iklim kaynaklı göç veya kayıp ve hasarın ele alınmasına ilişkin anlayışın gelişim aşaması olarak ele alınabilmektedir. Bu konferans, Warshaw Uluslararası L&D (Loss and Damage-kayıp ve hasar) Mekanizması ve yürütme komitesinin oluşumu, çevresel göçün yasal dayanağına giden ön yoldur. Warshaw Uluslararası Mekanizması, iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle ilgili yerinden edilmeyi önlemek, en aza indirmek ve ele almak için topluluklar ve yerel aktörler ile birlikte finans, teknoloji ve tarafların ve diğer aktörlerin kapasite geliştirme çabalarını desteklemek yoluyla iklimle ilgili yerinden edilmeyi, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyler dahil olmak üzere her seviyede iklim değişikliğini ele almakla görevlendirilmiştir (bkz. Görev Gücü raporu: UNFCCC 2018b).

COP 20'nin Çalışma Planı ve yürütme kurulunun organizasyonu Peru'nun Başkenti Lima'da 2014 yılında onaylanmıştır. 2015 Paris Anlaşması, Kayıp ve Hasar metni (paragraf 50), iklimin olumsuz etkileriyle ilgili yerinden edilmeyi önlemeyi, en aza indirmeyi ve ele almayı içeren tavsiyeler geliştirmek amacıyla bir “görev gücü” oluşturulması talebinde bulunmaktadır (UNFCCC, 2016:8). Bu talep, yavaş başlayan veya ani başlayan afetlere veya aşırı olaylara tepki olarak mı yoksa ülke içinde mi yoksa ulusal sınırların ötesinde mi olduğunu belirtmez. Ayrıca taraflara bunlardan nasıl yararlanılacağı konusunda özel bir tavsiyede de bulunmaz. Ulusal düzeyde ülkeler, sera gazı emisyonlarını azaltmak ve CO2'yi tekrar atmosfere salmak için 2020'den sonra (Kyoto Protokolü sona erdiğinde) yapacakları eylemlere yönelik taahhütlerde bulunarak amaçlanan ulusal olarak belirlenmiş katkıları (INDC'ler) geliştirmişlerdir. Post-Paris, bu ulusal düzeydeki taahhütler, INDC'lerin nasıl uygulanacağına dair daha fazla ayrıntıyı içeren ulaşım ve sanayi gibi farklı sektörlerin katkıları da dahil olmak üzere Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkılara (NDC'ler) dönüştürülmektedir. Bunlar arasında sunulan 162 INDC'den sadece 34'ü insan hareketliliğine atıfta bulunulmuştur (Wilkinson, Schipper, Simonet ve Kubik, 2016:5). Hiçbir Avrupa ülkesi INDC'lerinde göçten bahsedilmemiştir. Bu da sera gazı emisyonlarını azaltma konusundaki taahhütlerini yerine getirme yeteneklerini etkilemeyeceğini değerlendirdiklerinin göstergesidir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde çevresel göçe yeterince ilgi görmemiştir.

Fas, Marakeş'te düzenlenen COP 22'de beş yıllık bir çalışma planı onaylandı ve Varşova Uluslararası Mekanizması incelenmiştir. Burada Nansen Girişimi ve Afet Yerinden Etme Platformu hazırlanmıştır. Nansen girişimi “Norveçli bir bilim adamı, insani yardım ve Nobel

Barış Ödülü sahibi olan Fridtjof Nansen adıyla kurulan” afetlerden kaynaklanan sınır ötesi yerinden edilme için koruma gündemi oluşturulması gerektiğini belirten bir girişimdir. 2016 yılında, Afet Yerinden Edilme Platformu kuruldu ve afetler ve iklim değişikliği sonucunda ülke içinde ve sınırlar ötesinde yerinden edilen insanların koruma ihtiyaçlarını ele aldı. Platform, geçici müdahalelere yol açan genel bir hazırlık eksikliğini ortaya çıkaran özellikle sınır ötesi hareketler, yavaş başlayan afet bağlamlarında insan hareketliliği, ayrıştırılmış veriler, çözümler ve gelecekteki riskler konusunda bilgi ve veri boşlukları devam ederken 2015 Nansen Girişimi kapsamında başlatılan çalışmaları takip etmeyi ve Koruma Gündemi'nin tavsiyelerini uygulamayı amaçlamaktadır (Mc Adam, 2016). Platform, mevcut verileri haritalandırıp birleştirerek ve mevcut veri toplama mekanizmalarını kullanarak bu boşlukları gidermeyi amaçlamaktadır. Çoğu durumda, afetler ve iklim değişikliği nedeniyle ülkeyi terk etmek zorunda kalan kişiler, mevcut uluslararası hukuka göre mülteci olarak kabul edilmeyecektir. Platform, yeni bir sözleşme çağrısı yapmak yerine, etkili uygulamaların mevcut çerçevelerin entegrasyonuna odaklanan yaklaşımları desteklemektedir. Son olarak Platform, ilgili küresel politika diyaloglarında tutarlılığa ve gelişmiş işbirliğine teşvik etmektedir.

2018'deki COP 24 ile de konuya dair bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu anlaşma; yer değiştirmeyi en aza indirmeye ve ele almaya yönelik entegre yaklaşımlar önerir. UNFCCC Yerinden Edilme Görev Gücü'nün bir raporunda COP 24, UNFCCC taraflarını, göçmenlerin ve yerinden edilmiş kişilerin düzenli, güvenli, sorumlu göçünü ve hareketliliğini, menşe toplulukların, geçiş ve varış yerlerinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak ve işgücü hareketliliği de dahil olmak üzere düzenli göç yollarının fırsatları olarak kabul edilebileceğine değinir (UNFCCC 2018a:44).

Mısır, Şarm El-Şeyh'teki en son taraflar konferansı ise COP 27'dir. Burada iklim ile bağlantılı göç ve yerinden edime resmi olarak gündemde değildir. Bununla birlikte, COP 27'de ilk kez iklim cephelerinden gelen mültecilerin ve yerinden edilmiş insanların sesleri BM'nin iklim değişikliği konferansının salonlarında yankılanmıştır. UNHCR, iklimle ilgili olan mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin COP 27 sonuç belgesine dahil edilmesi çağrısında bulunmuştur (Siegfried, 2022). UNHCR, küresel ısınmanın krizleri daha da arttırdığını ve daha fazla insanı kaçmaya zorladığını belirterek, yerinden edilmiş kişilerin ve ev sahibi toplulukların dayanıklılığını güçlendiren önlemler de dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin Ulusal Uyum Planlarına daha fazla destek verilmesi gerektiği çağrısında bulunmuştur (Siegfried, 2022).

4.1.6 Güvenli, Sürekli ve Düzenli Geçiş için Küresel İlkeler Sözleşmesi (GCM- *Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*)

Güvenli, Düzenli ve Düzenli Geçiş için Küresel İlkeler Sözleşmesi (GCM), Birleşmiş Milletler himayesinde hazırlanan ve kendisini "uluslararası göçün tüm boyutlarını bütüncül ve kapsamlı bir şekilde" tanımlayan hükümetler arası müzakere edilmiş bir anlaşmadır.

Sözleşme, 19 Aralık 2018'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından resmi olarak onaylanmıştır. Sözleşme uluslararası bir anlaşma olmadığı için uluslararası hukuka göre bağlayıcı değildir. Bu sözleşme, göç üzerindeki olası etkileri dikkate alarak uyum ve dayanıklılık stratejileri geliştirmenin yanı sıra ani ve yavaş başlayan doğal afetler ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden kaynaklanabilecek göç hareketlerini daha iyi haritalandırmak, anlamak, tahmin etmek ve ele almak için ortak analiz ve bilgi paylaşımını güçlendirme ihtiyacını kabul etmiştir (UNGA, 2019).

4.1.7 Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat

Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat, daha öngörülebilir ve adil sorumluluk paylaşımı için bir çerçevedir ve uluslararası işbirliği olmaksızın mülteci durumlarına sürdürülebilir bir çözümün elde edilemeyeceğini belirtmektedir.

Mutabakat şu şekilde tasarlanmıştır:

- Uluslararası göçün yönetim konusunda uluslararası işbirliğini desteklemek;
- Uluslararası göçle ilgili en acil sorunlardan bazılarını ele almaya yönelik kapsamlı politika seçenekleri hazırlamak,
- Devletlere, kendi göç gerçeklerine ve kapasitelerine göre uygulamayı sürdürmeleri için alan ve esneklik vermek

Mutabakat, çevresel hareketliliğin itici güçlerini ele almak ve bu hareketlerden etkilenenler için koruma amaçlayan politikalar geliştirmek için özel taahhütler sağlamayı amaçlamaktadır.. Kayıp ve hasarlar resmi olarak Taraflar Konferansının gündemine girmiş olsa da, iklim hareketliliğine öncelik verilmesi hala geride ve harekete geçirmek için finansman desteğine ihtiyaç vardır (UNGA, 2019).

4.2 İklim Göçü Hakkında Bangladeş'in Politika Eylemleri

Bangladeş; iklim değişikliğine uyum, iklimden dolayı göç ve yerinden edilmeyle ilgili bir çok eylem planı hazırlamıştır. Bangladeş hükümeti iklimle ilgili yerinden edilme konusuna

dair plan ve politikaları hayata geçirmiştir. Bu kısımda, Bangladeş'in iklimden dolayı ortaya çıkan göçüyle ilgili plan ve politikalara yer verilecektir.

4.2.1 2005 Ulusal Uyum Eylem Programı (NAPA- *National Adaptation Programme of Action*)

Bangladeş, 2005 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan Ulusal Uyum Programını hazırlayarak yayınlamıştır. NAPA'nın geliştirilmesine, “hükümetin politika yapıcıları, hükümetin yerel temsilcileri, çeşitli araştırma enstitülerinin bilimsel topluluk üyeleri, araştırmacılar, akademisyenler, öğretmenler, avukatlar, doktorlar, etnik gruplar, medya, STK temsilcileri ve entelektüel kadınlar” katkıda bulunmuştur (MoEF, 2005). 2005 NAPA, iklim değişikliğinin pek çok olumsuz etkisini tanımlayarak iklim değişimiyle ilgili olan faktörleri açıklamıştır. Bu bağlantılar şu şekildedir:

- a. Kurak mevsimlerde daha az yağmur ve daha yüksek buharlaşma nedeniyle tatlı su kıtlığı;
- b. Deniz seviyesinin yükselmesiyle kesişme noktasındaki daha yüksek su seviyeleri nedeniyle drenaj tıkanıklığı;
- c. Nehir kıyısı erozyonu
- d. Sık yaşanan seller ve uzun süreli ve yaygın kuraklık;
- e. Kıyı bölgesinde yüzey, zemin ve toprakta artan tuzluluk; (MoEF, 2005)

NAPA, ayrıca iklim değişikliğinin bazı etkilerinin göçle bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Ancak bu bağlantılar somut terimlerle ifade edilmemiştir. Belge, iklim değişikliğinin potansiyel uzun vadeli sonuçlarını ele alarak iklim değişimine karşı uyum politikaları önermektedir. Bununla birlikte NAPA, iklim değişikliği ile yerinden edilme arasında somut bir bağlantı kurmamıştır. Ayrıca NAPA yerinden edilmeyi iklim değişikliğinin olumsuz bir etkisi olarak tanımlamış, ancak Bangladeş'teki milyonlarca mevcut ve gelecekteki iklim nedeniyle yerinden edilmiş kişiler için hak temelli çözüm süreci başlatmamıştır. Ayrıca NAPA özellikle iklim değişikliği konusuyla ilgili herhangi bir uyum programı veya politikası öngörmemiştir.

4.2.2 2009 Bangladeş İklim Değişikliği Stratejisi ve Eylem Planı

Bangladeş Hükümeti, “ülkenin gelecekteki ekonomik, insani ve sosyal gelişimi için önceliklerini” yansıtacak şekilde 2009 yılında revize edilen Bangladeş İklim Değişikliği Stratejisi ve Eylem Planını (BCCSAP- Bangladesh Climate Change Strategy and Action Plan)

2008 yılında hazırlamış ve kabul etmiştir. 2008 belgesinde olduğu gibi, 2009 BCCSAP, “ülkenin iklim değişikliğine karşı kapasitesini ve bağımlılığını geliştirmek” için tasarlanmış 10 yıllık bir programdır (2009 – 2018). 2009 BCCSAP, "Bangladeş'in dünyadaki iklim açısından en hassas ülkelerden biri olduğunu ve iklim değişikliğinin bir sonucu olarak daha da fazla kırılgan olacağını" kabul etmektedir. BCCSAP, iklim değişikliğinin yer değiştirmeye yol açan etkilerin riskini vurgulamaktadır: seller, tropikal kasırgalar, fırtına dalgaları ve kuraklıklar. 2005 NAPA'nın aksine, 2009 BCCSAP Bangladeş'te iklim değişikliği ve yerinden edilme arasında doğrudan bağlantılar kurmaktadır. BCCSAP, artan nehir kıyısı erozyonunun ve kıyı bölgelerine tuzlu su girişinin "yüzbinlerce insanı yerinden etme olasılığının yüksek olduğunu" ve deniz seviyesinin beklenenden fazla yükselmesi ve kıyı göletlerinin güçlendirilmemesi ve/veya yenilerinin inşa edilmemesi durumunda, "2050 yılına kadar altı ile sekiz milyon insanın yerinden edilebileceğini ve yeniden yerleştirilmeleri gerektiğini belirtmektedir" (MoEF, 2009). Ancak plan, Bangladeş'teki iklim değişikliğinin tüm boyutunu yansıtmamaktadır. Çünkü BCCSAP, bu milyonlarca insan için herhangi bir politika veya strateji önermemektedir, bunun yerine yalnızca iklim değişikliğinden etkilenen insanların göç sürecinin “yakından izlenmesi” ve “uygun şekilde yeniden yerleşimleri için yeterli kurumsal desteğin sağlanması” gerektiğini önermektedir. Bu “kurumsal desteğin” nereden ve nasıl sağlanacağına dair bir gösterge de planda bulunmamaktadır.

BCCSAP'ın vizyonu “Uyum, Afet Riskini Azaltma; ayrıca düşük karbon kullanımı, teknoloji transferi ve finansman sağlanması konularına da değinmektedir. Plan, afetler ve iklim değişikliğinin etkileri bağlamında ulusal sınırlar içinde ve uluslararası sınırlar ötesinde yerinden edilmiş insanların ihtiyaçlarını ele alan bir koruma gündeminin geliştirilmesi konusunda fikir birliğine varmak üzere tasarlanmış, aşağıdan yukarıya topluluk temelli bir istişare süreci aracılığıyla oluşturulmuştur. Bu tasarı, çeşitli temsilcilerle özellikle farklı yerel ve uluslararası STK'lardan ve düşünce kuruluşlarından kişilerle yerinden edilmiş veya yerinden edilme riski altında olan insanları için planlanmıştır. Eylem Planı, yerinden edilmenin farklı aşamalarını ele alan üç ana odak alanına sahiptir:

- *Yer Değiştirmenin Önlenmesi*
- *Yer Değiştirme Sırasında Koruma ve*
- *Kalıcı Çözümler (geri dönüş, entegrasyon, yeniden yerleştirme)*

Eylem Planı, yerel ve küresel paydaşların yanı sıra toplumun tüm kesimlerini kapsayan somut girişimler de içermektedir. Yerinden edilmenin yukarıda belirtilen üç ana aşamasını desteklemek için aşağıdaki alanlarda ilgili girişimler geliştirilmiştir.

- Riski anlama ve karar alma desteği,
- İklim/afet riski yönetiminin güçlendirilmesi
- Afet riskinin azaltılması için gerekli çalışmalar yapması (DRR- disaster risk reduction) ve iklim değişikliğine uyum sağlanmasına (CCA- climate change adaptation) yatırım yapılması
- Gelişmekte olan şehirlerin ekonomik bölgelerine yakın yeniden yerleşim alanlarının geliştirilmesi yoluyla, kentsel büyüme merkezlerinin yerinden yönetimini teşvik ederek istihdam yaratılması
- Yer değiştirme sırasında koruma sağlanması
- Yerinden edilme sırasında afet ve iklim kaynaklı yerinden edilen insanların (IDP) temel haklarının korunması
- Devletin desteğiyle menşe yerlere dönüşün sağlanması
- Yerel Entegrasyon
- Yeniden yerleştirme

2009'dan sonra, mevcut Şeyh Hasina hükümeti, iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilen insanların (sözde “iklim mültecilerinin”) tanınması için Durban [COP 17] Zirvesi'nde ses yükseltmesi de dahil olmak üzere, Bangladeş'te iklim kaynaklı yerinden etme sorunu hakkında olumlu hareket etmektedir. Ardından, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı en savunmasız ülkelerin bazılarının ortaklığı ile oluşturulan İklim Hassas Forumu'nun başkanlığını yapmış, iklim göçünü ve yerinden edilmiş insanların sorunlarını gündeme getirmiştir.

4.2.3 Mujib İklim Refah Planı 2030 (*Mujib Climate Prosperity Plan*)

Mujib İklim Refah Planı 2030 beş tematik alana odaklanmaktadır. Bu alanlar arasında: mevcut iklim planları arasında köprü kurmak, yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandırmak, verimli ve daha yeşil enerji merkezleri oluşturmak, küresel fonlara erişim sağlamak ve ülkenin gençliğine yatırım yapmak bulunmaktadır. MCPP'nin amaçları arasında iklim değişiminden dolayı ortaya çıkan uyum sorunlarına yeni bir boyut kazandırmak ve Bangladeş'in kırılgan olan iklim rotasını dirençli hale getirmek bulunmaktadır. Plan, yatırım ve ek gelir fırsatlarını 2025 yılına kadar GSYİH'nın %0,2'sine ve 2030 yılına kadar GSYİH'nın % 1'ine kadar artırmak için

bir iklim finansmanı stratejisini, optimize edilmiş yapıları ve karbon piyasalarındaki kesinliği teşvik etmektedir (GoB, 2021).

4.2.4 Bangladeş Ulusal Uyum Planı (2023 – 2050) (*The National Adaptation Plan of Bangladesh*)

Bangladeş Ulusal Uyum Planı (2023 – 2050) ise, Bangladeş'te iklim değişikliğiyle mücadele etmek için uzun vadeli entegre uyum faaliyetlerinin benimsenmesini ve uygulanmasını gerektiğini belirtir. Bununla birlikte, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (IDP) ve potansiyel IDP olabilecek kişiler için Plan'da yer alan bazı girişimlerden yararlanacak olsa da, yerinden edilmeye ilgili kapsayıcı sorunları ele alan hak temelli bir yaklaşımı açık şekilde içermemektedir.

4.2.5 2022 Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Ulusal Strateji

Ülkelerin politika temelli gelişimini gösteren en önemli ilerlemelerinden biri, hedeflenen toplulukların ihtiyaçlarını dikkate alan bir ulusal strateji hazırlamaktır. Bangladeş, iklim değişikliği ve afet kaynaklı göç ve yer değiştirmeyi ele alan bir çerçeve benimsemiştir. Afet Yönetimi ve Yardım Bakanlığı (MoDMR) tarafından 2021'de Mülteci ve Göç Hareketleri Araştırma Birimi'nin (RMMRU) desteğiyle kapsamlı, hak temelli bir Ulusal Yerinden Edilme Yönetimi Stratejisi (NSIDM) hazırlanarak kabul edilmiştir.

Ardından Afet Yönetimi ve Yardım Bakanlığı, Stratejiyi 2022'de uygulamak için bir Eylem Planı da kabul etmiştir. Ancak Strateji ve Eylem Planı, yalnızca afetler ve iklim değişikliğiyle ilgili olayların neden olduğu ülke içinde yerinden edilmeye odaklanmış, sınır ötesi göç hakkında herhangi bir görüş sunmamıştır.

Strateji ve Eylem Planı, Bangladeş Delta Planı 2100, Perspektif Planı 2041 ve 8. Beş Yıllık Plan'da öngörüldüğü gibi ülkenin "güvenli, iklime dayanıklı ve müreffeh bir delta" hedefini içermektedir. Ayrıca, ilgili tüm küresel politikalar ve protokoller gözden geçirilerek Bangladeş bağlamında uygun olanların fikirleri benimsenmiştir. Strateji ve Eylem Planına entegre edilen uluslararası politikalar ve protokoller arasında Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi, Ülke İçinde Yerinden Olmaya Yönelik Yol Gösterici İlkeler, İklimde Yer Değiştirmeye İlişkin Nansen İlkeleri, Yerel Yönetilen Uyum İlkeleri, Doğa Temelli Çözümler İlkeleri ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri bulunmaktadır.

4.3 Dördüncü Bölümün Değerlendirilmesi

SFDRR, iklim değişikliğinin etkisini ve gelecekte bu değişikliklerle artacak olan zorunlu göç olasılığını vurgulamamaktadır. İklim eylemi dikkate alınmasının yanı sıra, iklim kaynaklı göç bir koruma konusu olarak kabul edilir ve 2015 Nansen Girişimi Koruma Gündemi aracılığıyla bu şekilde ele alınır. Paris Anlaşması, Güvenli, Sürekli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat (GCM), Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi 2015-2030 ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi birbiriyle bağlantılıdır ve eş zamanlı olarak uygulanması gereken karşılıklı olarak güçlendirici bir çerçeve sağlamaktadır.

Uluslararası işbirliği, Bangladeş'teki göç sorunlarının ele alınması için de hayati önem taşımaktadır. İşbirlikçi çabalar, göçün temel nedenlerini ele almaya, insani yardım sağlamaya, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeye ve en iyi uygulamaları paylaşmaya odaklanmalıdır. Uluslararası toplumun desteği, Bangladeş'in göçü yönetme ve olumsuz etkilerini azaltma kapasitesini artırabilir.

Ülke İçinde Yerinden Edilme Yönetimi Ulusal Stratejisi, Bangladeş hükümetinin yeni bir stratejisi ve politikasıdır. Bangladeş, böyle bir strateji çerçevesini benimseyen ilk İklim Hassas Forumu üyesi ülkelerden birisidir. Strateji ve Eylem Planı, Ülke İçinde Yerinden Edilmeye Yönelik Yol Gösterici İlkeler, Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gibi çeşitli uluslararası politika belgelerine dayanmaktadır. Planın en önemli gücü, bu politikaların Yerinden Etmeyi Önleme, Yerinden Etme Sırasında Koruma ve Kalıcı Çözümleri, diğer bir deyişle geri dönüş, entegrasyon ve yeniden yerleşimi kapsayan yerinden etme konusunu dikkatli bir şekilde ele almasıdır.

Strateji, iklim değişikliği veya felaketler nedeniyle yerinden edilmiş bireyleri desteklemek için barınma, istihdam olanakları, sağlık, eğitim ve sosyal koruma gibi temel hizmetlerin uyum programlarına dahil edilmesini savunmaktadır. Ayrıca planda, gönüllü göçü belirli durumlarda uygun bir uyum tekniği olarak kabul edilmektedir.

Ancak Bangladeş, yerinden edilme sorununu ele alacak sağlam yasal çerçevelere ve politikalara hâlâ sahip değildir. Hükümet sorunu kabul etmiş ve çözmek için bazı adımlar atmış olsa da, yerinden edilmiş nüfusun haklarını korumak ve yeniden yerleştirme ve yeniden yerleşime destek sağlamak için daha kapsamlı politikalara yasallara ihtiyaç vardır (IPCC, 2019; Karim, 2008). NAPA ve Delta Planı, deniz seviyesi yükselmesinin etkilerini hafifletmeye odaklanmış olsa da (Islam, 2013) planların uygulanmasının yavaşlığı ve sorunun büyüklüğünü

ele almak için mali ve teknik kaynak eksikliği bulunması da başka bir engel olarak ortaya çıkmıştır.

Strateji ve Eylem Planı katılımcı yaklaşımı, uluslararası danışma grubunun rolü, Eylem Planı'nın hak temelli, kapsayıcı ve katılımcı hale getirilmesi sürecinde yol gösterici olmuştur. Strateji ve Eylem Planı, yalnızca küresel protokolleri ele almakla kalmamış, aynı zamanda kültürel hususları da dikkate almıştır. Fotoses yöntemleri aracılığıyla topluluklar, ihtiyaçlarını ve taleplerini yenilikçi bir süreçte paylaşma konusunda güçlendirilmiş ve düşüncelerini yerel ve ulusal düzeyde çalıştaylarda paylaşımları için teşvik edilmiştir.

Bangladeş'in son yirmi yılda afet riskini azaltma, iklim değişikliğinin etkilerini en aza indirme ve uyum sağlama alanlarında kaydettiği ilerlemeler dünya çapında kabul görmüştür (Chowdhury vd., 2021). Ülke, geleneksel yardım ve rehabilitasyon yaklaşımlarından kapsamlı bir afet risk yönetim sistemine geçiş yaparak, iklim değişikliği ve afetlerin zararlı etkilerinin nasıl azaltılacağı konusunda bir model haline gelmiştir (Hossain vd, 2020). Bangladeş, afet riskini azaltma stratejileri, erken uyarı sistemleri ve mahalle temelli afete hazırlık girişimleri gibi felaket olaylarının etkilerini azaltmak için önemli sayılabilecek adımlar atmıştır (Chowdhury vd., 2021).

2022 yılının sonunda Bangladeş, iklim değişikliğinin hafifletilmesi, göç ve yerinden edilme için art arda bazı adımlar atmıştır. Ülke, Ulusal Olarak Belirlenmiş Katkılar Planı aracılığıyla iklim değişikliğinin hafifletilmesini ele almış, Bangladeş Ulusal Uyum Planını (2023-2050) (NAP) ve Mujib İklim Refah Planı 2030'u (MCP) nihai hale getirerek kabul etmiştir.

SONUÇ

Günümüzde iklimin değişmesine bağlı olarak ortaya çıkan çeşitli sebepler insanları güvensiz yaşam şartlarına itmiştir. Özellikle çevre ve gıda güvensizliği sorunları, insanların göç etme nedenlerinin başında gelmektedir. İklimin değişmesiyle meydana gelen kuraklık ve sonucunda gelen kıtlık sorunları insanları yerinden etmektedir. 2011 yılında başlayan ve etkileri hala devam eden Suriye göçünün itici güçlerinden birinin yaşanan kuraklık olduğuna dair çeşitli çalışmalar mevcuttur. Suriye’den farklı ülkelere zorunlu olarak yapılan göçün ardından doğrudan olmasa bile dolaylı olarak iklim değişiminin getirmiş olduğu gıda, insani ve çevre güvensizliğinin olduğunu söylemek mümkündür.

İklim değişiminin yaratmış olduğu etkiler veya doğal afetler kimi zaman kısa kimi zaman ise uzun vadede göçün faktörlerini oluşturmaktadır. Türkiye’de yaşanan ve 11 ili etkileyen iki yıkıcı depremin ardından binlerce insan yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Deprem örneğinde de görmekteyiz ki doğal afetler göç veren bölge için itici bir faktöre dönüşebilmektedir. Keza yaşanan depremlerden dolayı göç etmek zorunda kalan veya yerinden edilen insanlar gittikleri yerlerde ekonomik, barınma ve uygun gibi başkaca problemlerle de karşı karşıya kalmıştır.

İklim değişikliği, Bangladeş için önemli zorluklar yaratmış, ülke içinde yer değiştirmeye sebep olmuş ve hatta sınır ötesi göçüde arttırmıştır. Alçak bir delta bölgesi olan Bangladeş, yükselen deniz seviyesi, artan sıcaklıklar ve siklonlar ve seller gibi aşırı hava olayları dahil olmak üzere iklim değişikliğinin etkilerine karşı oldukça savunmasız bir coğrafyada bulunmaktadır.

Bangladeş, dünya genelinde en fazla göç veren ülkeler arasında yer almaktadır. Birçok insan, farklı nedenlerle Bangladeş’ten göç etmektedir. Göç eden insanlar ekonomik göçmen olarak nitelendirilse de, iklim değişiminin neden olduğu geçim kaynaklarının kaybı bu göçte en önemli etkenlerdendir. Bangladeş, küresel iklim değişikliği nedeniyle ciddi bir tehditle karşı karşıyadır. Deniz seviyesinin yükselmesi, seller, kasırgalar ve kuraklıklar gibi doğal afetlerin artması, insanları kendi ülkelerinden göç etmeye zorlamaktadır.

Bangladeş, düşük yaşam standartları, yüksek işsizlik oranı ve sınırlı ekonomik fırsatlar gibi sorunlarla karşı karşıyadır. İnsanlar, daha iyi bir gelecek arayışıyla daha gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Ülke geçmişte iç savaşlar, toplumsal çatışmalar ve politik istikrarsızlıklar yaşamıştır. Bu durum da insanları göç etmeye, daha güvenli ve istikrarlı ülkeler aramaya yönlendirmektedir. Ayrıca dünyanın en yoğun nüfuslu ülkelerinden biridir. Hızla artan nüfusu, sınırlı doğal kaynakları ülkenin ekonomik imkanlarını daha da zorlamaktadır. Bu da bazı insanları başka ülkelere göç etmeye yönlendirebilmektedir.

Bangladeş'teki iklim değışikliğinin en önemli sonuçlarından biri, deniz seviyesinin yükselmesi ve kıyı erozyonu nedeniyle oluşan arazi kaybıdır. Yaşanan arazi kaybıyla ekonomisi tarıma dayalı kişiler geçim kaynaklarını kaybetmektedir. Sonuç olarak, birçok insan, özellikle kıyı bölgelerinde yaşayanlar, evlerini terk etmek ve daha güvenli yerlere göç etmek zorunda kalmaktadır. Dünya Bankası, 2050 yılına kadar Bangladeş'te yaklaşık 13,3 milyon insanın iklim değışikliği nedeniyle yerinden edileceğini tahmin etmektedir.

Bangladeş'teki iç göç, değışen yağış düzenleri, kuraklıklar ve sellerin neden olduğu tarımsal üretkenlik kaybından da kaynaklanmaktadır. Ekin yetiştirmede zorluklarla karşılaşan çiftçiler, genellikle daha iyi ekonomik fırsat bulabilmek amacıyla şehirlere göç etmektedirler. Birçoğu gecekondularda ve kayıt dışı yerleşimlerde yaşayarak kentlerin kalabalıklaşmasına ve sosyo-ekonomik zorlukların artmasına sebep olmaktadır. Ayrıca göç edenlerle yerleşikler arasında oluşan sosyal uyum problemleri sosyal çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Bangladeş'te, iç göçün yanı sıra iklim değışikliğinin etkileri nedeniyle sınır ötesi göç te azımsanmayacak seviyede fazladır. Ülkenin nüfusu arttıkça, daha iyi geçim kaynakları için insanlar Hindistan gibi komşu ülkelere taşınmaktadır. Bu, ev sahibi topluluklarda sınır çatışmaları, sosyal gerilimler ve kaynak dağılımının paylaşması noktasında çeşitli sorunlara yol açmaktadır.

Bangladeş hükümeti, iklim değışikliği ile göç arasındaki bağlantıyı kabul ederek sorunun çözümü için çeşitli adımlar atmıştır. İklim kaynaklı göçmenlere yardımcı olmak için alternatif geçim seçenekleri oluşturma, beceri eğitimi ve daha güvenli alanlara yerleştirme gibi girişimler uygulanmaya başlamıştır. Bununla birlikte, sınırlı kaynaklar, yetersiz planlama ve iklim kaynaklı göçü ele almak için uluslararası işbirliği eksikliği gibi birçok zorluk hala devam etmektedir. Bangladeş gibi ülkeler için sosyal istikrarı ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için iklim değışikliğinin etkilerini hafifletmek, etkilerine uyum sağlamak ve etkilenen toplulukları desteklemek için acil eylemlere ihtiyaç vardır. Bu durum ekonomik seviyesi düşük olan ülkeler için ilk etapta uygulanması zor görünse de ülkelerin geleceği için zorunludur.

Bu çalışmada, Bangladeş'te iklim kaynaklı göç üzerine yapılan tartışmalara, göçle ilgili itici güçlere, kanıtlara ve zorluklara dair bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Burada, Bangladeş'in coğrafi konumu ve çevresel özellikleri, ülkeyi doğal afetlere ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha duyarlı hale getirdiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda ülkenin kırılgan ekonomisi ve kalabalık nüfusu iklim değişiminin etkilerine karşı alanacak önemleri daraltmaktadır. İklim değişikliği ile bireysel yerinden edilme arasındaki nedensellik bağlantısını tanımlamadaki zorluklara rağmen – “ani başlayan olaylar” veya “yavaş başlayan olaylar” veya “kademeli etki” sonucunda Bangladeş'te milyonlarca insan yerinden edilmiştir ve yerinden edilme tehlikesi altındadır.

Bu çalışmada, Bangladeş'te iklim değişiminden dolayı meydana gelen sellerin, kasırgaların, nehir kıyısındaki erozyonunun, tuzlanmanın, deniz seviyesinin yükselmesinin ve kuraklığın nüfus hareketi üzerinde önemli etkileri olduğu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte iklim değişikliği göç dinamiklerinde kritik rol oynamaktadır. Eşit olmayan kaynak dağılımı, eğitim ve istihdam fırsatlarına sınırlı erişim ve kalıcı yoksulluk gibi sosyoekonomik eşitsizliklerin de Bangladeş'teki göç üzerinde önemli etkileri vardır. Ayrıca, sosyoekonomik eşitsizlikleri azaltmak ve göçün altında yatan etmenleri ele almak için kapsayıcı büyümeyi teşvik etmenin önemi vurgulanmaktadır.

Bu çalışmada, göçün temel nedenlerini ele alan, göçmenlerin haklarını koruyan ve sosyal güvenlik ağları sağlayan kapsamlı politikaların önemine değinilmiştir. Bu nedenle, politika çerçeveleri oluşturulurken kanıt ve insan haklarına dayalı bir yaklaşımla hareket edilmeli ve ilgili tüm paydaşların katılımını sağlanmalıdır. Göçle ilgili zorlukları etkili bir şekilde ele almak için çeşitli paydaşları içeren tutarlı ve koordineli politikalara ihtiyaç vardır. Göçün itici güçlerini ele alan, göçmenlerin haklarını koruyan ve sosyal içermeyi destekleyen kapsamlı göç politikaları geliştirilmelidir. Ayrıca yapılan literatür incelenmesinde Türkiye’de iklim değişiminden kaynaklanan göç ve doğal afetler sonrası göçle ilgili araştırmaların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında iklim değişiminden kaynaklanan göçe ilişkin çalışmaların artırılması gerektiği, bu çalışmanın iklim ile göçü bir arada ele alacak araştırmalara örnek olabileceği değerlendirilmiştir.

Genel olarak Bangladeş, iklim değişikliği ve göç arasındaki bağlantıların acil olarak ele alınması gerektiğini kabul etmektedir. Özetlenen öneriler, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmayı, topluluk düzeyinde direnç oluşturmayı ve çevresel zorluklar karşısında sürdürülebilir kalkınmayı amaçlamaktadır. Bangladeş iklim kaynaklı göç gerçeğini kabul etse

de, konu henüz ulusal politikalar tarafından gerektiği gibi ele alınmamıştır. Ayrıca Bangladeş'te konunun uluslararası platformlara taşınması için lobi faaliyetleri de yürütülmelidir.

Son yıllarda, ülkemiz de iklim değişiminden etkilenerek verimsizlik ve kuraklık gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır ve bunun sonucunda tarım ve hayvancılık zarar görmüştür. Özellikle kuraklık, su kaynaklarının azalması ve tarım için uygun iklim şartlarının bozulması gibi etkiler, tarım sektörünü olumsuz etkilemektedir. Bu durum da, çiftçilerin başka bölgelere veya ülkelere göç etmesine neden olmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde tarım alanlarının verimliliği azalmış ve çiftçiler tarımda verim elde etmekte zorluk çekmeye başlamıştır. Bu nedenle çiftçiler, tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmek veya geçim kaynaklarını sağlayabilmek için farklı bölgelere veya şehirlere göç etmeye başlamıştır. Bunlarla birlikte, iklim göçünün Türkiye için başkaca olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Tarım sektöründe yetişmiş ve deneyimli çiftçilerin farklı yerlere göç etmesi, tarım üretiminde düşüşe ve tarım sektörünün gerilemesine yol açmaktadır. Ayrıca göç eden çiftçilerin göç ettikleri yerlerde iş bulabilmeleri veya uyum konularında problemlerle karşı karşıya kalması yeni sorunları beraberinde getirmektedir.

İklim değişikliğinin etkilerinin en aza indirilmesi ve çiftçilere destek sağlanması gerekmektedir. İklim değişikliği ve göç arasındaki ilişkinin ortaya koyulduğu Bangladeş örneği isimli bu çalışmanın, Türkiye'nin tarım ve hayvancılık sektörlerde oluşturulacak politikalara ışık tutabileceğini öngörülmektedir. Su kaynaklarının etkin kullanımı, ekilebilir arazi sayısının artırılması, tarımsal üretimde çeşitlilik ve iklim değişikliğine uyumlu tarım tekniklerinin kullanılması gibi önlemler alınarak iklim göçü engellenebilir veya etkisi azaltılabilir. Bununla birlikte Türkiye'ye düzensiz olarak gelen Bangladeşlilerin göç etme motivasyonlarına yönelik bir anket çalışması yapılması, itici gücün iklim değişiminin olup olmadığını anlayabilecek sorular yöneltilmesi, iklim ve göç alanına ilişkin söz konusu ülke özelinde ulusal bir araştırma yapılması faydalı olacaktır.

Netice itibarıyla; bu çalışma ile, niteliksel ve niceliksel iklim göçü literatüründe kullanılan metodolojik yaklaşımları sistematik olarak gözden geçirilmiş, başlıca zorlukları ana hatlarıyla belirlenerek, bu zorlukların olası çözümleri konusunda ilgili alanyazına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmalarda kullanılan metodolojik seçimler, çalışmada ele alınacak konular ile ortaya çıkacak sonuçları çeşitlendirebilmektedir. İklim göçü çalışmalarına ilişkin mümkün olduğunca, araştırmacılar tarafından iklimsel etkilerin nedensel bir şekilde yorumlanmasına izin vermek için çeşitli modeller kullanılmalıdır. Metodolojik seçimler her zaman araştırma soruları ve yerel çalışma bağlamı tarafından bilgilendirilmeli ve

yönlendirilmelidir. Bu bağlamda; iklim göçüyle ilgili gelecekteki nicel araştırmalar, iklim ve göç verilerini kullanmaya çalışmalı ve sahadaki durumu yansıtan ve bu durumla ilgili olan modelleri uydurmalıdır. Çalışmada anlaşıldığı üzere iklim-göç bağlantısının altında yatan ilişkiler karmaşıktır ve bir dizi bağlamsal faktör tarafından yönlendirilir. İklim değişikliği yerel geçim kaynaklarına yönelik tehditleri şiddetlendirdiğinden daha fazla çözüm ve politika odaklı araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.



BANGLADEŞ ÖRNEĞİNDEN ÇIKARILACAK DERSLER

- Bangladeş'te iklim değişikliği ve göç arasındaki bağlantıyı ele alan çalışmada aşağıdaki dersler çıkarılabilir: Bangladeş'te, yavaş başlayan süreçlerin olumsuz sonuçları ülkeyi gün geçtikçe daha kötü yönde etkilemektedir; yoksulluğu ve gıda güvensizliğini arttırmanın yanı sıra halk sağlığını ve eğitimini de bozmaktadır. Bu süreçler; Bangladeş gibi gelişmekte olan ve ekonomisi tarıma dayalı ülkeler için kuraklığın ortaya çıkmasını hızlandırmakta ve insanların temel geçim kaynaklarını sekteye uğratmaktadır. Başka bir ifadeyle yavaş başlayan olayların yaratmış olduğu etkiler ülkelerde gıda ve çevre güvenliği sorunlarını ortaya çıkarabilir. Yavaş başlayan süreçlerin olumsuz etkilerini azaltacak önlemler alınmalı, uzun vadeli programlar hazırlanarak konunun önemi vurgulanmalıdır. İklim değişiminin meydana getirmiş olduğu göç ülkelerde güvenlik sorunlarına yol açmaktadır.. Buradan yola çıkarak iklim değişimi ve göç arasındaki ilişki aynı zamanda bir güvenlik sorunudur.
- Bangladeş deneyimi, iklim değişikliği ve çevresel bozulmanın göç kalıpları üzerindeki etkilerini anlama ve öngörme ihtiyacının gerekliliğini göstermiştir. Bu noktada; Türkiye'nin bulunduğu konum dikkate alınarak göç ve iklim değişimi arasındaki bağlantı Türkiye açısından değerlendirilmelidir. Yakın zamanda yaşanan iki büyük deprem, aynı şekilde yaşanan seller, göç ile iklim değişimi ve doğal afetler arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Bangladeş örneği baz alınarak iklim değişimi ve göç konulu çeşitli politika ve projeler üretilmelidir. Bu politika ve projelere erken uyarı sistemleri, iklim-akıllı tarım gibi uygulamalar dahil edilmelidir.
- Eşit olmayan kaynak dağılımı, eğitim ve istihdam fırsatlarına sınırlı erişim ve kalıcı yoksulluk gibi sosyoekonomik eşitsizliklerin Bangladeş'teki göç üzerinde önemli etkileri vardır. Yapılan incelemede; sosyoekonomik eşitsizlikleri azaltmak ve göçün altında yatan etmenleri ele almak için kapsayıcı büyüme teşvik edilmelidir.. Bu nedenle, sosyoekonomik eşitsizliklerin ele alınmak, göç baskılarını azaltmak için oldukça önemlidir. Bangladeş, ülkesindeki insanlara iklim değişikliğinin etkileri, potansiyel göç riskleri ve gerekli uyum önlemleri hakkında bilgilendirme faaliyeti yapmalıdır.. Halk arasında iklim değişikliği ile ilgili konular hakkındabilgi ve anlayış arttırılsa bilgiye dayalı kararlar alınabilir.

- Bangladeş, iklim değışikliğı hususlarını tarım, su yönetimi ve şehir planlama dahil olmak üzere çeşitli sektörlere entegre etmenin önemini kabul etmektedir. Entegre politikalar geliştirmek geçiş stratejileri arasındaki çatışmaları en aza indirmeye ve sinerjiyi en üst düzeye çıkarmaya yardımcı olabilir. Bangladeş'in politika belgelerinde iklim değışimine ilişkin, plan ve strateji formüle etmesi takdire şayandır, ancak etkili politika çerçevelerinin ve yönetim mekanizmalarının belirtilen formülleri uygulamadaki eksiklikleri de mevcuttur. Son on yılda hükümet, göç sorunlarını bütünsel olarak ele almak için hükümet organları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası ortaklar arasındaki koordinasyonu güçlendirmiştir. Bu durum, bakanlıklar arası koordinasyon mekanizmalarının kurulmasının, çok paydaşlı diyalog platformlarının ve işbirlikçi eylemlerin oluşturulmasının sonucudur. i.
- İklim değışikliğı ve iklim kaynaklı göç, uluslararası işbirliği gerektiren sınır ötesi sorunlar arasındadır. Bangladeş, iyi uygulama örneğı olarak iklim olarak küresel işbirlikleri için bir vaka çalışması görevi görebilir. Çeşitli paydaşları içeren tutarlı ve eşgüdümlü politikalar, iklim kaynaklı göç sorununu etkili bir şekilde çözebilir. Politikalar kanıtlara ve insan haklarına dayalı bir yaklaşımı içermeli ve oluşum sürecinde ilgili tüm paydaşların katılımını sağlamalıdır.
- İklim değışiminin etkileri, orantısız bir şekilde yoksullar tarafından hissedilmektedir. Bangladeş'teki en yoksul ve en savunmasız topluluklar, iklim değışikliğinin ve göçün yükünü taşımaktadır. Genellikle değışen koşullara uyum sağlayacak kaynaklardan ve kapasiteden yoksundurlar, bu da yoksulluğun, eşitsizliğin ve yerinden edilmenin artmasına neden olmaktadır. İklim değışikliğı, marjinalleştirilmiş ve yoksullaştırılmış nüfusların yerinden edilme ve zorluk yaşama riskinin artmasıyla mevcut sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri şiddetlendirmektedir. İklim kaynaklı göçün etkilerini azaltmak için savunmasız toplulukları hedefleyen, karar alma süreçlerine katılımlarını sağlayan ve ekonomik fırsatlar ve sosyal refah önlemleri sağlayan kapsayıcı politikaların uygulanması çok önemlidir.
- Bangladeş'e artan nüfus hareketlerini karşılamak ve göçmenlere yeterli desteğı sağlamak için ulaşım ağları, barınma ve sağlık tesisleri dahil olmak üzere dayanıklı altyapıya yatırım yapması tavsiye edilmektedir. İklim değışikliğı ve göç arasında olan sıkı bağlantı nedeniyle, altyapı planlamasına ve

geliştirilmesine dikkat edilmesini gerektiriyor. Bu konuda iklime değişime karşı hassas ölkelerin bir araya gelerek sağlam alt yapı tesislerinin oluşturulması iinistişarelerde bulunması ve tecrübelerin paylaşılması önemlidir.

- Klasik teoriler göçün güvenlik boyutunu yeterince ele almamıştır. İklım değişimi ve göç arasındaki güvenlik bağlantısı, realizim gibi klasik teorilerden ziyade “insani güvenliği” ön planda tutan teorilerle açıklanmaya çalışılmalıdır.. Burada görmekteyiz ki iklim değişimi ve göç arasında güvenlik sorunu bulunmaktadır. Gıda güvenliği, evre güvenliği tehlike altında olan insanlar, ölkeler için bir güvenlik sorunu haline gelebilir. Bu sebeple iklim değişimi ve göç arasındaki bağlantı gıda güvenliği gibi sorunlarla irdelenmeye çalışılmalıdır.
- İklım değişimi nedeniyle ortaya çıkan göç kavramının uluslararası hukukta yer alması gerektiği tartışılsa da Bangladeş örneğinde görmekteyiz ki insanlar ilk etapta ölkė içerisinde göç etmektedir. Ayrıca kısa vade bu insanların yine Bangladeş içerisinde yer değiştireceğini söyleyebiliriz. Bu nedenle, Bangladeş'te iklim nedeniyle yerinden edilmiş kişilerin haklarının korunmasındaki birincil sorumluluk Bangladeş Hükümeti'ne düşmektedir. İklım nedeniyle yerinden edilmiş tüm insanlar, hem Bangladeş'in taraf olduğu uluslararası belgelerde belirtilen koruma mekanizmalarından hem de Bangladeş'in i hukukundaki korumalarından yararlanma hakkına sahiptir. Bu sebeple özellikle iklim değişimine karşı duyarlı olan ölkelerin hükümetleri yaşanması muhtemelen göçe karşı önem almalıdır. Bu açıdan; ölkeler ulusal mevzuatlarında ya da uygulamalarında iklim değişiminin etkilerini en aza indirmeyi hedefleyen politikalar üretmeyi amaçlamalıdır. İklım değişiminden kaynaklanacak göçe ilişkin ise uygun adımlar atmalı, uyum, koruma gibi metotlara da i uygulamalarında yer vermelidir.



ÖNERİLER

Bangladeş'in iklim göçüne ilişkin araştırma neticesinde aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- a. Bangladeş'te politika yapıcılar iklim değişikliğinin ülkeye verdiği zararının ve bununla göçe sebep olduğunun farkındadır. Hükümet iklim değişiminin zararını en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Bu açıdan, iklim değişikliği nedeniyle göçe sebep olan zorlukların üstesinden gelmek için dayanıklılık artırıcı önlemlere ve uyum stratejilerine yatırım yapmaya devam etmelidir. Buna erken uyarı sistemleri, iyileştirilmiş altyapı, iklim-akıllı tarım ve sürdürülebilir toprak ve su yönetimi uygulamaları gibi iklim değişikliğinin yavaş, hızlı ve art arda gelen etkilerini azaltmak için önlemler de dahildir. Kasırgalar, fırtınalar, seller ve iklimle ilgili diğer tehlikeler için erken uyarı sistemlerini güçlendirmek için aktif olarak çalışmak gerekmektedir. Bu, toplulukların zamanında tahliye edilmesini sağlayarak yerinden edilmeyi ve zorunlu göçü önleyecektir. Ayrıca, iklim değişikliğinden kaynaklanan felaketlerin sayısındaki artışla birlikte insanların topraklarına ve geçim kaynaklarına yönelik kayıp ve hasarın artmasından dolayı yapılan yatırımların etkili olması gerekmektedir. Bangladeş bu yatırımlara yıllık bütçesinde yer vermelidir. İklim değişiminin verdiği maddi zararlar karşılandıkça insanların göçe olan eğilimi de daha az olacaktır. İklim değişiminden fazla etkilenen bölgelere yerleşim alanının yapılmaması ve tarımsal faaliyetlerin kısıtlanması tedbirler arasında olmalıdır. Bu noktada; özellikle kontrolsüz yerleşmeyi, gecekondulaşmayı ve bilişsiz tarım uygulanmasını engellemeye yönelik tedbirler alınmalıdır. Buradaki amaç iklim tehlikesinden etkilenecek veya etkilenme ihtimali olan insanları yasal olarak bu bölgelerde tarımsal faaliyet yapmasını ve yaşamalarını engellemektir. Ayrıca yasal düzenlemelerin bağlayıcılığı ve uygulanabilirliği denetime tabi olmalıdır. Belirli aralıklarla bu bölgelerin denetlenmesi konu açısından önemli olmakla birlikte insanların tepkilerini ve politikaların uygulanabilirliği gözlemlenmelidir. Bu nedenle, iklim kaynaklı afetlerin riskini azaltmak ve değişen iklime uyum sağlamak için toplulukları destekleyen yatırımın hem yeterliliğini hem de etkinliğini sağlamak kritik öneme sahiptir.
- b. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi Bangladeş iklim değişimine duyarlı ilk on ülke arasındadır. Bangladeş'te iklim değişimi ve göç üzerine gerek ulusal

gerekse de uluslararası alanda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bangladeş'te bilhassa devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında yeterli ilişkinin olmadığı gözlemlenmiştir. Devlet yetkilileri, sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişkilerini arttırmalı ve bu kuruluşların saha deneyimlerinden faydalanmalıdır. Ayrıca uluslararası kuruluşların ülkelerinde iklim ve göç üzerinde çalışma yapmalarını kolaylaştırıcı uygulamalara izin vermelidir. Konuya ilişkin tutarlı ve koordineli politika uygulamasının sağlanması için devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası ortaklar arasındaki koordinasyon ve işbirliğinin güçlendirilmesi gereklidir. Bangladeşçeşitli uluslararası platformlarda ülkesinde yaşanan iklim değişimi ve göç arasındaki bağlantıyı daha güçlü dile getirmeli ve gündeme dair kanıtar sunmalıdır. Uluslararası kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla belli zamanlarda toplantılar, seminerler ve iklim ve göç zirveleri düzenleyerek konunun gündemde kalmasını sağlamalı ve uluslararası yardım çağrısında bulunmalıdır.

- c. İklim değişimi ve göç arasındaki bağlantı son yıllarda popüler olmaya başlamıştır. Yapılan literatür çalışmalarında göç ve iklim değişimi arasında teorik bilgilerin fazlalığı bununla birlikte uygulamaya yönelik çalışmaların sınırlılığı dikkat çekmiştir. Bangladeş'in konuyu daha iyi analiz edebilmesi için iklim değişiminden dolayı meydana gelen göçler üzerine veri analizi yapması ve bu analizlerini modern metotlara dayandırması faydalı olacaktır. Bu noktada özellikle uluslararası güncel çalışmaları takip etmeli, metotların öğrenimi için yurtdışına araştırmacı göndermeli veya yurtdışından eğitimci talep etmelidir. Saha çalışmalarını destekleyici politikalara öncelik vermelidir. İklim değişikliği, çevresel bozulma ve göç arasındaki bağlantıların daha iyi anlaşılması için sürekli araştırma yapmaya ve yeni süreçleri takip etmeye ihtiyaç vardır. Bilimsel araştırmaya ve veri toplamaya yatırım yapmak, kanıta dayalı karar vermeyi ve hedeflenen müdahalelerin geliştirilmesini sağlayacaktır. Veri toplama metodolojilerini uyumlaştırılarak ve düzenli göç anketleri ve çalışmaları yürütülerek kurumların kapasitesini güçlendirilmelidir. Böylelikle verilere dayalı bilgilerle birlikte iklim ve göç arasındaki bağlantı daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca iklim nedeniyle yerinden edilen insanlara yapılacak devlet yardımlarının dağıtımı adil olacaktır. Anketlerle insanların konuya dair bilgi durumu ölçülerek farkındalığa dair politikalar üretilebilir. Bangladeş'in iklimden dolayı yerinden edilmiş insanların sayılarını belirlemesi konunun daha iyi anlaşılması için

gereklidir. Bu sebeple iklim nedeniyle yerinden edilmiş insanların sayıları hakkında güvenilir bilgi ve istatistik sağlayan ulusal bir mekanizma geliştirmesi gereklidir. Oluşturulan politikalarhak temelli olmalı ve yerinden edilen insanların haklarını koruyacak politikalar ve yasalar üretmelidir.

- d. Bangladeş gibi düşük ekonomili ve kalabalık nüfuslu toplumlarda ekonomi temel olarak tarıma dayanmaktadır. Bu ülkede insanların temel geçim kaynaklarından biri de tarımdır. Ülkede ziraai faaliyetlerde klasik metodlar uygulanmakta ve modern teknikler yeterince geliştirilememektedir. Toplulukların iklim değişikliğinin etkileri ve zorluklarıyla başa çıkma kapasitelerinin güçlendirilmesi için geçim kaynaklarının çeşitlendirilmesi, iklime dayanıklı tarım ve sosyal koruma mekanizmalarının geliştirilmesi gereklidir. Bu noktada Bangladeş özellikle tarım konusunda gelişen ülkelerden destek almalı ve ilgili ülkelerin tecrübelerinden yararlanmalıdır. İklim açısından akıllı tarım uygulamalarının teşvik edilmesi, gıda güvenliğinin sağlanmasına ve iklim değişikliğine karşı dayanıklılığın artmasına yardımcı olacaktır. Geçim kaynakları çeşitlenen ve gıda güvenliği sağlanan insanlar iklim değişiminin etkisinden dolayı göç etme eğilimleri azalacaktır.
- e. Göç ve ekonomi arasındaki ilişki tarih boyunca varola gelmiştir. Bangladeş'te iklim değişmesiyle insanlar ekonomik olarak kaygılar yaşamaya başlamıştır. Ekonomik olarak zarar gören toplulukların tekrar kazanılması ve ekonomik güvenliklerinin sağlanması yeni iş imkanları ile mümkün olacaktır. Yoksulluğu azaltma programları ve yeni iş fırsatları göçün temel nedenlerinin ele alınmasına katkı sağlayacaktır. Bu da, ekonomik fırsatları ve geçim kaynaklarını geliştirmek için girişimciliği, mesleki eğitimi ve mikrofinans programlarını teşvik etmekle mümkün olacaktır. Bu nedenle, sosyal koruma programlarının uygulanması, savunmasız nüfuslar için bir güvenlik ağı sağlayacak ve göçü tetikleyen itici faktörleri azaltacaktır.
- f. Kentsel hizmetler ve alt yapının yetersiz olduğu Dakka, Çitagong, Barisal gibi metropol şehirlerde iç göç, halihazırda acil bir sorundur. İnsanlar ülkenin çeşitli yerlerinde yerinden edildikleri zaman büyük şehirlere ve kasabalara göç etmektedir.. Kırsaldan göç eden insanlar ve kentliler arasında zaman zaman etnik, dini veya kültürel farklılıklardan kaynaklanan çatışmalar yaşanmaktadır. Bu nedenle kültürlerarası diyalogu teşvik etmek, ayrımcılıkla mücadele etmek, ve yabancı düşmanlığı ve damgalamayı ele almak sosyal uyumun hayata

geçirilmesi için büyük önem taşır. Buna farkındalık kampanyaları, kültürel değişim programları ve farklı topluluklar arasında anlayış ve saygıyı teşvik eden girişimler de dahildir. Yaşanan veya yaşanacak olan göçlerin ülke içindeki huzursuzluğu ve iç karışıklığı engellemek amaçlanmaktadır.

- g. Bangladeş eğitim seviyesinde dünyanın gerisinde kalmış ülkelerden biri olup okur yazarlık oranı düşüktür. Eğitim seviyesi özellikle küçük yerlerde ve kırsal kesimlerde yeterince gelişmemiştir. Kırsal kesimde yaşayan ve iklim değişiminin etkilerine maruz kalan/kalma ihtimali olan insanlar konuya dair fikir sahibi olmadıklarından öngörülü davranış sergileyememektedir. Bu durumda; yaşanan ilk doğal afette göçe etme eğiliminde olup alternatif çözümlere ya da afet öncesi tedbirlere başvurulmamaktadır. Öncelikli olarak bölge halkının eğitim seviyesinin geliştirilmesi hedeflenmelidir. Yerinden edilmiş ve göç etmiş insanları daha fazla savunmasızlığa ve sömürü riskine maruz bırakan temel nedenlerden birkaçının bilgi eksikliği ve kısıtlı erişilebilirlik olduğu çeşitli araştırmalarda tespit edilmiştir.. Bu tez, çok amaçlı bilgi merkezi kurmanın, yerinden edilmiş topluluklara bilinçli kararlar alma konusunda destek sağlayacağı fikrini önermektedir.ö. Bu merkez, yerinden edilmiş insanlara potansiyel göç yerleri ve bölge içinde ve diğer yerlerde konum bazında istihdamın mevcudiyeti konusunda yardımcı olacaktır.
- h. İklim kaynaklı göç, genellikle hem Bangladeş içinde hem de sınırlar ötesinde yerinden edilmeye yol açmaktadır. Temel hizmetlere erişim, geçim kaynakları ve sosyal destek de dahil olmak üzere göçmenlerin haklarının korunması gerekmektedir.. Güvenli, Sürekli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat gibi uluslararası çerçeveler, iklim değişikliği bağlamında göçmenlerin haklarını korumak için kılavuz ilkeler sağlayabilir.
- i. Uluslararası göç hukukunda iklim ve göç arasındaki ilişki henüz net değildir. Özellikle iklim değişiminden dolayı göç etmek zorunda kalan veya yerinden edilen insanların durumlarının nasıl ele alınacağı ayrı bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada; iklim ve göç arasındaki bağlantıyı vurgulayan ve ülkeler tarafından üzerinde mutabık kalınabilecek bir sözleşmenin oluşturulması ileriye dönük olarak göçmenleri koruyabilecektir.
- j. Bangladeş Hükümeti'nin çabaları sivil toplum, bölgesel ve uluslararası topluluklar ve etkilenen topluluklar tarafından desteklenmelidir. Sivil toplum, Dakka'daki politika yapıcılar ile etkilenen topluluklar arasındaki gelişmiş

bağlantıları ve işbirliğini destekleyebilir. Sivil toplum kuruluşları, etkili bir ulusal iklim değişikliği planı geliştirirken hükümet tarafından kullanılması gereken benzersiz uzmanlığa, kaynaklara ve bilgiye sahiptirler. Bangladeş, sınırlı kaynaklara sahip, gelişmekte olan bir ülkedir ve bölgesel ve uluslararası toplulukların, mali yardım, teknik işbirliği ve kapasite geliştirme yoluyla hükümeti desteklenmesi esastır.

- k. Çalışmanın bir kısmında bahsedildiği gibi son yıllarda iklim değişimin temel sebepleri arasında insan faktörü de gösterilmektedir. Nüfusun çoğalması, teknolojinin hızla artması bunlarla beraber ortaya çıkan enerji ihtiyacı çevre kirliliğinin önemli sebeplerinden biridir. Özellikle enerjinin orantısız kullanımı iklim değişiminde ana faktörleri arasında yer almaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan gibi enerjiye bağımlı ülkelerin karbon salınımı sınırlandırılmalı ve Paris İklim Sözleşmesine üyelikleri konularında zorlama getirilmelidir.

KAYNAKÇA

Ahmed, S., ve Eklund, E. (2021). Climate change impacts in coastal Bangladesh: migration, gender and environmental injustice. *Asian Affairs*, 52(1), 155-174.

AFAD (2022). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> (Erişim Tarihi: 10.04.2023)

Ahsan, M. M. (2019). *Bangladeş ve Amerika Birleşik Devletlerinden seçilmiş kıyı alanlarında çevreden kaynaklanan göç* (Yayın no. 541017). Doktora tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Ahsan, M.M. ve Varol, N. (2020). Çevreden Kaynaklanan Göçün Boyutu: Gelişmiş Ve Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Çalışma, *Antropoloji* 39, 123-128, <https://doi.org/10.33613/antropolojidergisi.694151>

Ahsan, M.M ve Özbek N. (2022). Policy Considerations on Hurricane-Induced Human Displacement: Lessons from Cyclone Sidr and Hurricane Katrina, *Tropical Cyclone Research and Review*, 11(2), 120-130. <https://doi.org/10.1016/j.tcrr.2022.06.001>

Ahsan, M.M. ve Özbek N. (2022a). Resilience-Oriented Practices in Sea-Level-Rise-Induced Human Migration in Coastal Bangladesh and Louisian. *The International Journal of Climate Change: Impacts and Responses*, 14 (2), 65-80. doi:10.18848/1835-7156/CGP/v14i02/65-80

Ahsan, M. M. (2022). Contexts and Challenges of Disaster Management System. In S. Sönmez ve Ö. Işık (Ed.), *Current Debates in Social, Humanities and Administrative Sciences* (s. 290-304). Duvar publishers.

Ahsan, R. (2019a). Climate-induced migration: Impacts on social structures and justice in Bangladesh, *South Asia Research* 39(2), 184-201.

Ahsan, R., Kellett, J., ve Karuppannan, S. (2014). Climate induced migration: Lessons from Bangladesh. *The International Journal of Climate Change: Impacts and Responses*, 5(2), 1-16

Akbaş, İ. (2018). İklim Değişikliği ve İklim Mültecileri: Genel Bakış. *Socail Sciences Studies Journal*, 4(24), 5159-5172.

Akter, J. and Khan M. S. A. (2013), Cyclone in Bangladesh Coast, *Affiliation: Institute of Water and Flood Management, Bangladesh University of Engineering and Technology*, doi:10.13140/RG.2.2.21155.96809

Alam, G. M. M. (2017). Livelihood cycle and vulnerability of rural households to climate change and hazards in Bangladesh. *Environmental Management* 59, 777–791. doi: 10.1007/s00267-017-0826-3

Asia Developmant Bank (2021)-Bangladesh Climate and Disaster Risk Atlas-Hazards-Volume 1

Aşıcı, A.A., “Türkiye Küresel İklim Rejimine Neden Uyum Sağlamalı?” TESEV Değerlendirme Notları, 2021/4 https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_turkiye_kuresel_iklim_rejimine_neden_uyum_sagla

Azam, M., (2011). Factors Driving Environmentally Induced Migration in The Coastal Regions of Bangladesh: An Exploratory Study. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Faculty of Forestry and Environmental Sciences, Universität Freiburg, Germany.

Banglapedia, National Encyclopedia of Bangladesh (<https://en.banglapedia.org/index.php?title=Drought> e.t:19.06.2023)

Barua, P., Rahman, S. H., and Molla, M. H. (2017). Sustainable adaptation for resolving climate displacement issues of south eastern islands in Bangladesh. *International Journal of Climate Change Strategies and Management* 9, 790–810. doi: 10.1108/IJCCSM-02-2017-0026

Baten, M. A., Seal, L., ve Lisa, K. S. (2015). Salinity intrusion in interior coast of Bangladesh: challenges to agriculture in south-central coastal zone. *American Journal of Climate Change*, 4(03), 248.

BBS (Bangladesh Bureau of Statistics) 2019. Informatics Division (SID) Ministry of Planning.

BBS (2011). Population & housing census 2011: Preliminary results (Issue July). <http://www.bbs.gov.bd/> on (Erişim tarihi: 02.01. 2022).

Bhuiyan, M. A. H., Islam, S. D. U., ve Azam, G. (2017). Exploring impacts and livelihood vulnerability of riverbank erosion hazard among rural household along the river Padma of Bangladesh. *Environmental Systems Research*, 6, 1-15.

Canton, H. (2021). International Organization for Migration—IOM. In *The Europa Directory of International Organizations 2021*, 350-354, Routledge.

Chowdhury, M. M. I., Rahman, S. M., Abubakar, I. R., Aina, Y. A., Hasan, M. A., ve Khondaker, A. N. (2021). A review of policies and initiatives for climate change mitigation and environmental sustainability in Bangladesh. *Environment, Development and Sustainability*, 23, 1133-1161.

Clement, V. et al. (2021). Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration. World Bank, Washington, DC. <http://hdl.handle.net/10986/36248>

Das, T. K., Haldar, S. K., Gupta, I. D., ve Sen, S. (2014). River bank erosion induced human displacement and its consequences. *Living Reviews in Landscape Research*, 8(3), 1-35.

Displacement Solutions, (2012). *Climate Displacement in Bangladesh: The Need for Urgent Housing, Land and Property (HLP) Rights Solutions*, Geneva, Switzerland, s.1-34.

Eckstein vd. (2021). *Who Suffers Most from Extreme Weather Events? Weather-Related Loss Events in 2019 and 2000–2019. Global Climate Risk Index 2021*. [https://germanwatch.org/sites/default/files/Global Climate Risk Index 2021_1.pdf](https://germanwatch.org/sites/default/files/Global%20Climate%20Risk%20Index%202021_1.pdf) Erişim Tarihi: 08.09.2021.

El-Hinnawi, E., (1985). *Environmental Refugees*. United Nations Environment Programme, Nairobi.

Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri. *Göç Araştırmalar Dergisi*, 10-58.

Evertsen, K. F., ve van der Geest, K. (2020). Gender, environment and migration in Bangladesh. *Climate and Development*, 12(1), 12-22.

Fang, Y. p, Zhu, F. b, Qiu, X. p, and Zhao, S. (2018). Effects of natural disasters on livelihood resilience of rural residents in Sichuan. *Habitat International*, 76, 19–28.doi: 10.1016/j.habitatint.2018.05.004

Franzke, C. L., Ciullo, A., Gilmore, E. A., Matias, D. M., Nagabhatla, N., Orlov, A., ... ve Sillmann, J. (2022). Perspectives on tipping points in integrated models of the natural and

human Earth system: Cascading effects and telecoupling. *Environmental Research Letters*, 17(1), 015004.

Garai, J. (2016). Gender specific vulnerability in climate change and possible sustainable livelihoods of coastal people. A case from Bangladesh. *Revista de Gestão Costeira Integrada-Journal of Integrated Coastal Zone Management*, 16(1), 79-88.

GoB-Government of Bangladesh. (2021). *Mujib Climate Prosperity Plan Decade 2030*. Bangladesh Presidency. People's Republic of Bangladesh.

Hassani-Mahmooei, B., ve Parris, B. W. (2012). Climate change and internal migration patterns in Bangladesh: An agent-based model. *Environment and Development Economics*, 17(6), 763-780.

Haque, M. A., Budi, A., Azam Malik, A., Suzanne Yamamoto, S., Louis, V. R., ve Sauerborn, R. (2013). Health coping strategies of the people vulnerable to climate change in a resource-poor rural setting in Bangladesh. *BMC Public Health* 13, 565. doi: 10.1186/1471-2458-13-565

Hoque, M. Z., Cui, S., Xu, L., Islam, I., Tang, J., ve Ding, S. (2019). Assessing agricultural livelihood vulnerability to climate change in coastal Bangladesh. *International journal of environmental research and public health*, 16(22), 4552.

Hossain, I., ve Mullick, A. R. (2020). Cyclone and Bangladesh: A historical and environmental overview from 1582 to 2020. *International Medical Journal*, 25(6), 2595-2614.

Hossain, B., Ryakitimbo, C. M., ve Sohel, M. S. (2020). Climate change induced human displacement in Bangladesh: A case study of flood in 2017 in Char in Gaibandha District. *Asian Research Journal of Arts & Social Sciences* 10, 47–60. doi: 10.9734/arjass/2020/v10i130140

ICCCAD- International Centre for Climate Change and Development. (2022). *Comprehensive adaptation measures to address climate change impacts*. <https://www.icccad.net/?s=Climate+change+impacts+in+Bangladesh>. Erişim tarihi: 12.04.2023

IDMC- Internal Displacement Monitoring Centre. (2018). Synthesizing the state of knowledge to better understand displacement related to slow onset events. <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/WIM%20TFD%20I.2%20Output.pdf> Erişim tarihi: 18.04.2023

_____.(2021). Bangladesh.
<https://www.internal-displacement.org/countries/bangladesh>. Erişim tarihi: 18.04.2023

_____.(2022). *GRID 2022*. The Internal Displacement Monitoring Centre, Geneva, Switzerland. <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2022/> (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

IDMC ve NRC (2023). *Grid 2023: Internal displacement and food security*. IDMC ve NRC.

IOM-International Organization for Migration (2009). *Migration, Environment and Climate Change: Assessing the evidence*. Frank Laczko and Christine Aghazarm (Eds.). International Organization for Migration, Geneva, Switzerland.

IOM., (2008a). *Migration and Climate Change*, No.31. International Organization for Migration, Geneva, Switzerland.

IOM., (2018b). *Migration and the 2030 Agenda*. International Organization for Migration, Geneva, Switzerland.

IOM., (2022). *World Migration Report 2022*. International Organization for Migration, Geneva, Switzerland.

Islam, A. R. M. T., vd. (2022). Variability of climate-induced rice yields in northwest Bangladesh using multiple statistical modeling. *Theoretical and Applied Climatology*, 147, 1263–1276. doi: 10.1007/s00704-021-03909-1

Islam, M. R., ve Shamsuddoha, M. (2017). Socioeconomic consequences of climate induced human displacement and migration in Bangladesh. *International Sociology*, 32(3), 277-298.

Islam, M. T., Charlesworth, M., Aurangojeb, M., Hemstock, S., Sikder, S. K., Hassan, M. S., ... ve Hossain, M. Z. (2021). Revisiting disaster preparedness in coastal communities since 1970s in Bangladesh with an emphasis on the case of tropical cyclone Amphan in May 2020. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 58, 102175.

IUCN, (2015). *Climate Change Induced Migration in Bangladesh*, <https://www.iucn.org/content/climate-change-induced-migration-bangladesh> (Erişim: 10.04.2023).

Kadıoğlu, P. D. (2007, - -). 99 Sayfada Küresel İklim Değişimi. (S. Yedig, Röportaj Yapan) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Karim, M. F., ve Mimura, N. (2008). Impacts of climate change and sea-level rise on cyclonic storm surge floods in Bangladesh. *Global environmental change*, 18(3), 490-500.

Karim, M. R., Islam, M. T., ve Talukder, B. (2020). COVID-19's impacts on migrant workers from Bangladesh: In search of policy intervention. *World Development*, 136, 105123.

Khan, M. R., Huq, S., Risha, A. N., ve Alam, S. S. (2021). High-density population and displacement in Bangladesh. *Science*, 372(6548), 1290-1293.

Lam, Y., Winch, P. J., Nizame, F. A., Broaddus-Shea, E. T., Harun, M. G. D., ve Surkan, P. J. (2022). Salinity and food security in southwest coastal Bangladesh: impacts on household food production and strategies for adaptation. *Food Security*, 1-20.

Lee, E. S. (1966). A Theory Of Migration. Duke University Press, Demography, 3(1), 47- 57. doi:<https://doi.org/10.2307/2060063>

Leutz, J., (2013). *Climate migration: preparedness informed policy opportunities identified during field research in Bolivia, Bangladesh, and Maldives*, Yayınlanmamış Doktora tezi, The Univeristy of New South Wales, Australia

Liu, W., Li, J., Ren, L., Xu, J., Li, C., ve Li, S. (2020). exploring livelihood resilience and its impact on livelihood strategy in rural China. *Social Indicators Research*, 150, 977–998. doi: 10.1007/s11205-020-02347-2

Martin, M., Billah, M., Siddiqui, T., Black, R., ve Kniveton, D. (2013). *Policy analysis: Climate change and migration Bangladesh*. Dhaka, Bangladesh: Refugee and Migratory Movements Research Unit (RMMRU).

Matthew, W. A. L. S. H. A. M., ve Walsham, M. (2010). *Assessing the evidence: environment, climate change and migration in Bangladesh*. International Organization for Migration, Report.

Mc Adam, Jane. (2012). Climate Change, Forced Migration, and International Law. Oxford University Press.

Mayer, B., (2011), The International Legal Challenges of Climate-Induced Migration: Proposal for an International Legal Framework, *Colorado Journal of International Environmental Law and Policy* 22.

Mallick, B., ve Vogt, J. (2012). Cyclone, coastal society and migration: empirical evidence from Bangladesh. *International Development Planning Review*, 34(3).

Mallick, B., Ahmed, B., ve Vogt, J. (2017). Living with the risks of cyclone disasters in the south-western coastal region of Bangladesh. *Environments*, 4(1), 13.

Martin, M., Billah, M., Siddiqui, T., Abrar, C., Black, R., ve Kniveton, D. (2014). Climate-related migration in rural Bangladesh: a behavioural model. *Population and environment*, 36, 85-110.

Mazlum S.C., (2019). “Küresel İklim Politikaları”, İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 2,

McLeman, R., ve Smit, B. (2006). Migration as an adaptation to climate change. *Climatic change*, 76(1-2), 31-53.

MoEF- Ministry of Environment and Forest. (2005). *National Adaptation Programme of Action (NAPA)*, Final report. Dhaka: Ministry of Environment and Forest (MoEF), Government of the People’s Republic of Bangladesh.

_____.(2009). *Bangladesh Climate Change Strategy And Action Plan-2009*, Ministry of Environment and Forests, Government of the People's Republic of Bangladesh, Dhaka, Bangladesh.

MoEFCC- Ministry of Environment, Forest and Climate Change. (2022). *National Adaptation Plan of Bangladesh (2023-2050)*, Ministry of Environment, Forests and Climate Change, Government of the People's Republic of Bangladesh, Dhaka, Bangladesh.

MoFDM- Ministry of Food and Disaster Management. (2008). Super Cyclone Sidr 2007: Impacts and Strategies for Interventions. Ministry of Food and Disaster Management, Bangladesh.

Mollah, T, A., ve Ferdaus, J. (2015). Riverbank Erosion, Population Migration and Rural Vulnerability in Bangladesh (A case study on Kazipur Upazilla at Sirajgonj District). *Environment and Ecology Research*, 3 (5).

Mohammad, N. (2015). Climate change and displacement in Bangladesh: issues and challenges. *Handbook of climate change adaptation*, 177-194.

Mustari, S. (2022). Climate Induced Migration: Assessing the Evidence from Bangladesh. Partridge Publishing Singapore.

Mutton, D., ve Haque, C. E. (2004). Human vulnerability, dislocation and resettlement: adaptation processes of river-bank erosion-induced displacees in Bangladesh. *Disasters*, 28(1), 41-62.

Naser, M. M., Swapan, M. S. H., Ahsan, R., Afroz, T., ve Ahmed, S. (2019). Climate change, migration and human rights in Bangladesh: perspectives on governance. *Asia Pacific Viewpoint*, 60(2), 175-190.

OCHA., (2021). Bangladesh: Floods - Jul 2020. <https://reliefweb.int/disaster/fl-2020-000161-bgd>. (Erişim tarihi: 15.05.2023)

OHCHR. 1999. Handbook for Applyig the Guiding Principles on Internal Displacement. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/Handbook.pdf> (Erişim tarihi: 15.05.2023)

PDD-Platform of Disaster Dispalcement (t.y). <https://disasterdisplacement.org/the-platform/key-definitions/> (Erişim tarihi: 14.04.2023)

_____. (2019). *A state-led initiative working towards better protection for people displaced across borders in the context of disasters and climate change*. https://disasterdisplacement.org/wp-content/uploads/2019/10/20102019_FINAL_EN_LEAFLET_SCREEN_compressed.pdf (Erişim tarihi: 14.04.2023)

Phyu, P. E. (2019). A study on causes of out-migration and its effects on left-behind households in Maubin township. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yangon University of Economics.

Poncelet, A., Gemenne, F., Martiniello, M., ve Bousetta, H. (2010). A country made for disasters: environmental vulnerability and forced migration in Bangladesh. *Environment, Forced migration and social vulnerability*, 211-222.

Rahman, M. R., & Lateh, H. (2016). Meteorological drought in Bangladesh: assessing, analysing and hazard mapping using SPI, GIS and monthly rainfall data. *Environmental Earth Sciences*, 75, 1-20.

Rahman, M. S., & Gain, A. (2020). Adaptation to river bank erosion induced displacement in Koyra Upazila of Bangladesh. *Progress in Disaster Science*, 5, 100055.

Rana, M. M. P., & Ilina, I. N. (2021). Climate change and migration impacts on cities: Lessons from Bangladesh. *Environmental Challenges*, 5, 100242.

Rakib, M. R. vd., (2018). "Climate change impacts from the global scale to the regional scale: Bangladesh," in Bangladesh I: Climate change impacts, mitigation and adaptation in developing countries, eds M. Islam and A. van Amstel (Cham: Springer), 1–25. doi: 10.1007/978-3-319-26357-1_1

Seyhan Doğan, Mutlu Tüzer. (2011). Küresel İklim Değişikliği ve Potansiyel Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 21-34.

Sarker, M. H., Huque, I., Alam, M., ve Koudstaal, R. (2003). Rivers, chars and char dwellers of Bangladesh. *International Journal of River Basin Management*, 1(1), 61-80.

Sarker, M. H., Thorne, C. R., Aktar, M. N., & Ferdous, M. R. (2014). Morpho-dynamics of the Brahmaputra–Jamuna river, Bangladesh. *Geomorphology*, 215, 45-59.

Sarker, S., Farukh, M. A., Sharmin, N., ve Ali, A. (2019). Assessing the disaster induced migration and displacement in the south-west of Bangladesh. *Journal of Environmental Science and Natural Resources*, 12(1-2), 135-141.

Seyhan Doğan, Mutlu Tüzer. (2011). Küresel İklim Değişikliği ve Potansiyel Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 21-34.

Seneviratne, S.I., X. Zhang, M. Adnan, W. Badi, C. Dereczynski, A. Di Luca, S. Ghosh, I. Iskandar, J. Kossin, S. Lewis, F. Otto, I. Pinto, M. Satoh, S.M. Vicente-Serrano, M. Wehner, and B. Zhou, 2021: Weather and Climate Extreme Events in a Changing Climate. *In Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and

B. Zhou (eds.)). Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, pp. 1513–1766, doi:10.1017/9781009157896.013.

Siegfried, K., (2023). Displaced people from climate frontlines raise their voices at COP27. <https://www.unhcr.org/news/stories/displaced-people-climate-frontlines-raise-their-voices-cop27> (Erişim tarihi: 08.04.2023).

T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2022). En Az Gelişmiş Ülkeler. <https://www.mfa.gov.tr/en-az-gelistmis-ulkeler.tr.mfa> (Erişim tarihi: 08.04.2023).

UN- United Nations. (2015). “Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030.” Adopted at the Third UN World Conference, Sendai, Japan, <https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/what-sendai-framework>.

UNEP ve WRI, 2011. Building the Climate Change Regime: Survey and Analysis of Approaches. UNEP ve WRI.

UNHCR (2022). *Global Trends: Forced Displacement in 2021*. <https://www.unhcr.org/media/40152>. (Erişim tarihi: 15.05.2023)

UNFCCC, (2008), **Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, held in Bali from 3 to 15 December 2007**. <https://unfccc.int/resource/docs/2007/cop13/eng/06a01.pdf> (Erişim: 01.05.2023)

UNFCCC, (2011), **Report of the Conference of the Parties on its sixteenth session, held in Cancun from 29 November to 10 December 2010**. <https://unfccc.int/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf> (Erişim: 01.05.2023)

UNFCCC. (2012). **Slow onset events Technical paper**. <https://unfccc.int/resource/docs/2012/tp/07.pdf> (Erişim tarihi: 13.05.2023)

UNGA- United Nations General Assembly. (2019). **Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration**. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N18/451/99/PDF/N1845199.pdf?OpenElement>

UNISDR- International Strategy for Disaster Reduction, (2005), **Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters**. <https://www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf> (Erişim tarihi: 14.04.2023)

_____. (2015), Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015 – 2030, The United Nations Office for Disaster Risk Reduction, Geneva, Switzerland.

_____. (2018), Disaster Displacement: How to Reduce Risk, Address Impacts and Strengthen Resilience, Public Consultation version, Geneva, Switzerland

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, *T.C Resmi Gazete*, 28615, 04.04.2013

Walsham, M. (2010). *Assessing the evidence: environment, climate change and migration in Bangladesh*. International Organization for Migration, Report.

World Bank. (2021). Climate Risk Country Profile: Bangladesh, World Bank.

World Bank. (2011). Climate Risk and Adaptation Country Profile, World Bank.

World Bank. (2020). *The Adaptation Principles: 6 Ways to Build Resilience to Climate Change*. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/11/17/the-adaptation-principles-6-ways-to-build-resilience-to-climate-change>.

World Bank. (2021). *IDA20: Building Back Better from the Crisis: Towards a Green, Resilient, and Inclusive Future*. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/354451625065992760/ida20-an-overview%02building-back-better-from-the-crisis-towards-a-green-resilient-and-inclusive-future>.

World Bank. (2023). Population, total. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=BD>

Xenarios, S. ve Polatidis, H. (2014). Alleviating climate change impacts in rural Bangladesh: a PROMETHEE outrankingbased approach for prioritizing agricultural interventions. *Environment Development and Sustainability*, 17(5) DOI: [10.1007/s10668-014-9583-0](https://doi.org/10.1007/s10668-014-9583-0)

Intergovernmental Panel on Climate Change, (2014), Summary for policymakers, In: Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA, 1-32.

Ziya, O. (2012). Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 229-240.

